

Paikoiltaan siirretty arki

Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään

Paikoiltaan siirretty arki

Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään

Petri Paju
Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
2/2020

Sisällys

Tiivistelmä	4
Kyselyn ja raportin tausta – koronakevät	5
Aineiston kuvaus	7
Poikkeusaika ja paikoiltaan siirretty arki	13
Kuntien saamat arvosanat kunnat koronakriisin hoidosta	14
Perheiden taloudellinen toimeentulo koronakriisin aikana	16
Poikkeusajan vaikutukset perheiden arjen sujumiseen ja terveyteen	27
Arjen sujumista koskevat monivalintakysymykset	27
Yhteenveto monivalintakysymyksistä	33
Arki paikoiltaan	35
Pohja putosi	37
Arki meni rikki	39
Arjen säröytyminen ilmiönä	41
Kaikki jatkui kuin ennenkin	45
Arki oli erilaista mutta samanarvoista	46
Ei hassumpi korona, positiivinen muutos	49
Yhteenveto, paikoiltaan siirtynyt arki	51
Etäopetus ja -varhaiskasvatus	52
Etäopetukseen oltiin tyytyväisiä	53
Paluu lähiopetukseen jakoi mielipiteet	56
Näkemisiin koronan jälkeen	65
Kokoavasti koronasta	68
Opiksi ja lopuksi	70

Tiivistelmä

Tässä raportissa käsitellään koronakriisin vaikutuksia suomalaisperheiden elämään. Raportti perustuu kyselyyn, johon vastasi hieman yli 3 000 ihmistä. Kysely toteutettiin kahdessa osassa, ja yksittäisiä vastauksia kerättiin vajaa 4 000. Ensimmäinen vaihe toteutettiin huhtikuussa ja toinen toukokuussa 2020.

Vastaajat arvioivat kotikuntansa selvinneen koronakriisin hoidosta vähintään tyydyttävästi. Kuntien saama keskimääräinen arvosana oli yli 7 molempina ajankohtina.

Perheiden taloudellinen tilanne heikkeni nopeasti kriisin alettua. Kyselyn perusteella voi arvioida, että noin 55 000 uutta lapsiperhettä koki niukuutta kriisin takia. Jopa 40 % perheistä oli sellaisia, joissa huoltaja oli ollut YT-neuvottelujen piirissä tai huoltajan yritystoiminta oli kärsinyt kriisistä huomattavasti. Perheet olivat käyttäneet omia säästöjään tilanteesta selviämiseksi, myös asuntolainan lyhennysvapaata oli käytetty paljon. Riskipitoisia sopeutustoimia, vakuudettomia luottoja ja pikavippejä, olivat käyttäneet lähinnä ne, joiden taloudellinen tilanne oli heikoin ennen kriisiä.

Perheet kokivat kriisiajan stressaavana. Vanhempien arvion perusteella lapset kärsivät enemmän siitä, etteivät he nähneet kavereitaan kuin siitä, että harrastukset ovat tauolla. Kokonaisuutena liikunnassa, unessa ja ravinnossa tapahtui muutoksia huonompaan suuntaan. Tilanteeseen oli kuitenkin sopeuduttu hyvin, ja toukokuussa jo lähes puolet vastaajista kertoi myös nauttivansa siitä. Viranomaisohjeisiin suhtauduttiin vakavasti koko kriisin ajan.

Koulujen etäopetukseen oltiin tyytyväisiä. Tilanne parani huhtikuusta toukokuuhun selvästi, kun kunnat saivat kouluruoan jakelun käyntiin. Kouluruokailu oli yksi kyselyn keskeisiä teemoja. Se puhutti taloudellisena tekijänä, arjen sujuvuuden kannalta sekä osana etäopetuksen toteutumista. Lähiopetukseen palaaminen jakoi vastaajien mielipiteitä: lievä enemmistö ei pitänyt päätöstä hyvänä.

Perheiden taloustilanne ei parantunut kriisin kestäessä. Muilla osa-alueilla jonkinlainen pohjakosketus saavutettiin kriisin alussa. Perheiden hyvinvointi koheni vähintään lievästi usealla alueella. Toukokuussa etäopetuksen vaikutukset oppimiseen arvioitiin enää lievästi negatiiviseksi.

Perheet, joiden asema kriisin alkaessa oli heikoin, kärsivät siitä vakavasti. Erityisesti se koski perheitä, joissa oli erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Merkittävää osaa perheistä haittasi suuresti, kun arjen rakenteet murtuivat äkillisesti, mutta osa perheistä onnistui myös nauttimaan uudesta tilanteesta. Rajoitustoimien purkamisen jälkeen vastaajat haluavat nauttia ystävien ja sukulaisten seurasta sekä yleisötapahtumista ja ravintoloista.

On olennaista, että eniten apua tarvitsevat perheet saavat tukea mahdollisimman pian. Taloustilanteen vakauttaminen on hyvin tärkeää, jotta tulevaisuus näyttäytyisi ennustettavampana ja toiveikkaampana. Työn monipaikkaisuudesta saatiin kriisissä kokemusta, jota pitää hyödyntää myös jatkossa. On tärkeää luoda edellytyksiä etäopetukseen niille oppilaille, joiden koulunkäynti sujuu paremmin muualla kuin koulussa.

Kyselyn ja raportin tausta – koronakevät

Maaliskuun puolivälissä 2020 Suomessa siirryttiin uuteen aikaan. Koronaviruksen takia määrätyt ja amatoimisesti toteutetut rajoitukset astuivat voimaan nopeasti ja laajasti. Poikkeustilan jatkuttua pari viikkoa heräsi ajatus, josko kysely olisi mielekäs tapa kerätä tietoa perheiden selviämisestä. Monessa yhteydessä toivoteltiin jaksamista ja kestämistä, mistä saattoi ainakin kuvitella tilanteen olevan jossain tukala – tai ainakin kovasti erilainen. Kaikki oli joka tapauksessa mullistunut perin pohjin tai ainakin siltä näytti. Jos elämä jossain kulki vanhaa latuaan, olisi siitäkkin ollut mielenkiintoista kuulla lisää. Asiaa ei kuitenkaan voinut mennä paikan päälle toteamaan, ainakaan julkisilla kulkuvälineillä – ja Uudellemaalle tai sieltä pois olisi päässyt vain metsien läpi hiipien.

AJATUS KYSELYSTÄ KYTI AIKANSA. Oli selvää, että saman ajatuksen olivat saaneet monet tutkimuslaitokset ja järjestöt. Kevään edetessä vaikutelma vain vahvistui. Kysely päätettiin kuitenkin toteuttaa kaksivaiheisena niin, että ensimmäinen osa avattiin kiiristorstaina. Lopputuloksena syntyi tämä selvitys, joka on sittenkin toivottavasti vasta alkutulos, sillä aineistossa riittää vielä paljon pohdittavaa. Tästä kyselystä tekee erityisen se, että merkittävin osa vastauksista kerättiin koronakriisin “mustan surman” aikaan, jolloin rajoitustoimet olivat suurimmillaan ja tieto viruksesta vielä pientä.

Koronauutiset ovat kerrostuneet hyvin nopeassa tahdissa toistensa päälle. Sellainen on omiaan hämärtämään ajan tajua ja painamaan nopeasti unohduksiin keskeisiä teemoja. Maaliskuun lopulla oltiin yleisesti siinä uskossa, että viruksen on jo saanut moninkertainen määrä hoitoa tarvitseviin verrattuna. Samoin ajateltiin yleisesti, että kaikki lopulta saavat viruksen, kysymys on vain ajankohdasta. Parikymppisellä perusterveellä ei näiden tietojen varassa ollut edes merkittävää syytä pelätä tai vältellä virusta. Viranomaisten ohjeita kuitenkin noudatettiin hyvin. Aika kesäkuun alussa näytti mallinuksissa epidemian huippukohdalta. Mutta toisin kävi, pitkälti varmasti juuri kansalaisten toiminnan ansiosta.

Raportti on tehty ripeästi, ja osa aineistosta on jätetty tarkoituksella sen ulkopuolelle. Halusimme jotain korona-aikana kerättyä tietoa julkiseksi melko nopeasti, joskaan emme olleet siinä ensimmäisiä. Raportin käsittelemistä teemoista on puhuttu paljon ja ansiokkaasti, mutta enimmäkseen niin, että kriisiä edeltävää tietoa on soviteltu uusiin olosuhteisiin. Tosin jatkuvasti (toukokuussa 2020) uutisoidaan myös korona-aikaista dataa käyttäviä selvityksiä, joiden tapaan myös tässä raportissa paino on kriisiaikana kerätyllä datalla.

Tämä raportti kertoo siitä, miten korona tuli taloon ja mitä se siellä teki. Kiitos sen synnystä kuuluu kaikille niille tuhansille ihmisille, jotka vastasivat kyselyyn huolellisesti ja ajatuksella. Saimme kevyellä menetelmällä ja markkinoinnilla poikkeuksellisen laadukkaan aineiston – olot olivat poikkeukselliset myös siinä mielessä.

Aineiston kuvaus

Raportin aineistona on kysely, joka toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisen toteutettiin pääsiäisen aikaan (9.–19.4.) ja toinen toukokuussa (6.–17.5.). Kysely toteutettiin jakamalla linkkiä Lastensuojelun Keskusliiton verkkouutisessa ja useassa sosiaalisen median kanavassa. Lomake oli lähes sama kummassakin vaiheessa. Kysely toteutettiin vain suomen kielellä, mikä johtui osin aikataulupaineista. Tiedossa oli myös se, että tekeillä oli muita kyselyitä, joissa käännöksiin panostettiin merkittävästi.

VASTAAJIEN MÄÄRÄ

Ensimmäisen vaiheen kyselyyn (jatkossa A1) vastasi 2 526 henkilöä. Toisessa vaiheessa kysely jaettiin kahtia niin, että ensivaiheessa vastanneet ja kyselylinikin tilanneet muodostivat oman kyselynsä (A2) ja toisen vaiheen avoimeen kyselyyn vastanneet omansa (A3). Kysely lähti toukokuun 6. päivänä 1 411 sen tilanteelle henkilölle, joista vastasi 922. Vastausprosentti on näin ollen 65. Lomake on todennäköisesti mennyt osalla roskapostiin, vastausprosentti on joka tapauksessa korkea. Vastauksia A1- ja A2-aineistoista ei voida yhdistää vastaajiin: tiedämme vain, että A2-aineiston vastaajat ovat osa A1-aineiston vastaajista. Avomella linkillä vastasi toisessa vaiheessa (A3) 528 henkilöä.

A1-aineistoista poistettiin muutamia vastauksia. Keskeinen kriteeri oli se, ettei vastaajalla ilmoituksensa mukaan ollut alaikäisiä lapsia. Jollei hänellä tämän lisäksi ollut etäopetukseen osallistuneita täysi-ikäisiä lapsia tai avoimien vastausten perusteella häntä ei muuten voitu pitää kohderyhmään kuuluvana, vastaus poistettiin. Karsinnan jälkeen ensimmäisen vaiheen aineistoon (A1) jäi kahdeksan vastaajaa, joilla ei ollut alaikäisiä lapsia ja 11 vastaajaa, jotka eivät ilmoittaneet lasten määrää. Ensimmäisen aineiston vastaajaperheissä hieman yli joka kymmenennessä oli myös 18 vuotta täyttäneitä lapsia.

A1-aineisto sisälsi 2 509, A2-aineisto 922 ja A3-aineisto 528 vastausta. Myös A2-aineistossa oli muutamia vastaajia, joilla oli vain täysi-ikäisiä lapsia.

Erityisesti ensimmäisen kyselyvaiheen vastaajamäärä yllätti, koska markkinointi oli ollut niin maltillista. Vastausaktiivisuudesta voidaan varovaisesti päätellä, että perheillä oli halua kertoa tilanteestaan. Lehtitietojen perusteella samaa kohonnutta vastausaktiivisuutta vaikutti olleen myös joissain muissa kyselyissä. Aktivoituminen koski perheiden naispuolisia jäseniä kuten myöhemmin selviää, tämäkin ilmiö on yleinen. Toinen havainto on se, ettei vastauksissa näkynyt kyselyille tyypillistä painotusta “en osaa sanoa” - ja “melko samaa mieltä” -vastauksiin. Esitetyt kysymykset ovat siis olleet vastaajista merkityksellisiä. Tulkintaa tukevat myös lukuisat avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset.

MUODOSTETUT AINEISTOT

Tässä raportissa luokitelluista kysymyksistä esitetään lähinnä suoria jakaumia. Avoimien kysymysten analyysiin on panostettu valikoiden, joten on toivottavaa, että niihin(kin) palataan myöhemmin. Jatkamme aineistojen parissa Keskusliitossa ja luovutamme ne harkintamme mukaan eteenpäin. Korona-aineistojen keruussa on selvästi paljon liikehdintää. Lastensuojelun Keskusliiton ja Kailille eväät elämään -avustusohjelman nimissä kerätyllä aineistolla voi tästä huolimatta olla suuri rooli, kun koronakriisin tapahtumia aikanaan pohditaan.

Kyselyiden välillä tuli tieto, että koulut “avataan uudelleen” 14.5. alkaen. Muun muassa tämän takia lomaketta hieman muokattiin. Raportissa on kaikkien aineistojen tuloksia. Sen aineistolainaukset on eroteltu värimerkeillä siten että keltaisella neliöllä merkityt ovat A1-aineistosta, violetilla A2-aineistosta ja harmaalla A3-aineistosta.

Lyhenteillä A1, A2, A3 ja A23 kerrotaan, mihin aineistoihin tieto perustuu seuraavasti: A1 (huhtikuussa avoimella linkillä kerätty aineisto), A2 (toukokuussa suljetulla linkillä kerätty aineisto, jonka vastaajat tilasivat lomakkeen A1-vaiheessa), A3 (toukokuussa avoimella linkillä kerätty aineisto), A23-aineisto, jossa A2- ja A3-aineistojen vastaukset on yhdistetty (n=1 450).

Taulukkoon 1 on koottu aineistojen vastaajajoukkojen piirteitä. Osa tiedoista tulee esiin myös muissa luvuissa.

TAULUKKO 1. ERI AINEISTOJEN VASTAAJAJOUKON PIIRTEITÄ, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

OSUUS VASTANNEISTA %	AINEISTO A1	AINEISTO A2	AINEISTO A3	AINEISTO A23
Naisia	95	95	97	96
Kahden vanhemman perheitä	80	79	72	76
Etäopetukseen osallistuneita	68	69	72	70
Lapsia varhaiskasvatuksessa	50	48	46	48
joista päivähoitossa poikkeusaikana	25	32	25	29
Ei välitöntä lomautusuhkaa	66	66	66	66
Yritystoiminta merkittävästi häiriintynyt	9,3	8,4	12	9,7
Mahdollisuus etätöihin/opiskeluun kokonaan	36	34	33	34
Mahdollisuus etätöihin/opiskeluun osittain	33	34	30	33
Koettu toimeentulo hyvä tai melko hyvä ennen kriisiä	80	81	78	80
Koettu toimeentulo hyvä tai melko hyvä aineiston keruun aikaan	68	71	62	68

ETÄTYÖTÄ TEKEVIEN OSUDET KORKEITA

Koronakriisin aikana uutisoitiin (Yle 9.5.), että suomalaiset ovat Euroopan laajimmin etätöihin siirtynyt kansa. Euroopan laajuisen kyselyn perusteella noin 60 % on vaihtanut etätöihin. Tulos on hyvin linjassa tämän kyselyn kanssa. Tässä kyselyssä Uudellamaalla asuvilla mahdollisuus etätöihin/opiskeluun oli huomattavasti useammalla kuin muualla maassa. Uudellamaalla kokonaan etänä oli voinut toimia 48/46/50% vastaajista ja lisäksi 31/34/23% oli voinut toimia etänä osittain (A1/A2/A3).

Kriisin edetessä osuudet pysyivät melko samoina. Aineistot antavat yhdenmukaisen kuvan, jonka perusteella noin kolmasosa oli siirtynyt etätöihin kokonaan, kolmasosa osittain ja kolmasosa ei lainkaan. Luvuissa on alueellista ja muuta vaihtelua.

Kriisin edetessä on käynyt selväksi, että mahdollisuus etätöihin jakautuu ammattialoittain epätasaisesti. Se jakautuu epätasaisesti myös suhteessa koettuun toimeentuloon. Taulukossa 2 esitetään, miten mahdollisuus etätöihin jakaantuu, kun sitä tarkastellaan koetun toimeentulon eri luokissa (tiivistetty kahteen kuusiportaisesta, ks. luku Perheiden taloudellinen toimeentulo koronakriisin aikana).

TAULUKKO 2. MAHDOLLISUUS ETÄTYÖHÖN JA -OPISKELUUN A1- JA A23-AINEISTOISSA SEKÄ KOETUN TOIMEENTULON ERI LUOKISSA (KUUSILUOKKAINEN MUUTTUJA TIIVISTETTYNÄ KAHTEN LUOKKAAN A1-AINEISTOSSA), PROSENTTIA.

ONKO PERHEENNE AIKUISILLA OLLUT MAHDOLLISUUS SIIRTYÄ ETÄTÖIHIN TAI -OPISKELUUN, JOS OLITTE TYÖSSÄ TAI OPISKELEMASSA ENNEN POIKKEUS-AIKAA?	A1 (N= 2429)	A23 (N= 1398)	KOETTU TOIMEENTULO HYVÄ TAI MELKO HYVÄ ENNEN KRIISIÄ (A1)	KOETTU TOIMEENTULO HUONO TAI MELKO HUONO (A1)
Kyllä, osittain	36	33	34	27
Kyllä, kokonaan	36	34	38	27
Ei ole ollut mahdollisuutta	32	34	28	46

NAISVOITTOINEN VASTAAJAJOUKKO

Vastaajien sukupuolijakauma oli erittäin naispainotteinen. Kaikissa aineistoissa selvästi yli 90 % vastaajista oli naisia. Syitä tähän on varmasti useita: kysely julkaistiin naisvaltaisen alan foorumilla. Ehkä vastuu kodeista oli kriisin aikana tavallistakin enemmän naisilla? On myös mahdollista, että ns. selviytymismoodiin meneminen sai ihmiset palaamaan perinteisempiin sukupuolirooleihin, jos niistä koskaan oli irtaannuttukaan. Tämä on yksi niistä asioista, jotka ”pysy kotona” -kehotukset nostavat esiin. Pääsiäisen aikaan kriisi oli jonkinlaisessa pohjakosketusvaiheessa, tuoreessa muistissa olivat vielä hamstrausionot kaupoissa.

Vastaavia, joskin hieman tasaisempia jakaumia on näkynyt muissakin vastaavissa kyselyissä. Jakauman toki pitääkin olla vähän naiseen painottunut, koska yhden vanhemman perheistä suurin osa on äidin ja lasten muodostamia. Kyselyn tarkoitus oli kartoittaa perheiden oloja, ja naisten vastaukset täyttävät varmasti tämän tarkoituksen hyvin. Kiitos aktiivisesta vastaamisesta pitää näin ollen osoittaa nimenomaan naisille.

YHDEN VANHEMMAN PERHEITÄ OLII AINEISTOSSA VÄESTÖOSUUTTA VASTAAVA MÄÄRÄ

Yhden vanhemman perheitä on kaikista lapsiperheistä 22,5 %. Yhden vanhemman perheiden osuus vaihteli aineistoissa jonkin verran, mutta oli lähellä vastaavaa osuutta kaikista perheistä valtakunnallisesti. Yhden vanhemman

perheitä oli A3-aineistossa hieman yli väestöosuuden ja A1- sekä A2-aineistoissa hieman alle väestöosuuden. Perhemuotoa kysyttiin vain yhden tai kahden vanhemman perheiden tarkkuudella, uusperheet rinnastuvat näin ollen ns. ydinperheisiin. Kokonaisuutena katsoen aineistoon osui yhden- ja kahden vanhemman perheitä hyvin väestöosuuksia vastaava määrä.

RISKIRYHMÄT JA SAIRAUDET

Koronakriisin aikana toimenpiteet erosivat riskiryhmiin kuuluvien ja muiden välillä. Ikääntyneet kuuluivat riskiryhmään samoin kuin joitain perussairauksia sairastavat. Taulukko 3 kertoo vastaajien tulkinnan perheenjäsentensä kuulumisesta riskiryhmiin. Enemmistö vastaajista ei kuulunut riskiryhmiin tai eivät osanneet sitä sanoa. Tavalla tai toisella riskiryhmiin kuuluvia oli kuitenkin noin 40 %. Lukuja tulkitessa on hyvä muistaa, että tietoa erilaisista riskeistä tuli tiedotusvälineistä koko ajan ja tulkinnat elivät varmasti myös sen mukaan. Ero oman arvion ja esim. lääkärin tekemän arvion välillä voi olla huomattava.

TAULUKKO 3. VASTAAJIEN PERHEENJÄSENTEN KUULUMINEN RISKIRYHMIIN KYSELYN VASTAUSTEN PERUSTEELLA. VASTAAJIA KAPPALETTA JA PROSENTTIA VASTAAJISTA.

ONKO PERHEESÄNNE KORONAVIRUSTAUDIN RISKIRYHMÄÄN KUULUVIA?	FREKVENSSSI A1	PROSENTTIA VASTANNEISTA	FREKVENSSSI A2	PROSENTTIA VASTANNEISTA	FREKVENSSSI A3	PROSENTTIA VASTANNEISTA
Kyllä, aikuisia	579	23	197	21	129	25
Kyllä, lapsia	174	7,0	56	6,1	24	4,6
Kyllä, aikuisia ja lapsia	258	10	84	9,2	60	11
Ei ole	1 324	53	526	57	269	51
En osaa sanoa	158	6,3	55	6,0	44	8,4

Muita arkeen vaikuttavia sairauksia oli lapsilla (16–18 %) yleisemmin kuin aikuisilla (7–11 %) tai aikuisilla ja lapsilla (7–10 %). Muita sairauksia tai oireita ei pyydetty tarkentamaan. Avovastausten perusteella neuropsykiatriset oireet olivat ainakin melko yleisiä vastaajien keskuudessa. Terveystilalla ja sen vaatimilla palveluilla oli suuri merkitys, koska poikkeusajan sosiaalisen etäisyyden vaatimukset käytännössä katkaisivat monia palveluita.

Viruksesta saatiin paljon uutta tietoa aineistonkeruun kestäessä. A1-kyseilyn toteuttamisen aikana puhuttiin lähinnä ns. perussairauksien aiheuttamasta riskistä. Tätä kirjoitettaessa on edelleen epäselvää, mikä saa osan ihmisistä sairastamaan koronaa vakavammin kuin toiset. Riskiryhmään kuulumista ei kysymyksessä tarkemmin määritelty, joten vastaaja oli saattanut päätellä esim. tupakoinnin riskiksi, jollaiseksi se näyttää olevan muodostumassa myös asiantuntijoiden parissa. Lisäksi ainakin veriryhmä nousi esiin yhtenä riskinä lisäävänä tekijänä. Kyseilyn toisen vaiheen aikana ikä korostui entisestään riskin määrittäjänä, kun koulujen avaamisesta päätettiin eikä ikäihmisten

suosituksia muutettu. Toisen kyselyvaiheen aikana esitettiin asiantuntijalaskelmia, joiden mukaan alle prosentti lapsista kuuluu riskiryhmiin (HS 6.5.). Tätä osuutta ei kannata kuitenkaan suoraan verrata vastaajien omiin ilmoituksiin.

Riskiryhmiin kuuluvien osuus yllä olevassa taulukossa on todennäköisesti suurempi, kuin mitä osuus on vastaavan ikäisessä väestössä lääketieteellisen tarkastelun perusteella. Tarkemman arvion tekeminen on vaikeaa. Aikuisista kolmannes kuuluu riskiryhmiin osassa maakuntia. Riski nousee iän mukana, eikä vastaajissa ollut edustettuna kaikkein iäkkäimmät ryhmät. Riskiryhmiin kuuluvien osuutta on voinut lisätä se, että kysely on todennäköisesti levinnyt paljon sosiaali- ja terveysjärjestöjen kanavissa.

Toisessa kyselyssä esitettiin kysymys siitä, olivatko (tai menivätkö) lapset menossa kouluun niiden siirtyessä lähiopetukseen. Koulujen avaamisen jälkeiden tulleiden tietojen mukaan 88 % oppilaista olisi palannut lähiopetukseen. Vastaajissa oli pieni yliedustus kotiopetukseen jääviä, joskin epätietoisiaakin oli vielä paljon. Ennen koulujen avaamista kotiopetukseen jäävien määrästä esitettiin toteutunutta korkeampia arvioita yleisestikin. Silti havainto tukee ajatusta, että riskiryhmiin kuuluvat olisivat vastaajien joukossa hieman yliedustettuina. Riskiryhmään kuulumisen saattoi myös nostaa vastausaktiivisuutta. Toisaalta vastaajien taloudellinen tilanne oli hyvä. Sen perusteella riskiryhmäläistenkään toimeentulo ei laajamittaisesti perustu esimerkiksi eläkkeisiin.

ALUEELLISESTI EDUSTAVA VASTAAAJAJOUKKO

A1-aineiston vastaajien jakautuminen maakuntiin vastasi hyvin perheiden alueellista jakaumaa Manner-Suomessa. Ahvenanmaalta ei tullut vastauksia. Muodostetussa aineistossa Keski-Suomella oli jonkin verran yliedustusta, mutta kokonaisuutena vastaajat asuivat tasaisesti maan eri osissa. Tarkemmin sanottuna Muuramen kunnassa kysely levisi erityisen hyvin, minkä vuoksi Muurame huomioidaan isompien kaupunkien ohella kuntakysymyksessä. Uudenmaan osuus oli ylivoimaisesti suurin, mikä vastaa hyvin perheiden valtakunnallista osuutta. Toukokuussa avoimella linkillä kerätyssä aineistossa Uudenmaan osuus vastaajista oli pienempi kuin huhtikuussa. Se on myös muutaman prosenttiyksikön alle Uudenmaan osuudesta kaikista Suomen lapsiperheistä. Tässäkin aineistossa Uudenmaan osuus oli kuitenkin neljännes. Itä-Suomen maakunnilla oli lievä aliedustus vastaajissa.

TAULUKKO 4. LAPSIPERHEIDEN JAKAANTUMINEN ERI MAAKUNTIIN VÄESTÖSSÄ JA MUODOSTETUISSA AINEISTOISSA.

	VÄESTÖ	A1	A2	A3
Uusimaa	33	33,7	33,4	24,9
Varsinais-Suomi	8,5	6,2	6,5	11,4
Satakunta	3,7	4,1	3,4	4,6
Kanta-Häme	3	3,5	3,6	3,8
Pirkanmaa	9,5	9,3	10,4	12,7
Päijät-Häme	3,4	3,1	3	3,2
Kymenlaakso	2,8	2,2	2,1	2,1
Etelä-Karjala	2,1	1,4	1,6	1,1
Etelä-Savo	2,1	1,6	1,3	2,5
Pohjois-Savo	4,1	3,1	2,7	3,2
Pohjois-Karjala	2,5	1,7	1,8	2,3
Keski-Suomi	4,8	13,9	14,5	7,4
Etelä-Pohjanmaa	3,4	2,5	2,6	5,9
Pohjanmaa	3,4	1,2	1,1	1,3
Keski-Pohjanmaa	1,3	2,7	2,4	2,1
Pohjois-Pohjanmaa	7,8	6,2	5,5	8,1
Kainuu	1,1	0,5	0,3	1,1
Lappi	2,9	3,3	3,6	2,5
Ahvenanmaa	0,6	0	0	0

Lähde: Tilastokeskuksen statfin > väestö > perheet> tunnuslukuja perheistä perhetyypin mukaan alueittain, 2006-2019, lapsiperheiden määrä maakunnittain.

Kokoavasti voidaan todeta, että vastaajia on paljon. Perheiden huoltajista lievä enemmistö on naisia, mutta vastaajista naisia oli ylivoimainen enemmistö. Yhden vanhemman perheiden osuus oli hyvin lähellä valtakunnallista osuutta. Samoin alueellisesti vastaajat edustivat hyvin koko maan perheitä. Ja kuten taloutta käsittelevässä luvussa huomataan, heidän koettu toimeentulonsa oli vastaava kuin perheillä Suomessa muutenkin. Jos ajattelemme tilastoyksiköksi perheen, jota naisvastaajat edustavat, aineisto oli keruutapaan nähden erittäin hyvä. Myös suljetulla linkillä lähetetyn toisen vaiheen A2-kyselyn vastausprosentti oli kyselyksi korkea. A3-aineistoon vastanneet olivat siis todennäköisesti eri ihmisiä kuin A1-aineistossa. Vastaavasti A2-aineiston vastaajat olivat vastanneet myös A1-kyselyyn.

Aineisto ei perustu otantaan, mutta joitakin osia raportoidaan ajatellen, että suomalaiset noin 550 000 lapsiperhettä ovat kyselyn perusjoukko. Kyselyn tuloksia verrataan jossain määrin muiden vastaavien selvitysten ja tutkimusten ensihavaintoihin. Aineistoon ei tehty painotuksia.

Aineisto antaa lomautuksista yhdenmukaisen kuvan rekisteripohjaisten tietojen kanssa. Lomautusten määrä kasvoi nopeasti huhtikuun alkupuolella ja jopa laski hieman toukokuussa (HS 28.5). Kyselyssä kehitys on samanlainen.

Toukokuussa avoimella linkillä kerättyyn aineistoon vastasi enemmän yhden vanhemman perheitä sekä enemmän riskiryhmiin kuuluvia kuin kahdessa muussa kyselyssä. A2- ja A3-aineistot esitetään jatkossa enimmäkseen yhdessä (A23).

Poikkeusaika ja paikoiltaan siirretty arki

Kuntien saamat arvosanat kunnat koronakriisin hoidosta

Varsinaisen raportoinnin aluksi kuvataan kuntien saamia arvosanoja kriisin hoidossa. Kyselyssä tarjottiin mahdollisuutta kertoa kotimaakunnan lisäksi myös kotikunta. A1-aineistossa kotikuntansa kertoi lähes 2 300 vastaajaa. Vastaavasti A2-aineistossa 881 ja A3-aineistossa 446 vastaajaa kertoi kotikuntansa.

Vastaajaa pyydettiin antamaan kotikunnalle arvosana koronakriisin hoidosta kokonaisuutena. Kaikki kotikuntansa kertoneet eivät sitä antaneet, eivätkä kaikki arvonsanan antaneet kertoneet kotikuntaansa. Arvosanan antoi A1-aineistossa 2 273 ja yhdistelmäaineistossa (A23) 1 374 vastaajaa. A1-aineistossa kaikkien annettujen arvosanojen keskiarvo on 7,15. Yleisin arvosana oli seitsemän, lähes kolme neljästä antoi arvosanaksi seitsemän, kahdeksan tai yhdeksän. Toukokuussa yli kolmasosa antoi arvosanaksi kahdeksan, mikä ei ole ainakaan huono palaute. Yhdistetyssä A23-aineistossa arvosanojen keskiarvo oli 7,27. A2-aineistossa, jonka vastaajat olivat samoja kuin A1-aineistossa se nousi huhtikuusta ollen 7,33. Kokonaiskuva on siis melko positiivinen tehtävän vaikeuteen nähden. Poikkeusajan edetessä tyytyväisyys kuntiin pysyi siis suhteellisen hyvänä, hieman parantuikin.

TAULUKKO 5. KUNTIEN SAAMAT ARVOSANAT ASTEIKOLLA 0–10. ARVOSANOJEN KESKIARVO, MEDIAANI JA KESKIHAJONTA.

MINKÄ ARVOSANAN ANTAISIT KOTIKUNNALLESI SIITÄ, MITEN POIKKEUSAIKAAN LIITTYVÄT ASIAT ON PANTU TOIMEEN KOKONAISUUTENA, TIEDOTTAMINEN MUKAAN LUKIEN?	A1 (N=2 273)	A23 (N=1 374)
Keskiarvo	7,15	7,27
Mediaani	8	8
Keskihajonta	1,92	1,83

Taulukossa 6 on esitetty arvosanat kunnittain, jos kunnasta on 30 tai useampia vastaajia. Arvosanat vaihtelivat melko vähän ottaen huomioon, että vastaajat arvioivat varmasti hyvin erilaisia ulottuvuuksia.

Kuntien välisistä eroista ei kannata juuri tehdä johtopäätöksiä – ainakaan ilman hyvää paikallistuntemusta. Avoimissa vastauksissa kiiteltiin tai moitittiin kuntia enemmän yksittäisiä kouluja. Jokin yksittäinen ratkaisu, esim. kouluruokaan liittyen, saattoi painaa arvosanoissa paljon. Huhtikuun ja toukokuun arvosanojen ero esim. Vantaalla ja Turussa oli huomattava, mutta ero on vaikeasti tulkittavissa ilman paikallistuntemusta. Jotain kertonee se, että Oulun kuntalaisiltaan saama arvosana oli heikompi kuin muilla paikkakunnilla. Oulua ympäröivän maakunnan Pohjois-Pohjanmaan arvosanat olivat puolestaan keskimääräistä parempia. Pääkaupunkiseudulla kuntalaiset olivat tämän listauksen perusteella melko tyytyväisiä.

Ottaen huomioon tilanteen äkillisyyden ja muutosten dramaattisuuden, voi kunnille antaa tunnustusta asioiden hoidosta, mutta vain olosuhteisiin nähden. Osa perheistä olisi kaivannut ja ansainnut tukea nopeammin ja enemmän. Heidän kannaltaan ei ole riittävää, että keskiarvo oli suhteellisen hyvä.

Siirtymä huhtikuusta toukokuuhun oli lievästi positiivinen, niin kuin on myös perheiden tilannetta kuvaavien väittämien kohdalla. Kuten myöhemmin huomataan, erityisesti koulujen toiminnan arvioitiin parantuneen poikkeusajana. Maakuntatasolla arvosanoissa tapahtui yksittäisiä merkittäviä nousuja alle seitsemästä yli seitsemän ja puolen.

TAULUKKO 6. KUNNAN SAAMA ARVOSANA NIISSÄ KUNNISSA, JONKA ILMOITTI KOTIKUNNAKSEEN VÄHINTÄÄN 30 VASTAAJAA.

KUNTA	VASTAAJIA A1	ARVOSANA A1	VASTAAJIA A23	ARVOSANA A23
Espoo	144	7,0	71	7,0
Helsinki	361	7,7	180	7,6
Hämeenlinna	38	7,3	24	-
Jyväskylä	100	7,4	57	7,1
Kokkola	55	6,5	21	-
Kuopio	37	7,1	24	-
Lahti	44	7,3	30	7,6
Lohja	47	7,1	22	-
Muurame	122	7,7	48	7,6
Oulu	45	6,5	34	6,9
Pori	41	6,9	18	-
Rovaniemi	36	6,9	23	-
Tampere	104	7,1	74	7,3
Turku	46	7,3	43	6,9
Vantaa	83	6,9	39	7,5

Perheiden taloudellinen toimeentulo koronakriisin aikana

- *Työni loppuivat heti kun epidemia alkoi. Olen yrittänyt saada lainalle lyhennysvapaata, ei ole vielä vastausta.*
- *Rahat loppuneet jo puolessa välissä kuuta.*
- *Rahaa säästyy. Emme päässeet tilaamallemme ulkomaanmatkalle. Emme voi käydä ravintoloissa. Nyt on aikaa tehdä osakkeilla päivä kauppaa.*
- *Tulot laskevat, ja onhan se huolestuttavaa, mutta ei mitään verrattuna siihen huoleen, että jos on pakko lähteä töihin.*
- *Miehen lomautusuhka tuo pelkoa tulojen puolittumisesta, itse olen sairauslomalla masennuksen vuoksi ja tulen siirtymään palkkatuloista sairauspäivärahalle.*
- *Kahden opiskelijan perheessä muutoksia tuloihin ei varsinaisesti ole tullut, pienellä ollaan pärjätty tähänkin asti. Mutta tuleva kesä kesätöiden osalta huolettaa, koska kaupunki ei palkkaa nyt ketään uutta. Jos emme saa kesäksi töitä, tulomme romahtavat.*
- *Kaikista raskainta on ollut tiedottomuus. Toinen vanhemmista työskentelee luovalla alalla, toinen opiskelee ravintola-alalla. Talouden suunnittelu on ollut vaikeaa, kun kaikki työt ja opinnot loppuivat yhtäkkiä eikä tietoa jatkosta ole. Ilman säästöjä olisi ollut pakko ottaa lainaa.*

Kriisi iski ravintolatoimintaan ja matkailuun salamannopeasti, ja myös lomautuksia koskevia säädöksiä muutettiin hyvin nopeasti. Huoli oman työtilanteen vakaudesta kosketti suurta osaa vanhemmista. Moni perhe huomasi myös ruokalaskunsa kasvavan, kun kouluissa nautitut ateriat siirtyivät kotikeittiön hoidettaviksi. Moni kunta lähti tukemaan perheitä ruokajakelulla, mutta harva ehti avuksi aivan alusta asti. Kyselymme perusteella kouluruokaa otti alkuvaiheessa vastaan melko pieni osa perheistä. Poikkeustilan jatkuessa osuus kasvoi huomattavasti.

Rajoituksilla on ollut omalla tavallaan myös yhdenvertaisuutta lisäävä ulottuvuutensa: kukaan ei matkusta, ei käy kylpylöissä tai ravintoloissa eikä harrasta kalliisti. Matkustaneille oli päinvastoin tarjolla lisääntyntä riskiä ja tiukempaa eristystä. Moni sellainen asia, joka normaalioloissa on ilmentänyt eriarvoisuutta lapsille konkreettisesti, on nyt ollut poissa jokapäiväisestä toiminnasta. Perheiden välinen eriarvoisuus on todennäköisimmin kuitenkin kasvanut. Ne, jotka olivat taloudellisesti tiukimmilla ennen kriisiä, saattoivat siirtyä harvemmin siirtyä etätöihin. Merkittävintä lienee se, että heikoimmista asemista tulevat joutuivat käyttämään taloutensa sopeuttamiseen lainaa, eikä välttämättä nollakorolla.

Raportissa on kaikkien aineistojen tuloksia. Sen aineistolainaukset on eroteltu värimerkeillä siten että keltaisella neliöllä merkityt ovat A1-aineistosta, violetilla A2-aineistosta ja harmaalla A3-aineistosta.

Huolenaiheena ovat aiheestakin olleet ne perheet, jotka kriisiin mennessä olivat tiukimmilla ja joiden puskurit olivat heikoimmat. Koronakriisin mittakaavan takia esim. työttömyyskorvausten käsittelyaikana ehtii tapahtua paljon. Poikkeusaika toi nopeasti eteen uusia tilanteita vaikkapa töihin kulkemisen (julkiset kulkuvälineet), ruokaostosten kotiinkuljetusten (jonot ja hinta) ja etäopetuksen vaatimien laitteiden ja yhteyksien takia.

Perheet vastaavat myös merkittävästä osasta siitä kysynnästä, joka markkinoilta katosi. Nopeiden vaikutusten ohella kriisin seuraukset voivat olla pitkäaikaisia, jos esim. harrastuksia ylläpitävät yhteisöt eivät selviä kriisin yli. Perheiden vapaa-aikaan keskittyy suorastaan oma teollisuudenalansa, joka on kasvanut vaivihkaa sitä mukaa, kun vapaa-aika on kaupallistunut ja syntymäpäivien viettoa ulkoistettu kodin ulkopuolelle. Osa matkailupalveluista ja kulttuurista on erityisesti lapsille suunnattua ja vahvasti sesonkiluonteista, vaikutukset näkyvät varmasti myös näissä - senkin jälkeen, kun kokoontumisrajoitukset on purettu.

Kriisi näkyi perheissä myös säästöinä kahdella tavalla: rahaa säästyti vapaa-ajan kulutuksesta ja säästöjä käytettiin elämiseen, jos säästöjä oli. Perheille suunnattujen palvelujen tulevaisuus voi olla hyvä, jos ulkomaanmatkailuun suunnattu raha tuleekin käytetyksi kotimarkkinoilla. Toisaalta tulevaisuus voi olla yhtä pitkittynyttä kriisiä, jos perheet laittavat säästövaihteen päälle.

Kysyimme kyselyssä perheiden koettua toimeentuloa. Vastaavasta kysymyksestä on saatavissa otospohjaisia jakaumia, joihin vertaamalla voidaan todeta vastaajien lähteneen kriisiin hyvistä asemista. Ero Tilastokeskuksen tulonjakotilaston vastaavalla asteikolla saatuun jakaumaan oli kuitenkin pieni. Tämä kertoo osaltaan siitä, että näytteenä kerätyt aineistot vastasivat hyvin kaikkien perheiden jakaumaa ennen kriisiä.

KORONAKRIISI VAIKUTTAA TALOUDELLISIIN NÄKYMIIN NOPEASTI

Kriisin alettua tilanne kiristyi nopeasti. A1-aineiston perusteella perheiden toimeentulo heikkeni melko selvästi ja nopeasti. Jos helpointa vaihtoehtoa kuvataan arvolla yksi ja vaikeinta toimeentuloa arvolla kuusi, keskiarvo nousee melkein puolella yksiköllä (2,66 > 3,10). Ilmaisutapa on kömpelö, mutta jonkinlaisen käsityksen asiasta saa, jos mieltää kokonaistoimeentulon asetuvan puoli ruutua huonompaan suuntaan (ks. taulukko 7). A23-aineistossa keskiarvon muutos on vastaavasti 2,7 > 3,1 eli 0,4 huonompaan suuntaan. Silloin, kun asteikko on jaettu kahteen, se on tehty jakaen joukko keskeltä ”melko” vaihtoehtojen välistä.

TAULUKKO 7. PERHEIDEN KOETTU TOIMEENTULO KUUSIPORTAISELLA ASTEIKOLLA TILASTOKESKUKSEN TULONJAKOTILASTOSSA JA RAPORTOITAVAN KYSELYN ERI AINEISTOISSA, PROSENTTIA. A1-AINEISTOSTA RISKIRYHMIIN KUULUVAT ERIKSEEN (AIKUISET JA/TAI LAPSET KUULUVAT RISKIRYHMÄÄN).

KOETTU TOIMEENTULO	TULON-JAKO-TILASTO 2019	A1 TILANNE ENNEN KRIISIÄ	A1 TILANNE HUHTIKUU	A1 9.-17.4. RISKIRYHMÄT ENNEN KRIISIÄ	A23 TILANNE ENNEN KRIISIÄ (ARVIOITUNA TOUKOKUUSSA)	A23 TILANNE TOUKOKUU
suurin vaikeuksin/erittäin hankalaa	2,5	1,5	6,1	9,0	1,3	6,9
vaikeuksin/hankalaa	5,3	3,2	9,7	13	5,1	9,6
pienin vaikeuksin/melko hankalaa	17,1	15	17	19	14	16
melko helposti/helppoa	36,0	36	35	34	38	35
helposti/helppoa	23,7	28	21	17	27	22
hyvin helposti/helposti	15,0	16	12	8,0	14	11,3

Lähde: Tilastokeskuksen tiedot: stafin > elinlot> elinolotilasto> kotitalouden taloudellinen tilanne > kotitalouksien koettu toimeentulo elinvaiheen mukaan, 2004–2019.

A1-aineistossa heikoimmassa luokassa (suurin vaikeuksin) olevien osuus nousi kriisiä edeltävästä ajasta pääsiäiseen 4,6 prosenttiyksikköä. Se tarkoittaisi perusjoukossa (lapsiperheet) karkeasti laskettuna 25 000 perhettä lisää. Toukokuussa kerätyn yhdistelmäaineiston lähtötilanne on hieman heikompi, nousua kaikkein huonoimmin toimeentulevassa ryhmässä on yli 5 prosenttiyksikköä.

Toiseksi huonoimmassa luokassa lisäystä oli (A1) 6,5 prosenttiyksikköä, mikä vastaisi 36 000 perhettä. Kahdessa alimmassa luokassa tapahtui jo pääsiäisen aikaan yli 10 prosenttiyksikön nousu so. yli 60 000 perhettä lisää siellä jo olevien lisäksi. Toukokuussa kerätyssä A23-aineistossa kahden alimman luokan lisäys oli lähes sama, perheiksi muutettuna yli 55 000, joista suhteellisesti suurempi osa oli kaikkein alimmassa luokassa. Riskiryhmiin kuuluvien toimeentulo oli heikompaa jo kriisin alkaessa, ja sen alettua heidän tilanteensa heikkeni entisestään.

Lapsiperheitä, joissa on alaikäisiä lapsia, on kaikkiaan hieman yli 550 000. Perheissä on keskimäärin 1,8 lasta. Edellä esitellyt luvut tarkoittaisivat keskimääräisellä lapsiluvulla jopa 100 000 lapsen lisäystä niukkuutta kokevien joukossa.

Kahteen heikoimmin toimeentulevaan luokkaan kuuluvien osuus nousi 15,8 prosenttiin tai toukokuun aineiston luvuin 16,5 prosenttiin. Se oli yli kaksi kertaa enemmän kuin Tilastokeskuksen keräämien tietojen ei-kriisiajan vastaava osuus. A1-aineiston lähtötilanteeseen verrattuna osuus yli kolmin-kertaistui. Mainittu 15,8 prosentin osuus on useita prosenttiyksiköitä suurempi kuin yleisimmin käytetty lasten pienituloisuusaste, joka viimeksi julkaistuissa, vuoden 2018, luvuissa oli 10,5 %.

Muutos on huomattava ja toukokuussa kerätyn aineiston antama tieto

tukee aiemmin kerättyä aineistoa. Tulonjakotilastossa kahteen alimpaan luokkaan kuuluu alle 8 % perheistä. Niukkuutta kokevien perheiden määrä ja osuus olivat jotakuinkin kaksinkertaistuneet tämän mittarin perusteella. Myös työttömien työnhakijoiden määrä lähes kaksinkertaistui verrattuna vuotta aiempaan huhtikuuhun.

Mittari oletettavasti mittaa rahatilannetta ja mielialoja samaan aikaan, ja reagoi siksi nopeasti muuttuvaan tilanteeseen. Toimeentulovaikeuksista kärsivien osuuden kasvu oli linjassa yleisten talousuutisten kanssa. Se, että yhteen suuntaan mennään näin nopeasti, vihjaa onneksi siitä, että toiseenkin suuntaan voidaan liikkua nopeasti. Tämä edellyttäisi sekä työllisyyden nopeaa palautumista että tulevaisuudenuskon palautumista vielä nopeammin. Kyselyn teemoista taloudellinen tilanne oli lähestulkoon ainoa, jossa ei tapahtunut positiivista kehitystä huhtikuusta toukokuuhun.

YLEISEN TALOUSTILANTEEN HUONONEMINEN KOSKETAA YLI KOLMASOSAA PERHEISTÄ

Huhtikuun lopussa Suomessa oli lomautettuna 184 000 henkilöä (YLE 27.5.), kesäkuun alussa alkaneiden lomautusjaksojen määrä oli 223 000 (HS 1.6.). Pääsiäisen aikaan kerätyssä A1-aineistossa vastaajaperheistä vajaa kymmenesosa ilmoitti olevansa tilanteessa, jossa ainoa tai molemmat vanhemmat olivat YT-neuvottelujen piirissä tai lomautettuna. Neljäsosassa perheistä toinen vanhemmista oli vastaavassa tilanteessa. A1-kyselyn aikana kaksi kolmasosaa perheistä oli lomautusten tai YT-neuvottelujen ulkopuolella. Lomautusuhkien lisäksi vajaa 10 % vastanneista oli kärsinyt kriisistä merkittävästi yritystoiminnassaan.

Toukokuussa kerätyssä aineistossa luvut olivat lähes identtiset. Kysymyksen muotoilun takia on kuitenkin mahdollista, että pääsiäisen neuvottelut olivat konkretisoituneet lomautuksiksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että suurin osa vaikutuksista oli tiedossa jo pääsiäisen aikaan. Havaintoa tukevat tuoreimmat rekisteriaineistot.

Huhtikuusta toukokuuhun ei siis näytä tapahtuneen merkittävää muutosta. Pitkällä aikavälillä tilanteen ongelmallisuutta lisää se, että perheet rahoittivat ylimenokautta säästöillä ja lyhennysvapailta, jotka ovat väliaikaisia ratkaisuja pikavipeistä puhumattakaan.

TAULUKKO 8. KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMAT LOMAUTUKSET JA NIIDEN UHKA, PROSENTTIA.

ONKO PERHEEN AIKUISISTA YKSI TAI USEAMPI OLLUT LOMAUTETTUNA, LOMAUTUSUHAN ALLA TAI YT-NEUVOTTELUJEN PIIRISSÄ KORONAVIRUKSESTA JOHTUEN? (ONKO KORONAVIRUS MERKITTÄVÄSTI HAITANNUT PERHEENNE YRITYSTOIMINTAA?)	A1	A23
Kyllä molemmat / ainoa huoltaja	8,1	8,0
Kyllä toinen huoltajista	26	26
Ei	66	66
Yritystoiminta kärsinyt, kyllä	9,3	9,7

Kun työttömänä oli 1990-luvun alussa pahimmillaan lähes viidesosa työvoimasta, oltiin katastrofitunnelmissa. Koronan talousvaikutukset koskivat noin 40 % perheistä, kun lasketaan yhteen edellä kuvatut lomautusuhat ja yritystoiminnan vaikeudet. Ainoa tai molemmat vanhemmat olivat kokeneet ongelmia niin yleisesti, että osuus ylitti kriisiä edeltävän työttömyysasteen. Voi vain toivoa, että tällä kertaa kehitys parempaan suuntaan käynnistyy nopeasti. Hyvin todennäköisesti nopeat negatiiviset vaikutukset eivät johdu siitä, että vastaajien asema työmarkkinoilla olisi ollut erityisen haavoittuvainen. Poikkeusajan edetessä tilanne ei toisaalta sanottavasti muuttunut huonommaksi. Taloustilanteen mahdollinen heikkeneminen johtui todennäköisesti säästöjen hupenemisesta ja taloudellisten tukien käsittelyajoista, ei lomautusten lisääntymisestä.

HUOLI TALOUDESTA ON YLEISTÄ

Kysyimme myös, olivatko vastaajat tunteneet huolta taloudellisesta selviämisestä koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan aikana ja välittömästi sen jälkeen. A1-aineistossa vastaukset jakautuivat melko tasaisesti pitkälle asteikolle ja keskiarvokin asettuu keskelle kohtaan 5,01 (keskihajonta 3,2). Kyselyissä on tavallista, että havainnot painottuvat keskikohtaan, mutta tässä tapauksessa jakauma on hyvin tasainen. Aivan keskikohdan alempi arvo selittyi lomakkeen teknisellä ratkaisulla.

Voidaan havaita, että huoli taloudellisesta tilanteesta jakaantui tasaisesti koko asteikolle. Tasaisuus taulukossa ei tarkoita tietenkään sitä, että elämä jatkui tasaisena, paremminkin päinvastoin. Vajaa viidesosa perheistä oli erittäin huolestunut taloudellisesta selviämisestään ja lähes kolmasosa oli selvästi huolestunut. Perheistä, joissa ainoa tai molemmat huoltajat olivat lomautusten tai niiden uhan piirissä, huolta tunsu yli puolet. Vielä yleisempää huoli oli niiden parissa, joilla toimeentulo oli niukanlaista jo kriisin alkaessa.

Toukokuun aineistossa tilanne oli hyvin samankaltainen. Jakauman painopiste asettui hiukan vähemmän huolestuneelle puolelle, keskiarvo asettuu hieman viiden alapuolelle ja keskihajonta kasvaa hieman (3,3). Muutos oli hyvin pieni.

TAULUKKO 9. OLETTEKO TUNTENUT HUOLTA TALOUDELLISESTA SELVIÄMISESTÄ KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMAN POIKKEUSTILAN AIKANA JA VÄLITTÖMÄSTI SEN JÄLKEEN?

JAKAUMA A1- JA A23 AINEISTOISSA SEKÄ A1-AINEISTON LOMAUTETTUNA AINOA TAI MOLEMMAT VANHEMMAT JA TALOUDELLINEN TOIMEENTULO MELKO HUONO TAI SITÄ HUONOMPI ENNEN KRIISIÄ. PROSENTTIA VASTANNEISTA.

	A1	A1 MOLEMMAT TAI AINOA HUOLTAJA LOMAUTETTU	TOIMEENTULO HEIKKO TAI MELKO HEIKKO ENNEN KRIISIÄ	A23
En ole tuntenut lainkaan huolta 0	9,6	1,6	0,7	12
1	9,7	2,7	1,3	9,9
2	11	4,9	2,9	11,7
3	8,6	3,8	4,0	8,5
4	5,7	3,2	3,5	5,5
5	1,8	0	2,0	1,6
6	11	11	9,1	10,3
7	15	14	14	13,7
8	13	20	20	11,7
9	8,4	17	20	8,7
Olen ollut erittäin huolissani 10	7,7	22	23	6,4
Keskiarvo	5,01	7,3	7,6	4,83

Viidesosa niistäkin, joita kriisin heilauttama talous ei suoraan uhannut, oli huolissaan taloudellisesta selviämisestään. Kriisiytyvä talous näkyi perheissä muutenkin kuin lomautuksina. Koulusta valmistuvat huolestuivat työllistymisestä, vanhimpien lasten kesätöitä peruttiin ja niin edelleen. Huonot talousuutiset olivat jokapäiväisiä, joten huoli oli perusteltua. Huolestuneisuus tuli hyvin ilmi avovastauksissa. Lomautettujen lisäksi riskiryhmien parissa huolta tunnettiin enemmän myös tässä kysymyksessä (A1 keskiarvo=5,8). Huoli taloudellisesta selviämisestä oli ymmärrettävää, koska pahan päivän varat olivat jo käytössä, eikä tilanteen muuttumisesta ei ollut varmuutta.

SÄÄSTÖT JA LYHENNYSVAPAAT YLIMENOKAUDEN RATKAISUINA

Talouteen iskenyt shokki sai perheet tietenkin myös reagoimaan tilanteeseen. Tiedustelimme, kuinka moni vastaajista on hakenut lyhennysvapaata asuntolainaan, lainannut tutuilta ja sukulaisilta, käyttänyt säästöjään tai ottanut vakuudetonta lainaa. Kysymykseen vastasivat lähes kaikki.

Alla oleva taulukko kertoo, että asuntolainan lyhennysvapaata hakeneiden osuus oli yli 10 %. Se on korkea luku huomioiden sen, että kahden vanhemman lapsiperheistä 68 % asuu omistusasunnossa, jota vastaan he ovat ottaneet velkaa (Suomen virallinen tilasto SVT: Tulonjakotilasto verkkojulkaisu. Väestöryhmittäiset Tuloerot 2017, 1 Asunnon hallintasuhde: Tilastokeskus. viitattu: 22.5.2020). Yhden vanhemman perheissä osuus on alempi. Asuntovelallisista lyhennysvapaata hakeneiden osuus oli siis suurempi kuin

taulukossa olevat osuudet, jotka nekin ovat korkeat. Kriisi heilautti Suomen kerralla askeleen Ruotsin suuntaan asuntovelkojen hoidossa.

Omistusasuminen ja matalat korot tarjosivat tilapäistä helpotusta tilanteessa. Tapahtuneiden muutosten lisäksi on syytä huomioida tilanteen aiheuttama huoli, joka näkyi selvästi myös avovastauksissa. On hyvä muistaa, että vastaajien taloudellinen tilanne vaikutti olevan melko hyvä kriisiin alussa.

TAULUKKO 10. VASTAAJIEN REAGOINTI MUUTTUNEISIIN OLOSUHTEISIIN, KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS PROSENTTEINA KAIKISTA VASTANNEISTA.

OLETTEKO KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMAN TILANTEEN TAKIA	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS A1	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS A23
Hakenut lyhennysvapaata asuntolainaan	13	14
Lainannut rahaa ystäviltä tai sukulaisilta	9,1	12
Käyttänyt muuhun tarkoitukseen kertyneitä säästöjä päivittäisiin menoihin	27	31
Ottanut kulujen kattamiseksi vakuudettomia lainoja ns. kulutusluottoja tai ns. pikavippejä	2,2	2,7

Keskeisin tapa selvittää tilanteesta oli kuitenkin säästöjen käyttäminen, josta kertoi yli neljäsosa vastaajista. Avovastausten perusteella säästöt saattoivat olla yleisiä ns. pahan päivän varalle tehtyjä tai esim. lomamatkoihin varattuja rahoja. Sukulaisilta ja tutuilta lainaaminen oli kyselyn perusteella paljon kulutusluottoja ja pikavippejä suositumpaa. Niillä, joilla säästöjä ei ollut, kriisi pääsi oletettavasti vaikuttamaan tilanteeseen nopeammin. Säästöjen osuus selviytymiskeinojen listalla oli suurempi kuin muiden yhteensä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että joka päivä säästöt hupenevat ja ovat edellistä päivää pienemmät.

Niiden parissa, jotka olivat lomautettuina tai lomautusuhan alla tai joiden yritystoiminta oli kärsinyt, lyhennysvapaata hakeneiden osuus ylittää 20 %. Säästöjä heistä ilmoitti käyttäneensä yli 40 %. Erot sukulaisilta lainanneissa ja vakuudettomissa luotoissa olivat pienempiä, mutta niissäkin YT/yritysvaikeuksia kokeneiden osuudet olivat suuremmat. Niistäkin, jotka eivät olleet lomautettuina tai YT-neuvottelujen piirissä, 6 % on hakenut lyhennysvapaata, mikä liittyy tilanteen pitkittymisen ennakkointiin tai esim. perhevapaisiin.

Ei voi pitää yllätyksenä, että nopeasti hyytynyt talouselämä näkyi nopeasti ja suoraan perheiden elämässä. Lapsiperheiden niukka toimeentulo näyttäytyi kovin erilaisena verrattuna normaaliaikoihin. Vapaa-ajan kulutuksen eriarvoisuus väheni, ainakin hetkeksi. Tilastointimenetelmistä johtuen on täysin mahdollista, että tulevaisuudessa tilastoluvut osoittavat lapsiperheiden pienituloisuuden laskeneen vuonna 2020. Taloudelliset ongelmat muiden ongelmien syninä ja seurauksena kuitenkin luultavimmin lisääntyivät, kun heikoimmin toimeentulevat ajautuivat vaikeuksiin.

Tilanne ennen kriisiä oli merkittävämpi taustatekijä kuin kriisin aikaiset lomautukset. Taulukossa 11 em. selviytymiskeinot on jaoteltu kahteen luokkaan, joista ensimmäisessä ovat helpommin ja jälkimmäisessä vaikeammin ennen kriisiä toimeen tulleet. Erot piirtyvät näkyviin selvästi. Kulutusluottojen käyttö keskittyi käytännössä kokonaan heikommin toimeentuleviin. Taulukosta käy ilmi, että heikoimmasta tilanteesta kriisiin lähteneet olivat myös niitä, jotka paikkasivat talouttaan riskipitoisimmin välinein.

TAULUKKO 11. SELVIYTYMISKEINOT TALOUDELLISESTI KRIISIÄ EDELTÄVÄN TOIMEENTULON ERI LUOKISSA, TIIVISTETTY KAHTEN LUOKKAAN. VAIN A1-AINEISTO, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

OLETTEKO KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMAN TILANTEEN TAKIA	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS A1 TOIMEENTULO HELPOMPI	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS A1 TOIMEENTULO VAIKEAMPI
Hakenut lyhennysvapaata asuntolainaan	11	14
Lainannut rahaa ystäviltä tai sukulaisilta	4,2	29
Käyttänyt muuhun tarkoitukseen kertyneitä säästöjä päivittäisiin menoihin	22	48
Ottanut kulujen kattamiseksi vakuudettomia lainoja ns. kulutusluottoja tai ns. pikavippejä	0,5	8,6

RUOKAKULUT JA HUOLI PAINOIVAT TALOUTTA

■ *Ruokamenot ovat kasvaneet kun lapset syövät nyt kotona koulun sijaan. Kotikunta ei ainakaan vielä tarjoa kouluruokaa etäopiskelijoille. Lomautusvaroitusta annettiin juuri ennen pääsiäislomaa. Koska olen osittaisella hoitovapaalla ekaluokkalaisten vaikean koulutilanteen ja kuormittumisen vuoksi, huoli taloudellisesta tilanteesta jatkossa on nyt suuri mikäli lomautus toteutuu.*

■ *Tulot putosivat roimasti. Edes tukien avulla emme ole saaneet pakollisia menoja maksettua ja laskuja on maksamatta.*

■ *Tulot tippuu, liiton rahoja saa odottaa, laskut kuitenkin maksettava, ruokamenot kasvaneet huomattavasti.*

A1-aineistossa lähes 1 500 vastaajaa kuvaili poikkeusajan vaikutuksia perheensä toimeentuloon myös omin sanoin. Osa heistä vastasi A2-kyselyyn, ja tästä joukosta kuvasi taloustilannettaan omin sanoin vielä 578 vastaajaa toukokuun puolella. Lisäksi avoimella linkillä (A3) 320 vastaajaa kertoi taloustilanteestaan vapaamuotoisesti. Taloutta koskeva avoin kysymys oli

lomakkeen ensimmäinen avoin kysymys. Siihen tuli eniten vastauksia, joista osa käsitteli muitakin teemoja kuin taloutta. Vastaukset olivat enimmäkseen lyhyitä, yhden tai kahden virkkeen mittaisia kuvauksia.

Vaikka sanat oli jokainen itse valinnut, tietyt teemat toistuivat. Tässä lainatuissa kuvauksissa korostuu muutos. Näiden kokemusten lisäksi oli paljon sellaisia, joilla muutokset olivat korkeintaan pieniä. Hekin pohtivat hyvin usein, mitä seurauksia kriisillä on omaan tulevaisuuteen tulevien kuukausien ja vuosien aikana. Muuttumattomuus voi tarkoittaa niukkuuden jatkumista tai sitten taloudellisesta turvatus elämän jatkumista.

Tilanne ensimmäistä A1-kyselyä tehtäessä oli uusi, mutta vaikuttaa siltä, että YT-neuvottelut olivat päässeet käyntiin tai niistä oli ilmoitettu. Yrittäjillä ja itsensä työllistäjillä kysyntä reagoi nopeasti, ja enimmäkseen alaspäin. Paljon oli jo ehtinyt tapahtua, mutta paljon koettiin huolta siitä, mitä tapahtuu jatkossa. ”Toistaiseksi” on sana, joka toistuu vastauksissa hyvin usein. Seuraavassa lainauksessa tiivistyy hyvin kaikkien vastausten tunnelma: lyhennysvapaat, ruoka, säästöt ja huoli.

■ *Olemme opintovapaani vuoksi muutenkin tälle ajalle neuvotelleet lyhennysvapaata asuntolainaan. Oikeastaan kulumme ovat tainneet vähentyä nyt poikkeusaikana. Kuitenkin ruokaan menee valtava määrä. Tietenkin huolestuttaa kaikesta huolimatta tulevaisuus! Voi olla, että tilanne vaikuttaa jatkossa kummankin tai jomman kumman työhön tai toimeentuloon.*

Tietyt teemat toistuvat kuvauksissa usein. Sellaisia ovat:

- ruokalasku on kasvanut, tämä huomio oli todella yleinen
- toistaiseksi on selvitty, mutta pieni osa oli jo vastatessaan akuutissa kriisissä
- kulut ovat myös pienentyneet; harrastusmaksut, bensa jne. Siksi kokonaisvaikutus voi olla lievästi positiivinen
- lomautus, irtisanominen, määräaikaisen työn päättyminen, jo sovitun työn peruminen olivat aiheuttaneet perheen tuloihin ennakoimattoman vajeen
- epätietoisuus ja huoli, miten tässä käy itselle sekä koko maalle ja sen taloudelle.

Vaikutukset talouteen olivat lievästi positiivisia, neutraaleja, lievästi negatiivisia tai erittäin negatiivisia. Yksittäisissä tapauksissa oli myös saatu työtä tai tilauksia kriisin takia. Kokonaiskuva oli kuitenkin sama, joka välittyi perheiden tilanteesta muutenkin. Se, että toisille tuli vähän helpotusta, ei neutraloi toisten koettuja hankaluuksia.

Vaikutukset tulivat luonnollisesti tulojen ja menojen kautta. Tulopuolella vaikutukset olivat yleensä suuria, lomautuksia ja yritystoiminnan vaikeuksia. Näihin liittyi usein epätietoisuutta siitä, miten nopeasti ruuhkautuneet työtömyyskassat ja Kela käsittelevät hakemuksia.

Kulut jättivät perheille enemmän toimijuutta: ruokaa voi tehdä itse, lyhennysvapaata voi hakea ja auton voi laittaa ns. seisomaan. Toisaalta (live) yleisötapahtumiin ei voinut kuluttaa, vaikka haluaisikin. Peruuntuneista lomamatkoista mainitaan useissa kuvauksissa.

■ *Kahden asunnon loukku, kun korona hankaloittaa asunnon myyntiä. Toinen lomautettuna, toinen vanhempainvapaalla.*

Ylivoimainen valtaosa vastauksista käsitteli käyttötaloutta, mihin kysymys ohjasikin. Joitain mainintoja kohdistui osakemarkkinoihin, asuntomarkkinoihin ja esim. auton jälleenmyyntiin. Asuntolainan lyhennysvapaa mainittiin usein, kuten luokitelluista kysymyksistä voi päätellä. Tulojen mahdollisesti pudotessa perheiden muut kulut asumisesta ja muista perustarpeista eivät kuitenkaan reagoineet nopeasti alaspäin. Lainojen lyhennysvapaa oli niin suosittu varmasti siksi, että vaihtoehtoja oli vähän, ja asunnon vuokraajilla ei tätäkään. Monessa kodissa tiedettiin, että seuraukset ovat vakavat, jos tilanne pitkittyy.

Erittäin monessa kodissa oli huomattu ruokalaskun kasvu. Se, mitä sillä tarkoitettiin, vaihteli paljon. Kasvanut ruokalasku voi tulla kuitatuksi pienemmällä harrastusmaksuilla, matkakuluilla ja peruuntuneiden lomien myötä niin, että kokonaisvaikutus oli vähän positiivinen. Säästyneet kulut olivat tavallaan positiivinen asia, mutta samalla jäi tietenkin saamatta se, mitä kuluilla olisi katettu. Ja sitä mukaa oli koettu haittaa esim. lasten harrastusten tauosta. Edellä kuvattiin, miten vakuudettomilla lainoilla oli paikattu taloutta. Liikennettä oli myös toiseen suuntaan, jotkut lyhensivät luottokorttivelkojaan tyytyväisenä siitä, että kulutus oli niin pientä.

■ *Vaikutus oli pieni positiiviseen suuntaan. Harrastusmaksujen vähentyessä on rahaa jäänyt enemmän mm. Luottokorttivelan maksuun.*

■ *Rahaa jäänyt säästöön kun rahaa mennyt vain laskujen ja lyhennysten lisäksi ruokaan.*

■ *Ei matkustus yms. menoja, joten tavallaan jää enemmän käyttöön tuloja.*

Euromääräisesti suuri tulojen pieneneminen ei vienyt tilannetta kriisiin, jos oli säästöjä – niin kauan, kun niitä oli. Osalla perheistä vaikeutunutkin taloudenpito oli verraten harmiton ja tilapäinen hyppy Emmentalista Edamiin. Mutta monin tavoin tuli esiin, että osalla perheistä oli huoli perustarpeiden tyydyttämisestä. Ruokalasku voi olla erittäin merkittävä heikennys valmiiksi kireään talouteen. Kouluruokailu mainittiin huomattavan usein myös etäopetusta koskevassa kohdassa, mikä tukee ajatusta perustarpeiden korostumisesta kriisissä.

■ *Yksinhuoltajana kannan suurta huolta selviytymisestääni kun minut on nyt lomautettu. Kuulun liiton työttömyyskassaan, mutta jo maksamiseen liittyvän normaalin viiveen takia olen pulassa. Saati sitten nyt, kun rahaa tulee ties milloin jonojen vuoksi. Pelkään menettäväni luottotietoni ja/tai asuntoni.*

- *Lapsen siirtyminen kouluruoasta kotiruokaan aiheutti ison miinuksen tiliin. Kuten myös se ettei kirpputorit olleet auki, niin lapsille ei pystynyt ostamaan lainkaan käytettyjä kevätvaatteita, ja tämä oli iso menoerä mitä yleensä ei tule.*
- *Lapsi sai koulusta kotiin haettavaksi ruoan vasta 27.4 alkaen eli saatiin kouluruoka peräti kahdelle viikolle. Ollaan rahallisesti totaalisen kusessa ilman kouluruokia.*
- *Onneksi saamme ruoka-avustusta, muuten rahat olisivat loppuneet.*
- *Talous jo ennestään miinuksella helmikuussa olleen Kelan kuntoutuksen vuoksi, mistä matka- ja yökulut vain osin korvattu viiveellä. Pelkään, että kuntoutusrahani peritään takaisin, kun kuntoutuksen (opinnot) eivät etene. Saimme onneksi Hopelta ruoka-avun kotiin.*

Kuvauksissa oli paljon äärimmäisen konkreettista ruokalaskujen arviointia. Vastapainoksi päiväkohtaiselle konkreettisuudelle korostui huoli siitä, että se, mitä oli tapahtunut, oli vasta alkua. Useampi vastaaja pohti laajamittaisen laman vaikutuksia, vaikka oma taloustilanne vastaushetkellä olisi ollut muuttumaton. Oman kodin menettäminen, konkurssi ja vastaavat vakavat seuraukset olivat mukana pohdinnoissa. Vaikka kriisi ei suoranaisesti ja välittömästi ollut heikentänyt omaa tilannetta, se saattoi vaikuttaa negatiivisesti niin, että työllistymismahdollisuudet heikkenisivät. Tällaisista horisontin muutoksista oli useita mainintoja, samoin kuin lasten kesätöiden peruuntumisesta.

Taloudellinen toimeentulo kriisiaikana on rakenteellisesti nähdäkseni hyvin samankaltainen, kuin myöhemmässä luvussa esitetty arjen muutos. Heikoimmassa asemassa ovat ne, joilla talous on tiukka jo ennen kriisiä ja joihin kriisin vaikutukset osuvat koko painollaan. Sinnittelemällä pääsevät eteenpäin ainakin jonkin matkaa ne, joilla tilanne on kohtuullisen hyvä ennen kriisiä, vaikka sen vaikutukset osuisivatkin suoraan perheeseen. Samoin sinnittelemään pystyvät ne huonommasta tilanteesta lähtevät, jotka välttävät välittömät iskut. He tosin saattoivat altistua itse virukselle muita useammin. Hyvästä tilanteesta lähtevät selviävät pidemmän aikaa ja heillä on vapaus realisoida tai olla realisoimatta omaisuuttaan, auttaa läheisiään ja käyttää säästöjään. Hyvin pieni osa kokee tilanteen parantuneen töiden lisääntyttyä. Joku ehtii arvopaperimarkkinoiden alennusmyyntiinkin. Tämä karkea jaottelu on perusolemukseltaan samantyyppinen kuin arkea koskevassa muutoksessa. Puskurit ja kriisin osuminen määräävät tilanteen kehittymisen.

Poikkeusajan vaikutukset perheiden arjen sujumiseen ja terveyteen

Poikkeusajan vaikutukset osuivat varmasti jokaisen elämään, jos ei muuten niin tiedotusvälineiden kautta. Vaikutukset ovat varmasti olleet dramaattisimmat ikäihmisten kohdalla, heidän liikkumistaan on rajoitettu tiukimmin. Tämä näkyi myös perheiden kokemuksissa niin, että isovanhempien tapaminen oli yksi suosittuja asioita listalla “tämän teen ensin”, kun rajoitukset aikanaan puretaan (ks. luku Näkemisiin koronan jälkeen).

Kun A1-aineistoa kerättiin, rajoitustoimet olivat tiukat ml. Uudenmaan eristäminen. Koulut olivat käytännössä suljettuina eikä tietoa niiden avaamisesta ollut. Keskustelu lähiopetukseen palaamisesta ja koulujen avaamisesta vilkastui A1-aineiston keräämisen jälkeen. Päätös saatiin vapuksi 29.4., viikko ennen A2- ja A3-aineistojen keruun aloittamista ja pari viikkoa ennen lähiopetukseen palaamista.

Myös käytännössä kaikki harrastukset olivat keskeytettynä, kun A1-aineistoa alettiin kerätä, joskin monet organisaatiot siirsivät toimintojaan verkkoon minkä pystyivät. Vastaavasti A2- ja A3-aineistoa kerätessä tilanne oli jatkunut pidempään, mutta niin oli myös keskustelu rajoitustoimien purkamisesta. Harrastuksiin palattiin asteittain, osin jo ennen lähiopetuksen aloittamista ja kyselyn ollessa auki.

Aineistojen keruun välillä peruttiin kesän festivaalit ja suurtahtumat. Puhuttiin “exit-strategiasta” ja toisesta aallosta, vaikka ensimmäisen aallon huippu oli vielä ehkä edessä. Tilanne oli jossain määrin ristiriitainen, koska tieto viruksesta täydentyi koko ajan ja sitä piti soveltaa rajoitustoimiin niiden ollessa jo voimassa. Suuressa osassa maata virusta löytyi päivä päivältä vähemmän. Kävi ilmeiseksi, että se, mitä maaliskuussa tavoiteltiin, saavutettiin.

Kouluilla, harrastuksilla ja lasten vapaamuotoisella leikillä kavereiden kanssa on suuri merkitys lasten vertaiskontaktien kannalta. Niitä rajoitukset koskivat suoraan ja merkittävästi, tosin paljon myös lasten iän mukaan vaihdellen. Ikäihmisiin ja sitä mukaa joihinkin isovanhempiin liittyvät rajoitukset olivat niin ikään tiukkoja. Uudenmaan eristämisen aikaan raja tuli joillekin myös kahden kodin väliin. Uudenmaan eristäminen ei näkynyt edes eristämisen aikaisessa aineistossa niin, että lapset olisivat pelänneet sairastumista enemmän tai että ero isovanhemmista olisi ollut vielä muita yleisempää. Uudenmaan luvut olivat yleisellä tasolla.

Arjen sujumista koskevat monivalintakysymykset

Kartoitimme arjen muutoksia esittämällä väitteitä ja pyysimme vastauksia asteikolla ”ei kuvaa kokemustamme ollenkaan” ja toisessa ääripäässä ”kuvaa kokemuksiamme erittäin hyvin”. Vaihtoehdot saivat numeeriset arvot 1 ja 6 ja niiden välissä oli neljä numeerista arvoa ilman sanallista kuvausta. Lisäksi tarjottiin vaihtoehtoa ”en osaa sanoa”. Tämä kysymyslista asetettiin lomakkeella pakolliseksi.

Yksi kyselyn erikoisuuksia on, että ”en osaa sanoa” -vaihtoehtoa valittiin todella vähän: sen valitsi useissa kysymyksissä vain alle prosentti vastaajista. Muutamassa kohdassa osuus nousi kolmen prosentin tuntumaan, mutta pysyi hyvin pienenä. Vain pariskunnille osoitetuissa kysymyksissä parisuhteen muutoksista, osuus oli lähempänä viittä prosenttia,

mikä sekään ei ole korkea. Tämä kertoo samasta ilmiöstä kuin suuri vastaajamäärä. Onnistuimme luultavimmin kysymään merkityksellisiä asioita merkitykselliseen aikaan.

Koska kysymykset oli asetettu pakollisiksi, jokaiseen kohtaan oli vastannut 2 509 vastaajaa (A1) ja yhdistetyssä aineistossa (A23) 1 450 vastaajaa. Parisuhdetta koskeviin kysymyksiin tosin vastasivat vain kahden vanhemman perheet (n=2 000/A1 ja n=1 104/A23). Tässä luvussa esitetään lähinnä suoria jakaumia kysytyistä asioista. On selvää, että perheiden joukossa oli ryhmiä, joissa pelot ovat olleet voimakkaita ja turvattomuuden tunne käsinkosketeltava. Tässä esitettävät jakaumat kertovat kuvasta, joka voi pitää sisällään hyvin ristiriitaisia osia.

VIRANOMAIsoHJEISIIN SUHTAUDUTTIIN VAKAVASTI – VAIKUTUKSET ARKEEN OLIVAT KIELTEISET, MUTTA OSA NAUTTI POIKKEUSAJASTA

Väittämistä yksi erottuu muista, koska siinä jakauma oli niin selkeästi painottunut toiseen päähän annetulla asteikolla. Lähes yhdeksän kymmenestä vastaajasta (A1) sanoo, että viranomaisohjeisiin suhtauduttiin vakavasti. Vastaavalla kohdalla toisessa päässä asteikkoa oli vain 1,5 % vastaajista. Ainaakin oman ilmoituksensa mukaan perheet ottivat siis ohjeet hyvin vakavasti. Toukokuussa edelleen yli 80 % vastaajista ilmoitti ottaneensa ohjeet hyvin vakavasti. Toukokuun osuus oli jopa huomattavan korkea ajatellen sitä, miten paljon etäopetuksesta luopuminen jakoi mielipiteitä (ks. taulukko 26).

Muuten yleisvaikutelmana voidaan todeta se, että vaikutukset olivat alkuun enemmän haitallisia kuin positiivisia. Toukokuussa vastanneet ilmaisivat poikkeustilan haitanneen vähemmän ja siitä nauttimisen yleistyneen. Lisäksi asiaan osattiin ja haluttiin varsin hyvin ottaa kantaa, “ei osaa sanoa”-vastanneita oli alle prosentti. Pitkittyneet rajoitustoimet voivat johtaa pahenevaan kriisiin tai sopeutumiseen. Tämän aineiston perusteella näyttää, että sopeutuminen oli hieman voimakkaampi ilmiö. Kaikkea paitsi taloutta onnistuttiin sopeuttamaan melko hyvin, lisäksi iäkkäiden sukulaisten tapaaminen ei edistynyt.

Poikkeusajan “ystävien” osuus ei ollut aivan pieni: toukokuussa jo neljäsosa ilmoitti nauttineensa poikkeusajasta selvästi ja lähes puolet ainakin hieman. Kuten myöhemmin käy ilmi, koettu haitta ja nautinto voivat elää rinnakkain. Toukokuussakin lähes 60 % ilmoitti poikkeusajan haitanneen elämää. Siirtymää tapahtui kuitenkin johdonmukaisesti siihen suuntaan, että toukokuussa pahin oli ohi. Riskiryhmiin kuuluvat olivat kokeneet poikkeusajasta haittaa enemmän kuin niihin kuulumattomat, mutta poikkeusajasta nauttimisen suhteen eroa ei ollut.

Kevään edetessä “mustan surman” vaiheesta yli vapun tilanne parani jonkin verran. Tähän kehitykseen viittasi niin moni yksittäinen asia, että sitä voidaan pitää luotettavana havaintona.

TAULUKKO 12. POIKKEUSAJAN VAIKEUS JA SIITÄ NAUTTIMINEN. A1- JA A23-AINEISTOT. PROSENTTIA VASTANNEISTA.

MITEN HYVIN ARVIOITTE SEURAAVIEN VÄITTEMIEN KUVAAVAN KOKEMUKSIANNE POIKKEUSAIKANA?	POIKKEUSAIKAN VAIKEUTTANUT PERHEEMME ELÄMÄÄ A1 HUHTIKUU	OLEMME NAUTTINEET POIKKEUSAJASTA A1 HUHTIKUU	POIKKEUSAIKAN VAIKEUTTANUT PERHEEMME ELÄMÄÄ A23 TOUKOKUU	OLEMME NAUTTINEET POIKKEUSAJASTA A23 TOUKOKUU
Ei kuvaa ollenkaan	3,2	10,6	5,1	7,4
2	11,9	22,4	17,2	19,8
3	16,4	24,9	18,1	24,4
4	24	24,3	21,6	22,9
5	24,9	13,4	21,1	18,4
Kuvaa erittäin hyvin	18,9	3,5	16,3	6,3

KAVERIT TÄRKEÄMPIÄ KUIN OHJATUT HARRASTUKSET

Vastaajien enemmistö katsoi, että lapset kärsivät harrastusten poisjäännistä ja rajoitetusta yhdessäolosta kavereiden kanssa. Aineistot antavat yhdenmukaisen kuvan siitä, että kavereiden tapaamisen rajoittaminen oli vanhempien näkemyksen mukaan haitallisempaa kuin harrastusten tauolle jäänti. Yhteydenpito lasten isovanhempiin oli ymmärrettävästi myös vaikeutunut. Osuus on korkea ajatellen, ettei kaikilla ole isovanhempia. Alla olevasta taulukosta käy ilmi, että tiukimmin väitteeseen yhtyvien (6/6) osuus oli korkein juuri isovanhempia koskevassa kysymyksessä – tosin kysymyksen muotoilukin on toisenlainen.

A23-aineiston luvut ovat sulun jälkeiseltä ja osin myös lähiopetuksen ajalta. Kannat olivat aavistuksen lievempiä toukokuussa, joskin edelleen poikkeustoimien arveltiin haittaavan lasten elämää merkittävästi. Ikäihmisiin liittyviä rajoituksia ei purettu kyselyiden välillä, jakaumakin on lähes muuttumaton. Voidaan havaita, että tässä kohdin tilanteeseen oli jo hieman totuttu ja sopeuduttu. Pientä siirtymää kohti vähemmän häiriintynyttä arkea selittää varmasti myös se, että koulujen avaamista saatiin jo tietoa. Tämän jälkeen ihmiset hyvin todennäköisesti suhtautuivat myös pihaleikeissä tartuntavaaraan hieman rennommin. Ensimmäiset harrastukset ehtivät myös alkaa toisen kyselyvaiheen aikana pienryhmissä.

TAULUKKO 13. YHTEYDENPITOA JA HARRASTUKSIA KOSKEVAT VÄITTÄMÄT, PROSENTTIA VASTANNEISTA (6-4 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA AINAKIN VÄHÄN JA 6 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA ERITTÄIN HYVIN).

VÄITTÄMÄ	A1 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/KOHTA 6)	A23 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/KOHTA 6)
Lapset ovat kärsineet siitä, että yhteydenpitoa kavereihin on rajoitettu	74/25	68/22
Lapset ovat kärsineet siitä, että ohjatut harrastukset ovat tauolla	55/21	51/17
Yhteydenpitomme lasten isovanhempiin on kärsinyt poikkeustilasta	73/32	72/31

OLO KOETIIN STRESSAAVAKSI MUTTA MELKO TURVALLISEKSI

Perheet vaikuttivat kokevan stressiä, mutta eivät yhtä paljon pelkoa tai turvattomuutta. Stressaantuneisuuden lisääntyminen oli yleisin henkinen seuraus poikkeusajasta. Stressin kokeminen ei liittynyt siihen, olivatko lapset olleet etäopetuksessa, vaikka lasten koulunkäynnin tukeminen kuvattiin aikaa vieväksi ja vaikeaksi etätöihin yhdistettäväksi. Vastaajat, jotka ilmoittivat jonkun kotitaloudestaan kuuluvan riskiryhmään, kuvasivat poikkeusaikaa stressaavammaksi. Riskiryhmiin kuuluvat ilmoittivat tuntevansa olonsa vähemmän turvalliseksi kuin muut.

Turvallisuuden tunne ei massamittaisesti horjunut, eikä enemmistö lapsista ollut peloissaan koronasta. Kolmasosa vanhemmista arvioi kuitenkin lastensa olleen huolissaan sairastumisesta, mikä on jo huomattava osuus. Stressaantuminen oli kuitenkin turvattomuutta yleisempi poikkeusajan piirre. Jonkinasteiselta stressin lisääntymiseltä oli välttynyt vain noin kuudesosa vastaajista, kun peräti viidesosa yhtyy väitteeseen tiukimmalla tarjolla olevalla vaihtoehdolla (A1), eikä osuus juuri laske toukokuussa. Riskiryhmiin kuuluvista neljäsosa sanoi olleensa hyvin stressaantuneita. Kokonaisstressitason kasvaminen kertoo siitä, että työ- ja koulumatkoista säästynyt aikaa ja tavallisen arjen stressiä vastaan asettuivat vielä suuremmat stressaavat tekijät.

Sairastumisen pelko oli varmasti yksi keskeisimmistä stressaavista asioista. Yhden vanhemman perheissä sairastumista pelättiin enemmän kuin kahden vanhemman perheissä. Sama ero tuli esiin myös avoimissa vastauksissa, joissa pohdittiin, miten lasten käy, jos ainoa huoltaja sairastuu. Pelko sairastumisesta lisääntyi hieman toukokuuhun tultaessa, mutta aineistossa oli enemmän yhden vanhemman perheitä. Tietoa viruksesta saatiin jatkuvasti lisää, ja siihen kuolleiden määrä kasvoi koko ajan Suomessa ja maailmalla, vaikka epidemiaa saatiin myös hallintaan.

TAULUKKO 14. STRESSIIN JA PELKOIHIN LIITTYVÄT VÄITTÄMÄT, PROSENTTIA VASTANNEISTA (6-4 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA AINAKIN VÄHÄN JA 6 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA ERITTÄIN HYVIN).

VÄITTÄMÄ	A1 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/ KOHTA 6)	A23 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/ KOHTA 6)	A1 RISKIRYHMÄÄN KUULUVAT (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/ KOHTA 6)
Olemme olleet stressaantuneempia kuin ennen poikkeusaikaa	68/20	60/19	71/25
Lapset ovat pelänneet sairastuvansa tai läheistensä sairastuvan	33/6,5	38/6,9	45/10
Olemme kokeneet olomme turvallisiksi	65/7,4	69/8,9	58/6,3

LIIKUNTA, UNI, RAVINTO – KORJAUSVELKAA POIKKEUSAJASTA

Arjessa tapahtuneita muutoksia liikunnan, ravinnon tai unen saannin suhteen kysyttiin kolmella väittämällä. Omin sanoin kuvaillussa arjen muutoksessa liikunta, uni ja ravinto olivat paljon esillä sekä parantuneena että huonontuneena tilanteena. Väitteet esitettiin positiivisessa muodossa. Ikävä kyllä vapautunut aika ei näkynyt parantuneena liikuntana, ruokailuna tai nukkumisena. Päinvastoin: joka alueella negatiivinen muutos oli suurempi kuin positiivinen. Nämä RAULI-tekijät (ravinto, uni, liikunta) korreloivat keskenään positiivisesti, eli edistys yhdessä ennakoivat edistystä myös toisessa, mikä koskee myös huonoa kehitystä.

Tämä tulos on ristiriidassa etätyöntekijöitä koskevan tuoreen tuloksen kanssa (YLE 1.6.), mutta erolle on luonteva selitys: etätyötä tekevät ovat erilainen joukko kuin lapsiperheet.

Tästä voisi päätellä, että poikkeusaika kerryttää myös sellaista ”korjausvelkaa”, joka kasaantuu. Korjausvelkaa lisää myös edellä mainittu kohonnut stressitaso. Riskiryhmiin kuulumisen ei ollut juuri yhteydessä RAULI-tekijöihin. Yhden vanhemman perheissä liikunta väheni poikkeusaikana jyrkemmin kuin kahden vanhemman perheissä.

Vähemmän terveelliset ruokatottumukset saattoivat johtua monesta asiasta: terveellisen kouluruoan puutteesta, vihannesten ja hedelmien kalleudesta tai eineksiin ulkoistetusta ruuanlaitosta. Liikunnan vähenemiseen vaikutti varmasti harrastusten keskeytys sekä riskiryhmien tiukka eristäminen. Aivan toisenlaisen kuvan sai, jos kuunteli keskustelua ruuhkaisista puistoista tai ihmetteli satoja verkossa kiertäviä jumppavideoita. Urheiluseuroista tihkuneet tiedot ovat viitanneet siihen suuntaan, ettei omatoiminen harjoittelu ole kaikkia innostanut.

Nämä ovat keskeisiä havaintoja siksi, että avovastauksissa mainittu kiirettämyys ja arjen hidastuminen olivat joistakin selvästi nautinnollista ja nousivat esiin muutosta kuvattaessa. Mutta kaikkia perheitä tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, ettei edes näistä asioista ole kerrottavaksi hyviä uutisia kaikkia perheitä koskien. Huhtikuusta toukokuuhun siirryttäessä myös näissä jakauksissa on havaittavissa pientä muutosta parempaan. Muutokset olivat pieniä,

mutta niiden perusteella voidaan vähintään sanoa, että muutos poikkeusajan sisällä on tuskin tapahtunut huonompaan suuntaan.

TAULUKKO 15. RAVINTO, UNI JA LIIKUNTA. PROSENTTIA VASTANNEISTA (6-4 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA AINAKIN VÄHÄN JA 6 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA ERITTÄIN HYVIN).

VÄITTÄMÄ	A1 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/KOHTA 6)	A23 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/ KOHTA 6)
Poikkeusaika on lisännyt liikuntaa perheessämme	38/6,1	43/7,8
Poikkeusaikana olemme syöneet terveellisemmin	27/2,7	29/3,4
Poikkeusaikana olemme nukkuneet paremmin	38/6,2	41/7,3

MUUTOS IHMISTEN VÄLISISSÄ SUHTEISSA OLI LIEVÄSTI POSITIIVINEN

Kun arkiset matkat töihin, kouluun ja harrastuksiin jäivät monilta pois, monet perheet viettivät enemmän aikaa yhdessä. Tähän liittyivät lähes kaikki avointen kysymysten positiiviset luonnehdinnat. Mutta yhdessäolo ei ole aina pelkästään rentouttavaa ja vaikka olisikin, liika on liikaa. Lausuma perheenjäsenten välien kiristymisestä sai jonkin verran tukea, ja vajaa puolet vastanneista yhtyy tähän ainakin osittain. Täsmälleen päinvastaista mieltä oli kuitenkin huomattavasti suurempi osa vastaajista, mikä korostuu asteikon ääripäässä. Jakauma on keskikohdaltaan hieman kallellaan hermojen kiristymiseen päin, mutta ääripäistä päinvastainen kanta painaa huomattavasti enemmän. Huhtikuusta toukokuuhun tapahtui pientä negatiivista muutosta äärivaihtoehdon kohdalla.

Avoimien kysymysten avulla kuva asiasta täsmentyy. Kysymys perheenjäsenten keskinäisistä suhteista oli ainoa suoraan muutokseen liittyvä kysymys, jonka etumerkki oli positiivinen (ks. taulukko 17). Havainto on hyvin linjassa Jyväskylän yliopiston tutkimuksen alustavien tulosten kanssa.

Niille, jotka ilmoittivat perhemuodoksi ns. ydinperheen tai uusperheen esitettiin kaksi samantyyppistä väitettä parisuhteesta. Niiden perusteella poikkeusajan vaikutukset parisuhteisiin ovat olleet maltillisia ja lievästi positiiviseen päin kallellaan.

TAULUKKO 16. PERHEENJÄSENTEN VÄLIEN KIRISTYMINEN JA VIRANOMAISOHJEIDEN NOUDATTAMINEN, PROSENTTIA VASTANNEISTA (6-4 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA AINAKIN VÄHÄN JA 6 = KUVAA VASTAAJAN TILANNETTA ERITTÄIN HYVIN).

VÄITTÄMÄ	A1 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/KOHTA 6)	A23 KUVAA (ERITTÄIN HYVIN) (KOHDAT 6-4/KOHTA 6)
Perheenjäsenten välit ovat kiristyneet	41/5,9	40/7,2
Olemme suhtautuneet vakavasti kaikkiin viranomaisohjeisiin	95/54	94/49

Yhteenveto monivalintakysymyksistä

Monivalintakysymyksistä voidaan todeta, että koronakriisi vaikeutti perheiden elämää, mikä oli hyvin odotettua. Vastaajat katsoivat stressitasonsa nousseen. He tunsivat myös pelkoa sairastumisesta ja osin turvattomuuttakin, mutta stressin tunne oli näitä vahvempi. Vastaajat vakuuttivat suhtautuvansa viranomaisohjeisiin hyvin vakavasti, myös toukokuussa. Useissa mittareissa oli nähtävissä pientä muutosta parempaan, mutta esim. muutokset liikunnassa, unessa ja ravinnossa olivat edelleen negatiiviseen suuntaan.

Alla olevassa taulukossa 17 on esitetty muuttujista yksi arvo. Se helpottaa vertailua, mutta ei tee luvuista suoraan vertailukelpoisia kysymysmuotoilujen takia. Luku on laskettu niin, että vahvin positiivista muutosta (tai negatiivisen muutoksen kieltämistä) kuvaava vastaus saa arvon 3 ja negatiivisin -3. Vastaukset tässä välissä saavat arvon 2 ... -2 ja "en osaa sanoa" arvon 0. Luku on vastausten näin muodostettujen havaintojen keskiarvo. Esitetyn luvun etumerkistä voi suoraan lukea muutoksen suunnan miettimättä mihin suuntaan kysymys on esitetty (jos hyväksyy sen, että enemmän liikuntaa ja unta on hyvä asia). Taulukkoon on koottu sellaisia väittämiä, jotka suorimmin liittyvät poikkeustilan aiheuttamaan muutokseen.

Taulukossa on myös riskiryhmiin kuuluvien ja ei-riskiryhmäläisten vertailu A1-aineistosta. Siitä selviää, että riskiryhmään kuulumisen näyttää olevan yhteydessä stressintunteeseen ja lievästi monen muuhunkin koettuun muutokseen.

TAULUKKO 17. MUUTOSTA KUVAAVIA MUUTTUJIA YHDELLÄ LUVULLA KUVATTUNA.

VÄITTÄMÄ	A1 HUHTIKUU	A23 TOUKO- KUU	A1 RISKIRYH- MÄ (AIKUINEN TAI LAPSI)	A1 EI RISKI- RYHMÄ JA EOS
Olemme olleet stressaantu- neempia kuin ennen poikke- usaikaa	-0,8	-0,5	-1,0	-0,7
Lapset ovat kärsineet siitä, että yhteydenpitoa kavereihin on rajoitettu	-1,1	-0,8	-1,2	-1,0
Lapset ovat kärsineet siitä, että ohjatut harrastukset ovat tauolla	-0,3	-0,0	-0,4	-0,2
Poikkeusaika on lisännyt liikuntaa perheessämme	-0,5	-0,3	-0,5	-0,6
Poikkeusaikana olemme syö- neet terveellisemmin	-0,9	-0,8	-0,9	-0,9
Poikkeusaikana olemme nukku- neet paremmin	-0,4	-0,3	-0,5	-0,3
Perheenjäsenten välit ovat kiristyneet	0,5	0,6	0,5	0,6

Arki paikoiltaan

■ *Äiti tekee mielenterveyden parissa työtä. Ollut rankkaa. Oma jaksaminen kortilla. Koko päivän tuet ihmisiä ja vielä omat lapset jotka kärsii kun arki on epäreilua. Miksi muilla on vanhemmat kotona? Muut tekevät metsäretkiä? Muut syövät yhdessä ja äiti tekee ruokaa?*

■ *Pitkäaikainen haaveemme (oikeasti VUOSIA!) etelänmatkasta peruuntui koronan takia. Lapset ovat erittäin erittäin pettyneitä. Ja jos matkustusrajoituksia jatketaan, tai lentäminen esim tulee kalliimmaksi ekologisista syistä, tai ihmisiä aletaan kontrolloimaan koronan vuoksi (yksilönvapauden riisto, rokotteen vaatiminen), se saattaa jäädä haaveeksi, mikä olisi uskomattoman epäreilua lapsia kohtaan. He eivät ole kertaakaan olleet lentäen etelässä. Eivätkä millään muullakaan tavalla.*

Tässä luvussa käsitellään sitä, miten poikkeusaika muutti perheiden arkea. Tavoitteena on avata niitä mekanismeja, joiden välityksellä elämä muuttui niin kuin se muuttui. Pääasiallisena aineistona ovat A1-vastaukset avoimeen kysymykseen: miten omin sanoin kuvaisitte poikkeusajan vaikutusta perheenne arkeen? (n=1 371). Pelkästään A1-vastauksista muodostuu 40 sivun tiivistunnelmainen dokumentti. ”Riittämättömyyden”-sana toistuu dokumentissa 13 kertaa. Se on vähän verrattuna ”yhdessä”-sanan 354 kertaan. ”Kaaos” eri muodoissaan esiintyy parikymmentä kertaa. Tästä saa jo alustavan käsityksen siitä, miten vastaajat lähestyivät kysymystä. Myös toukokuussa kerätyn aineiston avoimia kysymyksiä on hyödynnetty (vastaajamäärät 517/305), mutta aikataulusyistä ei yhtä paljon.

Tässä alaluvussa pääasiallisena kysymyksenä ovat arjen muuttuminen ja sen tulkinnat, kysymys on laadullisesta tiivistyksestä. Ryhdyin tällaiseen urakkaan tällaisella aikataululla, koska vastaukset ovat erittäin puhuttelevia. Olen antanut kertoa itselleni elämänareenoiden hajoamisesta, fragmentoitumisesta, kuplista ja siitä, ettemme enää ymmärrä toisiamme. Tätä taustaa vasten kuvaukset arjesta olivat helposti ymmärrettäviä. Tämä itsessään oli jo mielenkiintoista, kuvaukset palautuivat perustarpeiden äärelle, jossa meillä on enemmän yhteistä.

Aineistoa voi pitää pienenä. Uskon silti, että tulevat analyysit pikemminkin täydentävät kuin kumoavat tässä kerrottua.

Vaikka kaikista ei tuntuisikaan siltä, että olemme samassa veneessä, tunnistamme kaikki melko hyvin uudet koordinaatit: pysy kotona, pidä etäisyyttä ja pese kädet. Kun otimme sosiaalista etäisyyttä, tulimme joissain asioissa lähemmäs. Koteihin syntyi tiivis tunnelma, ja toisaalta yhteinen kokemus lähensi meitä. Kiistely julkisen ja yksityisen terveydenhuollon työnjaosta on jatkunut vuosia, ja nyt paljastui konkreettisesti, että kaikki terveys onkin lopulta julkista. Poikkeusaika on vaikuttanut myös niiden elämään, joita korona ei pelota tai joita se ei voisi vähempää kiinnostaa. Hyvän kuvan mittakaavasta saa taloudesta kertovasta alaluvusta.

Tästä luvusta selviää, että pieni osa perheistä kertoo koko kriisin vaikutaneen arkeensa hyvin vähän.

Kun tarpeeksi monen elämä muuttuu, joukossa on aina ihmisiä, jotka ovat juuri kokeneet muutoksia muutenkin. Tilanteet ovat monenlaisia, mutta yhteistä niille on, että muutoksen tullessa ollaan vasta sulattelemassa edellistä. Kriisin aikana syntyi vauvoja, ihmiset muuttivat, sairastuivat, perustivat yrityksiä sekä aloittivat ja päättivät opintojaan. Muutos tuli muutoksen oheen, mikä itsessään oli kuormittavaa.

Yleiskuvana voidaan sanoa, että kovin harvan elämä muuttui huonosta hyväksi juuri kriisin ansiosta. Toiseen suuntaan liikettä oli enemmän. Jotkut, joilla asiat olivat jo kohtuullisen hyvin, onnistuivat nauttimaan uusista koordinaateista. Heille poikkeusaika muodostui ulkopuolelta pakotetuksi downshiftaamiseksi.

Laadullisen lähestymistavan haaste ja vahvuus on, että se luo katseen muutokseen astetta yleisemmältä tasolta. Elämämme on täynnä instituutioita ja tapoja, jotka huomaamme paremmin, kun ne katoavat ja lakkaavat toimimasta. Tässä tapauksessa kaikkien muuttuvien ja katoavien rakenteiden lisäksi ja tilalle tulivat uudet tartuntariskiinkin liittyvät kokoontumis-, väistämisen- ja pukeutumiskoodit. Hyvien ”pysy kotona” -kehotusten seurauksena maailma jaettiin turvalliseen yksityiseen ja turvattomaan julkiseen alueeseen. Jotkut joutuivat työnsä puolesta ylittämään rajan päivittäin, mikä lisäsi huolta ja stressiä. Jossain kodeissa asui ihminen, jolla oli polttava tarve nähdä kavereita ja riskiryhmään kuuluva, jonka etu olisi, ettei nähtäisi kavereita.

Näkymättämän varominen on stressaavaa, ja varovaisuus on viisautta. Toiset jaksavat kaikkea tällaista paremmin kuin toiset. Toisilla on paremmat materiaaliset, henkiset ja terveydelliset puskurit ottaa muutos vastaan. Korona yhdisti ja erotti, jopa elämässä ja kuolemassa. Lasten näkökulmasta kriisi merkitsi monille ainakin sitä, että koulu siirtyi etäopetukseen, harrastukset olivat tauolla ja isovanhempien tapaaminen vaikeutui. Lisäksi perheiden erilaiset tulkinnat sääntöjen noudattamisesta saattoivat luoda uusia rajoja ja suhteita. Koulukiusaamisen on esitetty vähentyneen ymmärrettävästi, kun koulut olivat kiinni. Mutta se ei ole koko totuus asiasta. Uusi ja äkillinen tilanne veti nämäkin rajat uudelleen.

■ *Yhdellä lapsista ei ole yhtä parasta kaveria, joten kun muut perheet rajaavat lastensa kaverit yhteen ”koronakaveriin” ei lapsemme ole kenellekään se ykkösvalinta.*

Seuraavat alaluvut tiivistävät kokemuksia karusta päästä valoisampaan. On selvää, että vaikka poikkeustilassa oli paljon yhteistä, se ei kohdellut kaikkia samalla tavalla. Kriisi vahvisti jotain jakolinjoja ja kumosi toisia.

Pohja putosi

- *Valmiiksi vähissä olevat voimat yksinkertaisesti loppuvat. Tuntuu, ettei ketään kiinnosta, selviämmekö me erityisen lapsemme kanssa vaiko emme.*
- *Stressiä, riitoja. Pelkoa mielenterveyden kestämisestä. Alkoholin käytön lisääntymistä.*
- *Omaishoitajan vapaat on peruttu. Tämä aika tulee väsyttämään omaishoitajat.*

On ollut hyvin tiedossa, että osa perheistä oli hankaluuksissa jo ennen kriisiäkin. Joillekin niistä äkkiä muuttunut arki muodostui entistä vaikeammaksi. Syyt liittyivät siihen, että elämää kannatteleva ihmisten ja palvelujen verkosto vetäytyi joko kokonaan tai etävastaanottojen taakse. Puskureita tai B-suunnitelmaa ei ollut, koska ei niitä voi ollakaan. Riippuvuus ulkoisesta avusta oli konkreettista ja jatkuvaa, eikä sitä voi varastoida. Vaikka voisikin, varastolla ei voinut käydä rajoitustoimien takia. Muutoksen mittakaava oli sellainen, että verkkopohjaisten korvikkeiden kyky auttaa oli vähäinen.

- *Autismikirjolaisen vointi on romahtanut. Nuorisopsykiatria ottaa vastaan puhelimitse. Äiti saa olla psykiatri, psykoterapeutti ja erityisopettaja oman etätyönsä ohella. Tähän nähden lomautus tulee olemaan helpotus. Kaikki kärsivät oman tilan puutteesta. Energia menee hengissä pysymiseen.*
- *Vuorokauden tunnit eivät riitä työhön, lapselle, ravinnonhankintaan ja vanhempien sukulaisten lohdutteluun. Olen aivan loppu. Askartelu-, ulkoilu- ja leivontavinkit alkavat katkeroitaa.*
- *Meidän perheelle tää oli huono ratkaisu. Olen totaali yh ja loppujen lopuksi seurakunnasta tuli työntekijä ja vei lapseni puistoon kun olimme ollut 6vko 24/7 kahdestaan. Päiväkodista tuli 2 viestiä ns. tekemisehdotusta. Bingo-ruudukko asioista joita tehdä lapsen kanssa.*

Äkillisen tilanteen huononemisen saattoi aiheuttaa korona itse: kun yksi perheenjäsen sairastui, siitä seuraavat eristämistoimet ja huoli tulivat yhtä aikaa. Ylivoimainen valtaosa tässä kuvatuista ongelmista johtuu kuitenkin viruksen välttelystä eikä itsestään viruksesta. Kuvaukset olivat melko yksiselitteisiä: elämästä katosivat keskeiset sujuvuuden elementit ja se muuttui vaikeammaksi, stressaavammaksi ja uuvuttavaksi siinä määrin, että päivät ja viikot ovat pitkiä aikoja. Joissain tapauksissa talouden pystyi kaatamaan melko pienikin rahasumma. Monessa yhteydessä mainittu kouluruokailun siirtyminen kotioloihin merkitsi paljon, jos talous oli tiukalla jo valmiiksi.

Sosiaalisen etäisyyden kasvattaminen johti sen lyhenemiseen toisaalla, jolloin oltiin kiinni apua tarvitsevilla jatkuvasti. Tilanne oli omiaan aktivoimaan jo taakse jääneitä ongelmia: perheväkivaltaa, mielenterveyden horjumista jne.

Vanhempien välisestä tai aikuisten lapsiin kohdistamasta perheväkivallasta vastauksissa ei ollut kuin yksittäinen huomio. Sen sijaan lasten keskinäinen riitelä ja väkivalta olivat esillä enemmän.

Tyypillisiä olivat tapaukset, joissa arkea kannattelevat rakenteet purkau-
tuivat äkillisesti. Palvelujen systeemi voi olla konemainen, mutta uudessa
tilanteessa syntyi jopa kokemus siitä, että vastaaja muuttui itsekin koneeksi,
eikä edes kovin toimivaksi.

■ *Aiemmin arkemme oli rutinoitunut ja järjestelmällinen. Mulla oli tukena lasten terapeutit, opettajat, valmentajat. Kävin töissä ja olin onnellinen hektiseen, mutta antoisaan arkeeni. Talous oli tasapainossa. Nyt kaikki on kaaosta. Mietin, millä maksan enskuun laskut. Kestääkö mielenterveyteni. Mitä syömme huomenna. Olen 3 erityislapsen kanssa 24/7. Toimin kuin robotti. Kaikki apu ja tuki on tauolla. Kumpu vois tauottaa itsenikin.*

■ *Yhden vanhemman perhe: Vanhemmalla työt kaatuu päälle, lapset riitelevät tai kaipaavat muuten vanhemman huomiota jatkuvasti. Vanhempia tekee sen vuoksi virheitä töissään, joita ratkoo tuntikausia. Työpäivä kestää pahimmillaan 16 tuntia, jonka aikana ei välttämättä saa suoritettua edes 8 tunnin töitä. Valtava stressi ja ahdistus. Lapsi huutaa, että vanhempia ei rakasta, koska tekee aina vain töitä eikä koskaan leiki.*

Jatkumon huonommassa päässä muutoksessa ei ollut positiivisia piirteitä. Monille elämä oli tuntunut toisinaan kamppailulta jo ennen kriisiä, mutta nyt mahdollisuudet pärjätä olivat huonommat. Näiden perheiden selviämässä viikolla ja päivillä oli merkitystä. Kun tilanne oli haavoittuvainen jo ennen kriisiä, mikään ei viitannut siihen, että kriisi olisi sitä mitenkään helpottanut. Toisin kuin myöhemmissä kuvauksissa, poikkeustilassa ei ole merkittävää positiivista kulmaa.

■ *Omaishoidettava lapsi kuuluu riskiryhmään, jonka takia olemme eristäytyneet kotiin parhaamme mukaan. Lapsi on liikuntavammainen, jota avustetaan nyt kotona 24/7, yötä päivää. Oma aikaa ei ole.*

■ *Perheväkivalta on palannut monen vuoden jälkeen.*

Kriisi katkaisi kerralla sekä julkisen että suvun ja ystävien tarjoaman avun. Em. tapaukset eivät olleet valtavirtaa, eivät aineistossa, eivätkä varmasti koko väestössäkään. Ne ovat kuitenkin painava osa kokonaisuutta, koska avun tarve on pikainen. Ne ovat painavia myös siksi, että näissä tilanteissa olisi aihetta saada perheiden tilanne paremmalle tasolle kuin se, mistä kriisiin mentiin.

■ *Vastaajana on lapsen kummitäti, joka on osallistunut perheen yksinhuoltajaäidin tilanteeseen. Äidillä on elämänhallinnan ongelmia (sairaslomalla, ei säännöllistä elämänrytmiä), eikä hänellä ole ollut voimia huolehtia ainoan lapsensa koulunkäynnistä. Tilanne on ollut todella vaikea äidin mielenterveyden vuoksi. Jos en olisi puuttunut tilanteeseen, lapsi (10 v.) olisi myös ajautunut huonoon tilanteeseen. Koulu ei ole huolehtinut riittävästi niistä lapsista, joiden vanhemmat eivät ole siihen pystyneet.*

Se, että vastaaja on sairastunut koronaan itse, näkyi vastauksissa hyvin vähän. Pääasiallisesti kerrottiin muutoin muuttuneesta arjesta. Harvoja poikkeuksia on seuraava katkelma, joka päättyy toiveita herättävästi – toisin kuin tämän lajin kertomukset yleensä.

■ *Isoimmat vaikutukset ovat tulleet omasta sairastamisesta (saimme siis lapsen kanssa korona-altistuksen hänen päiväkodistaan maaliskuussa). Itselläni oli varsinkin alussa aika turvaton olo, kun emme autottomana päässeet edes lääkäriin; en halunnut ketään muita tälle altistaa enkä onneksi sentään ihan ambulanssikunnossa ollut. Ennen kaikkea, onneksi lapsen oireet oli tosi lieviä, ja itselläkin pahimmat oireet meni suht nopeasti ohi. Toki varsinkin nyt kun tilanne on jatkunut jo kohta 2 kuukautta eikä oireet ole vielääkään täysin loppu, alkaa tulla siinä mielessä epävarma olo että koska tämä oikein loppuu. Varsinkin lapsen kannalta; hän kaipaa kovasti jo päiväkotiin jonne siis ei voida mennä oman tartuttavuusriskini takia. Olimme useamman viikon täysin sisällä, hiukan ulkoillen parvekkeella. Nyt olemme sentään vähän uskaltaneet jo ulos, mutta ei mihinkään puistoihin tms. etten tartuttaisi muita. .... Tämä aika on antanut minulle myös hurjasti itseluottamusta – jos selviän tästä, selviän mistä vaan.*

Arki meni rikki

■ *Enemmän kaaosta, vähemmän hallintaa, rutiinit huonommat.*

■ *2 aikuista etätöissä, yhdellä lapsella etäkoulu ja yksi lapsi villinä agenttina pienehkössä asunnossa, IT-vaikeuksia – mikä voisi mennä pieleen??!*

■ *Olemme ekstroverttejä ja sosiaalisia, kaipaamme ihmisiä. Oma toipumiseni masennuksesta tuntui hypänneen kuukausia takapakkia, lievästä masennuksesta takaisin syvään masennukseen.*

Edellisestä askel parempaan suuntaan, mutta kuitenkin hankalaa, on kun arki säröilee tai hajoaa. Tilanne on myös paljon yleisempi kuin edellä kuvattu. Se on monimuotoinen siinä mielessä, että arki voi säröillä tai hajota hyvinkin erilaisten prosessien seurauksena. Arjen hajoaminen kuvaa laajaa joukkoa

yksittäisiä tilanteita, joita kuvataan negatiivisen muutoksen kautta. Skaala yltää vaikeutumiseen tai sinnittelystä lähelle romahdusta. Jotain viitteitä ilmiön yleisyydestä voi antaa tuore tutkimus, jonka mukaan 9 % vanhemmista tunsi korona-aikaan uupumisoireita päivittäin ja yli viidennes viikoittain (HS 20.5.).

Tämä on ilmiöstä ehkä merkittävin, koska se liittyy suoraan kriisiin tuoden esiin uinuvia ongelmia. Kriisin myötä myös ennen pärjänneet perheet ajautuvat vaikeuksiin tavalla tai toisella. Joissain vastauksissa listataan niistä monia:

■ *Tunnelma kotona on kireä. Pelkäämme sairastumista sekä että emme selviä taloudellisesti. Lapset aistivat vanhempien stressin ja kiukuttelevat enemmän. Rutiinien muuttuminen on vaikuttanut myös lapsiin, kaipaavat kovasti päiväkotia ja ystäviä, koronavirus myös pelottaa heitä ja heräilevät enemmän yöllä. Isän jaksaminen on koetuksella, kun on lasten kanssa kaikki päivät kotona lomautettuna. Äiti on päivät töissä. Isä ei ole "koti-isä"-tyyppiä vaan kaipaa töihin. Lastenhoidossa ei voi pyytää keneltäkään apua nyt.*

Joissain vastauksissa niitä mainitaan vain yksi:

■ *Lapset joutuvat olemaan päivät keskenään kotona ilman aikuista.*

Tässä alaluvussa ne niputetaan saman otsikon alle. Arjen säröily on negatiivinen muutos taloudessa, sosiaalisissa suhteissa, liikunnassa, unessa tai mielialassa. Kun pohja putoaa, keskeinen tunne on eristäytyminen. Kun arki hajoaa, on tyyppisempää kokea päinvastaista, siis yksinäisyyden ja yksityisyyden puutetta. Se puolestaan edesauttaa hallinnan tunteen menettämistä.

■ *Karmeeta touhua kun ei ole edes sitä työmatkaa aikaa olla yksin. Ilman tukiverkkoja, koulun ja päiväkodin tukea vieraalla paikkakunnalla on TOSI yksin.*

Arjen säröytyminen ja rikkoutuminen on siis yleisnimeke monipuoliselle koelmalle yksittäisiä prosesseja. Yksikään vastaajista ei ollut kokenut niitä kaikkia, mutta jokainen tämän otsikon alle tulevista oli kokenut jotain. Alla olevan taulukon tarkoituksena on koota sellaisia konkreettisia tilanteita, jotka esiintyivät yhdessä arjen säröilyn kanssa. Toteutuneiden tilanteiden määrä saattoi olla pieni tai suuri. Kokemus hallinnan tunteen menettämisestä syntyi arjen vaikeutuessa tai se vaikeutti selviämistä arjessa.

TAULUKKO 18. ARJEN SÄRÖYTYMISTÄ TAI RIKKOUTUMISTA EDESAUTTAVIA TEKIJÖITÄ.

HALLINNAN TUNTEEN MENETTÄMINEN PIENELTÄ OSALTAAN TAI KOKONAAN TAI SILTÄ VÄLILTÄ

Parisuhde kriisissä jo ennen eristystä	Puolisoiden välisen työn epätasainen jakautuminen	Lastenhoitoavun menettäminen	Etäkoulu ja etätö samassa tilassa	Työ "etulinjassa"
Pieni asunto	Lasten voimakas reagointi	Huoli talouden kestävydestä	Jatkuva liikkuminen eristysrajan yli	Eristäytyminen kohonneen riskin takia
Lomautus	Ruutu-aika lisääntyä liikaa	Lapsille tärkeät harrastukset lakkaavat	"Oma aika" katoaa	Lapsen erityistarpeet
Läheisten ikävöinti	Koti tuntuu vankilalta	Muiden pelko perheen koronariskistä	Etäopetuksen hidas käynnistyminen	Oma työ ja lasten koulu vievät kaiken ajan
Työ kodin ulkopuolella ja kotona koulutyö sen jälkeen	Nuoriso kaipaa kavereitaan	Leikki-ikäiset kaipaavat aktiivista tekemistä	Hermot kiristyvät	Riskiryhmään kuuluva ja kavereita tapaava nuori samassa kodissa
Aikuisilla ei aikuista seuraa	Pelko sairastumisesta	Suuri elämänmuutos kriisin lisäksi	Leikki-ikäiset lapset ilman leikkimahdollisuuksia	Aikuisten erilainen suhtautuminen riskeihin

Arjen kannattavien rakenteiden romahtaminen saattoi olla osittaista tai sen seuraukset koskivat vain jotain elämänaluetta. Jotain arkea kannattelevaa putosi pois, eikä mitään kompensoivaa tullut tilalle. Tilanne oli kuitenkin hieman lohdullisempi, jos kriisi ei uhannut niin suoraan elämän perusedellytyksiä.

■ *Pieni lapsi kaipaa huomiota ja leikkikaveria, johon etätöitä tekevä äiti ei koko ajan taivu. Stressiä, riittämättömyyden tunnetta, sosiaalisten kontaktien kaipuuta.*

■ *Lapset riehuu ja kiukuttelee ja karkaa kotoon... Ollut yhtä riitelyä koko aika.*

Arjen säröytyminen ilmiönä

Em. konkreettisia tilanteita on mahdollista niputtaa ilmiöiksi. Seuraavassa on esitetty luettelonomaisesti joitain niille tyypillisiä piirteitä. Ne eivät sulje toisiaan pois, eivätkä ole tärkeysjärjestyksessä.

Kaikista heikoimpaan asemaan joutuneet tiedostivat ja tunnistivat olevansa monenlaisen ulkoisen avun varassa. Niissä tapauksissa, jotka nimeän arjen rikkoutumiseksi, riippuvuus oli piilevämpää. Keskeinen tekijä oli hallinnan tunteen heikentyminen; muodikkaammin sanottuna vastaajan toimijuus ja osallisuus heikkenivät. Henkilö koki olevansa kokonaan tai osittain olosuhteiden viettävänä tai eikä ehtinyt reagoida moniin samanaikaisiin vaatimuksiin. Usein tämä oli seurausta siitä, että elämän eri osa-alueet ja roolit, jotka tavallisesti olivat ajassa ja tilassa erotettuina, olivat nyt yhdessä – tai päinvastoin.

Ilman hallinnan tunteen heikentymistä kysymys olisi vain listasta yksittäisiä asioita, jotka ovat muuttuneet ongelmalliseen suuntaan. Arjen säröytymisestä

tai hajoamisesta voidaan puhua, kun tapahtumat ja muutokset ovat nopeita, suuria ja ainakin osittain kontrollin ulkopuolella.

AIKAA JA TILAA JÄSENTÄVIEN INSTITUUTIOIDEN MUUTOS

■ *Epävarmuuden ja turvattomuuden tunne aiheuttaa stressiä ja unettomuutta, päänsärkyä, väsymystä. Passivoituminen, ajan tajun häviäminen. On vaan päiviä.*

Arkea kannattelevat instituutiot eivät ole näkymättömiä, ja niiden katoaminen on todella näkyvää. Työ, koulu, päivähoido ja harrastukset jäsentävät aikaa ja tilaa. Rakenteiden muuttuessa työ tuli kotiin, viikonloput ja viikot muistuttivat enemmän toisiaan kuten myös aamut ja illat, eikä tekemisen paikka vaihtunut niin kuin ennen. Ne, jotka tekivät etätöitä, olivat hankaluuksissa päällekkäisen etäkoulun kanssa, mistä oli lukuisia esimerkkejä. Uusi tilanne tarkoitti massiivista siirtymää kotiteollisuuteen. Kodeissa käytiin koulua, tehtiin työtä, harrastettiin, ruokailtiin, leikittiin, hoivattiin jne.

Asiat, jotka ennen tehtiin samaan aikaan kahdessa paikassa, tehtiin kriisin aikana peräkkäin yhdessä paikassa. Ne, jotka kävivät työssä, olivat myös hankaluuksissa etäkoulun kanssa, jos siihen kului paljon aikaa työpäivän jälkeen. Pahimmillaan piti valita, uhraako talouden vai lapsen koulun. Lievemmissäkin tapauksissa asioita tehtiin paikoissa, joita ei ole niitä varten suunniteltu.

Arkea määrittävät kategoriat ja aika-tila-jäsennykset hajosivat, minkä jotkut kokivat ne voimakkaasti. Kun matkat peruuntuivat, hävisi se, jonka odottaminen oli auttanut jaksamaan. Ne, joille kahvilat, museot ja konsertit olivat olleet osa arkea, joutuivat luopumaan näistä virkistyksistä. Ne ihmiset ja asiat, jotka arjen rakenteet pitivät erillään, olivat nyt enemmän yhdessä – ja päinvastoin.

■ *Arki on kaaosta. Lapset tappelevat ja vanhempi heistä itkee kun ei ole hetken rauhaa. Itselle melkein mahdotonta tehdä koulutehtäviä ja pitää koti kunnossa samaan aikaan. Tylsistyneet lapset keksivät liikaa tyhmyyksiä. Ruutu-aikaa on aivan liikaa. Mummi ja muita tärkeitä ihmisiä ikävöidään ja itketään päivittäin. Ilmapiiiri on kireä.*

Ongelmat liittyivät aikatauluihin, selkeään roolijakoon työn ja kodin välillä sekä vakiintuneisiin toimintamalleihin. Kaoottisen tunnelman saattoi laukaista työn ja kotikoulun samanaikaisuus sekä päällekkäisyys, mitä kuvattiin usein. Ongelmia saattoi tuottaa sekin, että yläkoululaisen koulutehtävät olivat vanhemmille liian vaikeita. Nuoret olisivat halunneet nähdä kavereitaan ja seurustelukumppaneitaan, mutta samassa taloudessa saattoi asua riskiryhmään kuuluva. Elämä oli tasapainoilua, toisille helpompaa, toisille vaikeampaa.

■ *Toinen käy edelleen joka pv töissä, ylitöihin ym pakko suostua, koska yt-riski on olemassa. Opiskeleva vanhempi on joutunut vastaamaan täysin kahden kolmasluokkalaisen lapsen opetuksesta (koulusta ainoastaan viikon tehtävät ja kuulumisia teamsissä). Opiskeleva vanhempi on joutunut hoitamaan omat opintonsa yöaikaan, unenpuute on massiivinen.*

MONET ROOLIT

Keittiö esiintyi kuvauksissa usein. Ruokaa kannettiin kaupasta, jos uskallettiin, mutta jääkaappi oli aina tyhjä. Jos ei uskallettu, törmättiin kotiinkuljetuksen hintoihin tai jonoihin ja kuntien erilaisiin kouluruokakäytäntöihin. Kuvauksissa korostuivat erilaiset moniroolisuudet – suurtalouskokki, opettaja, siivoaja, ohjaaja jne. – oman etätöiden ohella ja ehkä epätasaisesti puolisoitten kesken jaettuina. Näissä kuvauksissa perheillä on kuitenkin yleensä jokin konkreettinen yhteys myös kodin ulkopuolelle, vaikka se riittämättömäksi koettaisiinkin.

■ *Lapset muuttuvat viikko viikolta huonommin käyttäytyviksi, tuntuu siltä että "hakevat sisältöä/vipinää arkeen" tahallisella sotkemisella ym. hölmöilyillä, jotka kiristävät äidin pinnaa (joka on jo muutenkin tavallista kireämpi, kun rahat ovat niin lopussa ja selviäminen epävarmaa).*

Arjen hajoaminen ei välttämättä liittynyt syrjäytymiseen tai perinteisiin sosioekonomisiin riskeihin. Säröjä syntyi, kun jotain oli liikaa tai liian vähän tai näiden yhdistelmistä. Tilanteen kriisiytyminen imaisi ihmiset mukaansa, eikä heillä ollut aikaa tai mahdollisuutta ottaa tilanteeseen etäisyyttä. Se, olisiko työpaikalla tai kotona, ei ollut enää ratkaisevaa. Keskeistä oli tunne siitä, että oli koko ajan väärässä paikassa.

■ *Suurin haitta on ollut se, että kaikki tukitoimet ja harrastukset katkolla. Emme saa hengähdystaukoa raskaaseen arkeen. Toinen vanhempi on käytännössä joutunut laittamaan työnsä hyllylle, sillä molemmat lapset tarvitsevat kädestä pitäen ohjausta koulutehtävissä. Eroakin on pohdittu.*

■ *Eryityisesti lapselle 10 tunnin yksinolo joka päivä raskasta. Meni monta viikkoa että edes puolen tunnin teams-opetus koulusta järjestyi. Yksin aamupalat, lounas, välipala huolehdittava. Vanhemman työmatka ja työaika pidentyneet, terveydenhuoltoa ei tehdä etänä pelkästään. Etätehtäviä lapsella rästissä joka aineesta, joka viikolta. Stressi niistä. Uniongelmat lapsella ahdistuksen vuoksi, joka koulutehtävistä. Ei jaksa niitä tehdä.*

Säröily saattoi liittyä puolisoitten epätasaiseen työnjakoon uudessa tilanteessa, mikä nosti esiin kyteneet ongelmat. Joissain kodeissa vanhemmat yllättyivät ja samalla pettyivät huomattavasti, että toinen puoliso suhtautui riskiin eri tavalla, hoitaa asiat eri tavalla tai ehkä vetäytyi kokonaan.

Seuraavassa alaluvussa huomaamme, miten yllättävä tilanne sai toiset toimimaan paremmin yhdessä. Uusi tilanne olisi vaatinut reagoitua ammatti- ja sukupuolirooleissa, mutta kaikki eivät ehtineet mukaan. ”Oma” (tila, aika, juttu) vaikuttaa merkitykselliseltä ilmaisulta. Oma aika huomataan viimeistään, kun sitä ei ole. Sukupuoli oli epäilemättä keskeinen tekijä varsinkin jälkimmäisessä.

- *Avoliitto oli huonossa hapessa jo aiemmin mutta ero tästä tulee.*
- *Minä huolehdin töistä, lapsesta, kauppatilauksista jne. Olen väsynyt ja mies ei tee mitään. Paitsi omia juttujaan.*
- *10v useita nepsy diagnooseja, 2v. ja 3v rasavillit, patalaiska ukko makaa sohvalla kännykän kanssa, etäopetus, kotityöt, huoli oman perheen (riskiryhmää) turvallisuudesta, koko ajan kotona, sotkua, sotkua, sotkua, ruoam laittoa, seinät kaatuu päälle... lasten oireilu muuttuneeseen arkeen...oma aika nolla...*

AHTAUS JA ASUMINEN

Osansa arjen hajoamisessa oli sillä, ettei lasten energisyys löytänyt tilaa purkautua, tai vanhemmilla ei ollut aikaa tai kykyä sitä ohjata. Ruutuajan lisääntyminen, liikunnan vähentyminen ja pelko erakoitumisesta, lihomisesta ja jossain määrin myös mielenterveyden pettämisestä mainittiin näissä kuvauksissa. Vertauskuvalliset ilmaisut seinistä ovat ahkerassa käytössä.

- *Seinät kaatuu päälle, lapset kinastelee.*
- *Äiti on väsynyt ja lapset menevät pitkin seiiniä, yhteistyö exän kanssa sakkaa pahasti.*

Ahdas asuminen ja riskiryhmään kuulumisen lisäsivät rajoitustoimien aiheuttamaa kuormaa. Kerrostalossa asuvat joutuivat tiukempaan tilanteeseen. Tilan ahtautta ja toimimattomuutta kuvattiin jonkin verran. Yhtä merkittävää ilmiön kannalta on se, että omaa pihaa, neliöitä, metsää ja lenkkimaastoja kuvattiin päinvastaisissa tapauksissa arkea helpottavina elementteinä. Kun loppukeväästä uutisoitiin vilkastuneesta mökkikaupasta, se ei ollut varsinainen yllätys näitä kuvauksia lukeneelle.

UUDET JAKOLINJAT

Koronan tuoma muutos ei tuonut vain lisää prosesseihin, jotka olivat jo käynnissä. Seuraava lääkäripariskunnan kuvaus valaisee hyvin sitä, miten uudet jaot avautuivat. Se ei ole mitenkään tyyppitapaus vaan paremminkin poikkeava yleisestä perustarinasta. Siitä käy hyvin ilmi, mitä uutta tilanne toi. Kertojien talous on epäilemättä hyvällä tolalla, ongelmat tulevat muuta

kautta. Lainausta kertoo myös hyvin siitä, miten nopeasti itse virusta koskeva tieto karttui ja muuttui, tässä tapauksessa lähinnä lasten tartuttavuutta koskeva tieto.

■ *Perheen aikuiset ovat koronapotilaita hoitavia lääkäreitä. Talous toimii, töitä on, mutta epävarmuus tulee todellakin iholle. Harmia aiheuttavat myös hyväntahtoiset "näin teette kotikoulua yhdessä", "leivontavinkit karanteeniin" ja "näin askartelet lapsen kanssa vessapaperirullista" -henkiset koronauutiset ja "suojaa läheisesi" -ohjeet. Meillä ollaan töissä 10–26h vuoroissa arjet ja pyhät ja nähdään, miten kuollaan. Meidän lapsi saa pärjätä ihan itse kotikoulussaan ja yksin aamusta iltaan. Meidän lapsen kaverit ei enää pyytele ulkoleikkiinkään, kun lääkärin lapselta voi kuulemma saada koronan. Meidän lasta ei voi suojella koronalta kun me olemme kotiin koronahommista tullessa koronalla voideltuja. Mikseivät ihmiset voi lakata valittamasta! Missä on se solidaarisuus - "teette hienoa työtä", no kiitos, ottakaa sitten meidän lapsi leikkiin mukaan, auttakaa sitä etäkoulussa, älkää kertoko meille teidän ongelmista joissa liima loppui kesken perheen iloisen askartelun tai pullat pääsi palamaan kun kaikilla oli niin hauskaa neliöjuuria laskiessa. Kiitos!*

ARJEN HAJOAMISEN MERKITYS

Em. kuvaus on johdonmukainen seuraus siitä, että julkiset ja yksityiset suhteet vedettiin minimiin ilman että siihen olisi valmistauduttu. Tämä ilmiö liittyy epäilemättä niin suureen osaan perheistä, ettei sitä voi sysätä marginaaliseksi erityisryhmien kysymykseksi. Siksi tämä ilmiö tuotti sellaisia sosiaalisia syitä, joiden takia poikkeustilasta oli myös syytä pyrkiä pois. Taloudelliset syyt olivat itsessään merkittäviä, ja ne haittaavat perheiden elämää vielä pitkään. Mutta yhteiskunnan instituutioilla on myös välittömästi taloudesta riippumattonta kykyä tukea ihmisiä.

Aineiston perusteella ei kannata esittää tarkkoja arvioita ilmiöiden esiintyvyydestä. Vaikuttaa kuitenkin selvältä, että puhutaan laajalle levinneistä asioista. Kun arki merkittävästi vaikeutui monessa paikassa, se yleensä tarkoittaa myös kärjistyviä ongelmia jossain, vaikka emme etukäteen tiedä tarkalleen missä.

Kaikki jatkui kuin ennenkin

■ *Vaikutukset hyvin vähäiset / Ei juurikaan vaikutusta / Hyvin pienet vaikutukset / Ei ole vaikuttanut.*

■ *Arki ei ole muuttunut juurikaan / Ei muutosta arkeen.*

Aivan kaikkien arkeen edes korona ei tuonut suurta muutosta. Jotkut kuvasivat arjen muutosta niin, ettei sitä tapahtunut. Se on mahdollista, vaikkei yleistä olisikaan. Jatkuvuutta toivat ainakin: asuminen haja-asutusalueella, lasten ikä alle koulu- ja harrastusiän sekä töiden jatkuminen kodin ulkopuolella muttei ”etulinjassa”. Yksilöllistä oli sekin, mitä pidettiin muuttuneena arkena. Jotkut vastaajat varmasti vertasivat tilannettaan muihin ja tulkitsivat oman arkensa jatkuvan entisellään, kun muutos toisaalla oli niin paljon suurempi. Tässä ilmiössä ei ole juuri tarkentamisen tarvetta, riittää kuin todetaan, että aivan kaikkien arki ei mennyt uusiksi.

Missään vastauksissa ei kuitenkaan kielletty rajoitustoimien mielekkyyttä tai hyödyllisyyttä, vaikka sellaisiakin kantoja tietävästi oli. Tuskin kukaan onnistui elämään sellaisessa tiedotussaarrossa, ettei koronakriisi olisi ollut ainakin tiedossa. Mutta pienelle osalle perheistä välittömät vaikutukset olivat pieniä. Tapahtumat koskettavat kuitenkin niitäkin, kun taloudelliset vaikutukset iskevät kuntiin ja yrityksiin koko painollaan.

Arki oli erilaista mutta samanarvoista

■ *Stressiä on hieman enemmän töiden sujuvuudesta ja työhausta. Samalla nautimme siitä, että saamme viettää aikaa pienten lastemme kanssa. Kun kaikki ulkopuoliset kontaktit on poissa, tulee yhteenottojakin hieman normaalia enemmän, mutta samalla tulee arkeen myös kivoja yhteisiä tapoja (ehditään syödä enemmän yhdessä, ei ole kiireisiä lähtöjä, jne.). Siksi on vaikea sanoa, että olisi vain hyviä tai huonoja vaikutuksia, kun niitä on molempia.*

■ *12v lapsi on reagoinut vahvasti etäkouluun, harrastusten puuttumiseen ja siihen ettei voi juurikaan nähdä kavereita. Ulkona liikumme enemmän kuin ennen ja tämä on tuonut paljon hyvinvointia perheeseen.*

■ *Kaikki ovat neljän seinän sisällä päivittäin, niin onhan se outoa. Aluksi pelkäsin, että seinät kaatuvat päälle, mutta itseasiassa tämä onkin sujunut yllättävän hyvin. Yhteinen taistelutahto on löytynyt ja yritän nauttia niistä positiivisista asioista, joita tämä arki tuo tullessaan.*

■ *Erilainen, mutta hyvä arki.*

Seuraava askel parempaan suuntaan johti tilanteeseen, jossa kriisin vaikutuksia pidettiin positiivisina tai negatiivisina. Toisia oli enemmän kuin toisia ja niiden suhde vaihteli. Olennaista ja eroa edelliseen oli se, että asiaa pystyttiin tarkastelemaan etäisyyden päästä. Samalla asioita voitiin tarkastella useammin tilapäisenä jaksona, joka loppuu – joskus mutta varmasti. Arjen säröilyn kuvauksissa oltiin enemmän olosuhteiden ja muutoksen kohteina, ja vaihtuvat tilanteet veivät huomiota ja energiaa.

Jotain hyvää ja jotain huonoa – näin asian otti suuri osa perheistä. Positiiviset asiat yhdessäolossa erottivat perheet yksinäisistä, sillä läheiset olivat voimavara. Tämänkin otsikon alla naamat ärsyttivät ja seinille hypittiin.

Tämä tapahtui kuitenkin varmassa ja välittävässä kehyksessä, joka kesti päivittäiset vaihtelut hyvin. Näissä kuvauksissa kodin neliöt ja metsät tarjosivat kaikille tarpeeksi tilaa.

Uusi tilanne oli vaihtokauppaa uuden ja vanhan välillä yhdistettynä pienen annokseen fatalismia: tässä ollaan, eikä sille mitään voi ja yhtä hyvin voidaan nähdä kaikessa jotain positiivistakin.

■ *Kaikki sosiaaliset suhteet tauolla (paitsi etänä), lapsella ei edes etänä olevia kaveri kontakteja. Olemme vain kahdestaan kotona. On tässä hyvääkin. Lapsen ADD ei oo oireillut yhtään tänä aikana. Opinnot sujuvat paremmin ilman häiriötekijöitä joita oli omassa luokassa paljon (äänet, liikaa lapsia yms).*

■ *Koemme poikkeusajan ehkä enemmän ajanjaksona, josta selviytymiseen keksimme keinot kuin, että se olisi meille kriisi.*

Lopputuloksena uudessa tilanteessa oli hyvää, oli huonoa ja monien oli vaikea sanoa, kumpaa oli enemmän. Olipa se kumpaa tahansa, viisainta oli ottaa ilo irti hyvistä asioista. Jos itsellä oli tiukkaa, asiaa tasapainotti toisten ilo.

■ *Eskarilainen kokee tämän olevan "paras loma ikinä".*

■ *On helpottavaa, kun korona-aikana saa olla rauhassa kotona ilman että kukaan ihmettelee halua eristäytyä.*

TAULUKKO 19. ERILAISEN MUTTA SAMANARVOISEN ARJEN PIIRTEITÄ, POSITIIVISET VASEMMALLA, NEGATIIVISET OIKEALLA

HALLINNAN TUNNE PYSYY

Hyvät keskinäiset suhteet	Kiireettömyys	Työn ja koulun yhdistäminen vaikeaa	Hermot kireällä
Yhteinen aika	Lapsi tykkää olla etäopetuksessa	Ikävä läheisiä	Vankina kodissa
Luonnossa liikkuminen	Oma piha	TV lapsenvahtina	Huoli vanhoista sukulaisista
Työmatkoista säästynyt aika	Leppoiset aikataulut	Taloudellinen epävarmuus	Aikuisen seuran kaipuu

Arki ei siis hajonnut palasiksi ja kaaokseksi; jotain tuli, jotain meni, mutta hallinnan tunne säilyi. Se erottaa tämän ulottuvuuden arjen hajoamisesta kaikkein selkeimmin. Toinen keskeinen ero oli, että siinä missä arjen hajo- tessa usein valitetaan oman ajan puuttumista, nyt kiiteltiin yhteisen ajan lisääntymistä. Kolmantena erona aiempaan olivat maininnat erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Tässä kohdin heidän vointinsa mainittiin yleensä parantuneen. Erityislapsia oli tyypillisesti tukemassa kokonainen perhe, joka asui kyllin väljästi ja jossa oli hoivavastuuta ottavia sisaruksia.

■ *Harrastusrumban puuttuminen on rauhoittanut arkea. Perheen kanssa on viihdytty yhdessä. Vanhempien kahdenkeskistä aikaa on vähän. Taloudellinen epävarmuus stressaa.*

Erilaista mutta samanarvoista ilmiötä kuvaavissa vastauksissa lueteltiin positiivisia ja negatiivisia asioita. Kuvaukset saattoivat päättyä positiiviseen kuvaukseen tai vakuutukseen siitä, että tästä selvitään kyllä. Nämä vakuuttelut loistivat poissaolollaan silloin kun pohja putoaa tai arki hajoaa.

■ *.... Olemme siis pitäneet hyvin normaalin arkirytmän, vaikka moni asia onkin muuttunut. Pidän myös omaa päiväkirjaa tästä korona-ajasta ja kirjoitan muutaman lauseen per päivä. Sillä tavalla tuntuu että asiat etenevät ja että tämä kyllä joskus loppuu.*

Varmasti oli niin, että monen asian piti perheessä olla kunnossa, jotta päästiin tilanteeseen, jossa lisääntyvää läheisyyttä kiiteltiin. Kriisitilanteen tuomat ongelmat olivat hyvin samanlaisia kuin aiemmissa ilmiöissä. Ne eivät kuitenkaan ottaneet otetta koko perheen arjesta. Siinä missä arjen hajotessa perhe ajautui erilliseksi saarekkeeksi, tässä tapauksessa perhe tiivistyi positiivisessa merkityksessä. Siinä missä edellä kärsittiin struktuurin puutteesta, tässä nautittiin kiireettömistä aamuista ja yhteisistä retkistä. Tarkemmin ilmaistuna myös nautittiin hermostumisen ja riitelyn ohessa. Siinä missä aiemmissa kuvauksissa esiintyi pohjattomaan jääkaappiin ruokaa kantava juhta, näissä kuvauksissa kiiteltiin perheen yhteisten aterioiden lisääntymistä.

■ *Jatkuva yhdessäolo ja stressi kiristää vanhempien välejä. Toisaalta yhteen hiileen puhaltaminen on lisääntynyt.*

■ *Arki on muuttanut etäkoulun myötä muotoaan. Työssä stressaan lapsen oppimisesta. Olen yhteydessä useita kertoja päivässä puhelimitse. Joukkueharrastukset ovat vaihtuneet perheen kesken ulkoiluun ja lenkkeilyyn. Lasten arjessa tutut rutiinit pysyvät ja arki kantaa. Perheenä olemme lähentyneet.*

■ *Töihin keskittyminen hankalampaa lasten ollessa kotona. Muutoin pelkästään hyviä vaikutuksia. Enemmän yhdessäoloaikaa, ei työmatkoja, ei kiireisiä aamuja. Videoita on tosin jouduttu käyttämään etäkokousten aikana, etteivät lapset häiritsisi.*

Murtuneet aika- ja tilarakenteet koskivat näitä perheitä siinä missä muitakin. Perheen tulo "lähemmäs" kuvataan positiivisesti tai ainakin melkein positiivisesti

■ *Lapsista on huomannut paljon uusia ihania piirteitä, mutta miehen naama välillä ärsyttää.*

Keskeisintä tässä ilmiössä oli kuitenkin rauhallisuus ja säilynyt kontrolli. Tielannetta katsottiin etäisyyden päästä samalla kun läheisiä katsottiin lähempää. Työ ei aiheuttanut kohtuutonta stressiä ja sairastumisen pelkoa. Ruutuaika aiheutti pientä huolta, mutta tilanteen tilapäisyys auttoi ottamaan asiaan etäisyyttä. Tilanteen poikkeuksellisuus ja väliaikaisuus antoivat luvan löysätä jossain, jos se oli tarpeen ilman, että koko elämä meni kaoottiseksi. Näiden perheiden kyky kestää poikkeusaikoja ei ollut ainakaan pääsiäisen aikaan vielä lähellä kriittistä pistettä.

ERILAISTA MUTTA SAMANARVOISTA -ARJEN MERKITYS

Perheet, joille kriisi oli kokoelma positiivista ja negatiivista, olivat toinen pääryhmä arjen säröilyn ohella. Koronan tuoma muutos oli merkittävä, mutta merkittävä oli myös se joukko, joka pystyi ottamaan muutoksen vastaan, ottamaan siihen tarvittavaa etäisyyttä ja näkemään siinä positiivisia puolia. Muodikkaammin termein ilmaistuna: resilienssiä riitti. Perheille, joita tämä alaluku kuvaa, kriisi ei aiheuttanut välittömiä vajeita hyvinvointiin. Tilanteen pitkittyminen saattoi johtaa ongelmiin tai entistä parempaan sopeutumiseen. Taloudellisten vaikutusten kautta kriisi silti varmasti löysi myös ne perheet, jotka arkea pääsiäisenä kuvatessaan eivät olleet ongelmissa.

Ei hassumpi korona, positiivinen muutos

■ *Aikaa olla yhdessä ja tehdä perheen kanssa asioita on huimasti paljon enemmän. Viihdytään kotona niin tähän on suorastaan kivaa. Jos joskus pääsisi uimahalliin ja kirjastoon niin elämä olisi täydellistä.*

■ *Meillä vaikuttanut positiivisesti. Ihanaa kun on perheen yhteistä aikaa, on aikaa pelata iltaisin yhdessä lautapelejä yms.*

■ *Olemme enemmän yhdessä kuin normaalisti. Koemme hieman jopa huonoa omatuntoa siitä, että osittain jopa nautimme tästä ajasta (jos ei olisi huolta lähipiirin ikäihmisistä jne). Käymme päivittäin yhdessä ulkoilemassa. Syömme kaksi kertaa päivässä ruuan yhdessä, mikä ei normaalisti ole mahdollista. Harrastuksetkaan eivät ole tauolla, koska lapsen partioryhmä kokoontuu etänä viikoittain ja futisseuralta on tullut treeniohjeet ja treeneistä raportoidaan valmentajalle.*

■ *Enemmän yhdessä. Mukavaa!*

Poikkeusaika oli kuin yllättävä loma kotona ilman mahdollisuutta ”suorittaa” lomaa. Se iski ennen kuin kukaan ehti laatia Excel-taulukoita tai lukea pinoon matkaoppaita (joilla ei mitään tekoa olisi ollutkaan). Korona-arki ei ollut pelkkää kurjuutta, ei lähellekään. Yksi selkeästi erottuva vaikutus arkeen oli

ihan yksinkertaisesti sen paraneminen. Arjesta oli tullut uimahallia ja kirjasto-
toa vaille täydellistä. Tässä yhteydessä mainittiin säännönmukaisesti kaksi
asiaa: kiireen katoaminen ja perheen kanssa vietetyn ajan lisääntyminen.
Yhdessä vietetty aika ei ollut sellaista, joka olisi jättänyt kaipuuta enempään
"omaan aikaan".

Kuvaukset olivat lyhyitä ja ytimekkäitä, ja niitä oli paljon enemmän kuin
yksittäisiä havaintoja kurjien kohtaloiden välissä. Positiivisia kuvauksia oli
myös toukokuussa kerätyssä aineistossa aivan samaan tapaan, joten väsymys-
kään ei haitannut niitä, jotka tilanteesta nauttivat. Päinvastoin poikkeusajan
nautinnollisuus vain kasvoi ajan ja kevään edetessä.

Jotta korona voi kääntyä positiiviseksi, on jo oltava paljon positiivista. Ku-
vauksista ei ole luettavissa sellaista, että niukka arki olisi muuttunut koronan
takia yltäkylläiseksi, ennemmin kiireinen muuttui rauhalliseksi. Taloudellisten
resurssien lisäksi aika oli sellaista, josta koettiin niukkuutta, ainakin ennen
kriisiä. Näiden resurssien suora vertaaminen on vaikeaa, sillä taloudellisesti
niukasti elävien on vaikea päättää alkaa hyvin toimeentuleviksi. Ajan niuk-
kuuden kanssa toimintamahdollisuuksia oli paremmin.

■ *Kaikki on jotenkin rauhallisempaa ja yksinkertaisempaa.*

■ *Parasta on kun jatkuva kiire on loppunut. Ei tarvitse rynnä kouluihin ja tarhoihin
aamuisin, eikä harrastuksiin iltaisin. Suorittaminen on jäänyt pois ja tilalle on tullut
tilaa olemiselle ja luovuudelle. Lapset ovat rauhoittuneet ja vaikuttavat tyytyväisiltä
olemiseen. Lapset eivät toivo karanteenin loppuvan!*

■ *Yhteistä aikaa on enemmän kun ei tarvitse siirtyä paikasta toiseen vaan kaikki
tapahtuu kotona ja lähiseuduilla. Nukumme pidempään, syömme ja ulkoilemme
yhdessä myös arkipäivisin. Tämä tuntuu tasapainoisemmalta elämältä kuin ennen
koronaa, jolloin oli aina kiire, liikaa lähtöjä ja aikatauluja.*

Perheenjäsenten välien piti olla hyvät, elämä ei voinut olla suoraan riippu-
vaista ulkoisesta avusta, ja taloudenkin oli pystyttävä ottamaan vastaan mah-
dolliset iskut. Mutta jos perheen tiivistyminen oli positiivista, oli koronakin
positiivista. Ilmiö paremmasta korona-arjesta ei ollut marginaalinen. Tällaisia
kuvauksia oli ihan merkittävä määrä, ja ne kertoivat sekä kiireettömyyden
että perheen yhteisen ajan teemoja. Jos muuten oli keskustellut läheistensä
kanssa jääkaapin oven välityksellä, muutos oli varmasti merkittävä ja mukava.

■ *Olemme nauttineet yhdessäolosta, terveellisestä ruoasta, metsäkävelyistä ja
vapaista aikatauluista. Toivomme eristyksen jatkuvan mahdollisimman pitkään.*

Korona siis epäilemättä paransi monien perheiden elämää. Mutta se ei välttä-
mättä korjannut mitään, vaan ennemminkin poisti esteitä nauttia siitä, mikä
on hyvin. Olisi virhe päätellä, että korona antoi ja korona otti ja nyt ollaan
sitten nettomääräisesti tasoissa. Niin ei ole. Positiiviset kokemukset eivät

kumoa niitä, joista kerrottiin luvun alkupuolella.

Positiiviset kokemukset ovat olleet ulottuvillamme koko ajan, korona vain pakotti tarttumaan niihin; huomaamaan etätöiden mahdollisuudet ja sen, etteivät lapset ehkä tarvitsekaan valtavasti harrastuksia. Puhumattakaan siitä, että joillekin etäopetuksesta voisi olla pysyvämmäksi ratkaisuksi.

Yhteenveto, paikoiltaan siirtynyt arki

Kokonaisuutena tarkastellen koronashokki siirsi arkea paikoiltaan huonompaan suuntaan. Oletettavaa on, että määrällisesti valtaosa perheistä asettuu muodostetun jatkumon keskivaiheille tai hieman sen heikommalle puolelle. Mikään määrä positiivista muutosta ei saisi viedä huomiota niistä perheistä, joiden elämä muuttui haavoittuvaisesta selviämistaisteluksi.

Toivottavasti yhteiskunnan perusinstituutiot nousevat pian takaisin täyteen aktiivisuuteen. Toivottavasti myös muistetaan etätöiden mahdollisuudet sekä harrastusten kohtuullinen määrä ja sijainti. Olisi erittäin toivottavaa, että lapset, joille etäopetus oli helpotus, voisivat viedä tästä ajasta mukanaan positiivisen palatessaan tavanomaiseen lähiopetuksen arkeen.

Kuten taloutta koskevan luvun lopussa totesin, kokemusten perusrakenne oli samankaltainen. Ne, joilla tilanne oli haavoittuva ennen kriisiä ja joihin kriisi osui pahimmin, olivat huonoimmassa asemassa. Jos lähtötilanne oli kohtalainen tai jos kriisi ei ottanut pahasti kohteekseen, oli helpompi sinitellä. Jos lähtökohdat ovat hyvät, puskurit kantavat jonkin mittaisen kriisin yli. Ja pieni marginaalinen osa hyödyntää kriisin palatakseen ehkä entistä parempaan elämään.

Etäopetus ja -varhaiskasvatus

■ *Lapset ovat paljon rennompia ja erityislapseni on oppinut paljon. Ei ole väsynyt niin kuin koulun jälkeen. Tekee kaikki tehtävät ja on ottanut upeasti vastuuta ja haluaa että opettaja on ylpeä hänestä. Erilaiselle lapselle etäopetus on ollut pelastus. Joka kerta kun katson poikaani minulle tulee tippa silmäkulmaan miten fantastisen upea ja viisas lapsi hän on. Ei tietoaakaan puhkiväsyneestä lapsesta jonka olen tottunut hakemaan koulusta.. Kaikki hälinä ja kuormitus on pois ja poika kukoistaa...*

■ *Olemme olleet uskomattoman ylpeitä lapsistamme, kuinka hyvin he ovat sopeutuneet poikkeusolojen etäopetukseen ja kantaneet vastuuta tehtävistään niin hienosti. Lisäksi kunnioitus opettajien työhön on kasvanut, vaikka olemme heitä aina arvostaneetkin. Opettajat ovat innovoineet etäopetuksen aivan mahtavasti.*

■ *Etäopetus on katastrofi. Erittäin epäselvää; mitä tehdään, milloin, millä alustalla? Mihin tehtävät tulevat, mistä ne löytää? Miksi koko ajan tulee "luvatun poissaolo"-merkintöjä, vaikka lapsi uskoo tehneensä mitä vaaditaan?*

■ *Tehostetun tuen lapsi ei selvinnyt ilman lähiopetusta, kodin tilanne kriisiytyi ja lapsi on nyt osastolla.*

Kyselyssä esitettiin myös kouluun ja varhaiskasvatukseen liittyviä kysymyksiä. Koulukysymyksiin tehtiin pieniä muutoksia kahden kyselykierroksen välillä. Kotien tietoteknisiä valmiuksia koskeva kysymys jäi pois, ja tilalle tuli kaksi kouluaiheista kysymystä, koska tieto koulujen avaamisesta saatiin kierrosten välillä.

Pääsiäisen aikaan A1-kyselyyn vastanneista 68 % (n=1 715) ilmoitti, että heidän perheessään on etäopetukseen osallistuvia lapsia. Tasan puolet (1 254) ilmoitti, että perheessä on lapsia, jotka normaalitilanteessa olisivat olleet päivähoidossa. Yhdistetyssä A23-aineistossa 70 % vastaajista ilmoitti, että heidän lapsensa oli osallistunut etäopetukseen. Normaalitilanteessa päivähoidossa olisi lapsia 47 % perheistä. Tästä joukosta vajaa kolmannes oli päivähoidossa myös poikkeusaikana.

Molemmille ryhmille avautui vain niille suunnattuja kysymyksiä. Tässä luvussa avataan kokemuksia molemmista perusinstituutioista, joiden kautta varmasti merkittävimmät palveluihin liittyvät vaikutukset tulivat arkeen. Pääpaino on etäopetuksessa.

Koulujen etäopetukseen liittyvää kyselytietoa on jo esitetty julkisuudessa jonkin verran. Tämän kyselyn keskeiset tulokset etäopetuksen onnistumisesta ovat samansuuntaisia kuin muissa kyselyissä. Silloin, kun kysytään etäopetuksesta, saadaan vastauksia etäopetuksesta. Perheiden taloutta ja arkea koskevilla kysymyksillä oli myös paljon viittauksia etäopetukseen. Vaikka opetus sinällään olisi sujunut mallikkaasti, kodeille ja perheille jäi vastuuta sekä perushoivasta että koulunkäynnistä. Vaikutukset perheiden arkeen olivat monimuotoisempia kuin vaikutukset lasten oppimiseen. Se, että vanhempien rooli muuttui, ei tarkoita koulun epäonnistumista tehtävässään.

■ *Olen joutunut ottamaan palkatonta työvapaata auttaakseni lastani etäkoulunkäynnissä.*

■ *Jotta lasten kotikoulu saatiin järjestettyä, äiti otti työstään lopputilin. Onneksi on pieni maatila mistä saadaan vähän ylimääräistä rahaa ja lihaa pöytään. Toki nyt on aikaa kehittää maatilan toimintaa.*

Etäopetukseen oltiin tyytyväisiä

■ *Koulut siirtyivät loistavasti täysin uudenlaiseen toimintatapaan. Uskomaton suoritus. Oppiminen tosin ei ole yhtä tehokasta kuin että olisi mukana luokassa opettajavetoisesti hoidetussa opetuksessa. Mutta 10 arvosanaksi kokonaisuutena eikä jälkiviisasteluja. Ei tällaiseen ollut kukaan varautunut.*

Etäopetukseen siirtyminen tapahtui hyvin nopeasti. Omassa kodissani, niin kuin varmasti monessa muussakin kodissa, tuntumaa haettiin hetken verran. Kokemukset etäopetuksesta olivat melko positiivisia, kuten taulukosta 20 käy ilmi. Lähes kolme neljästä vastaajasta arvioi opetuksen sujuneen vähintään melko hyvin jo huhtikuussa. Samansuuntainen oli tulos esim. Hämeenlinnassa toteutetussa kyselyssä (1 629 vastaajaa), jossa etäopetus sai yleisarvosanan 8,1.

Tilanne parani toukokuuhun tultaessa vielä huomattavasti. Tuolloin jo yli neljäsosa vastaajista katsoi etäopetuksen sujuneen erittäin hyvin ja 80 % vähintään melko hyvin. Siirtymä oli siis parempaan, kuten oikeastaan lähes kaikissa kyselyn osa-alueissa. Etäopetukseen liittyvissä kysymyksissä muutos oli niin selkeä, että sen perusteella voidaan jo sanoa suurella varmuudella asioiden parantuneen. Suurelle osalle lapsiperheistä etäkoululla oli todella suuri merkitys. Avovastausten perusteella etäopetusasiat olivat yhteydessä stressitasoon ja muuhun jaksamiseen.

TAULUKKO 20. ARVIO ETÄOPETUKSEN SUJUMISESTA HUHTIKUUSSA JA TOUKOKUUSSA, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

MITEN ARVIOITTE ETÄOPETUKSEN SUJUNEEN KOKONAISUUTENA?	A1 (N= 1 710)	A23 (N=1 012)
Erittäin hyvin	16	26
Melko hyvin	56	54
Ei hyvin eikä huonosti	15	9,2
Melko huonosti	11	9,5
Erittäin huonosti	2,1	1,7

Kuten on luonteva olettaakin, etäopetuksessa oppimisen käyrä menetelmissä kulki alussa jyrkästi ylöspäin. Rutiinia tuli ja pikkuhiljaa opittiin käyttämään myös sellaisia menetelmiä, jotka luokkahuoneopetuksessa eivät olleet käytössä.

Myös monet koulun ulkopuoliset tahot tarjosivat apuaan opetuksen järjestämisessä. Varsinkin alussa kehitys oli nopeaa, eikä kyllästymisen merkkejä vielä näkynyt. Joka viides vastaaja katsoi, että pääsiäisen aikaan etäopetus sujui paljon paremmin kuin alussa ja tämän lisäksi lähes puolet vastaajista arvioi sen sujuneen hieman paremmin. Toukokuussa tilanne parani entisestään. Pieni kriittinen vastaajajoukko tosin näytti hieman kasvavan, mutta muutokset olivat hyvin pieniä. Asteikon toisessa päässä paljon paremmaksi etäopetuksen arvioi jo kolmasosa, kun osuus huhtikuussa oli viidennes. Näillä arvioilla lienee tekemistä myös sen kanssa, että lähiopetukseen paluuta myös vastustettiin laajasti.

TAULUKKO 21. ARVIO ETÄOPETUKSEN KEHITYKSESTÄ SEN AIKANA, PROSENTTIA.

JOS VERTAATTE ETÄOPETUKSEN SUJUMISTA NYT SIIHEN, KUN SE ALKOI, MITEN ARVIOITTE SEN KEHITYNEEN?	A1	A23
Etäopetus toimii nyt paljon paremmin kuin alussa	20	33
Etäopetus toimii nyt hieman paremmin kuin alussa	47	41
Etäopetus toimii nyt yhtä hyvin kuin alussa	30	23
Etäopetus toimii nyt hieman huonommin kuin alussa	2,2	2,9
Etäopetus toimii nyt paljon huonommin kuin alussa	0,5	0,9

Koululla on monia tehtäviä, joista asioiden opettaminen on ihan keskeinen. Kysyimme myös, miten vastaajat arvioivat poikkeusajan vaikuttaneen oppimiseen. Vaikka etäopetus sinällään oli lähtenyt käyntiin hyvin, vaikutusten oppimiseen arveltiin olevan alkuun enemmän negatiivisia kuin positiivisia. Oppimisen arvioi häiriintyneen paljon kuitenkin vain alle 10 % vastaajista, mikä ei ole suuri osuus muutoksen dramaattisuuden huomioon ottaen. Yli puolet kaikista vastaajista arvioi oppimisen kuitenkin häiriintyneen ainakin jonkin verran.

Sitten jotain tapahtui. Vapun jälkeen näkemykset muuttuivat etäopetuksen kannalta enemmän suotuisiksi myös suhteessa oppimiseen. Oppimisen arvioitiin edelleen häiriintyneen enemmän kuin edistyneen, mutta asteikon päissä positiivinen muutos arvioitiin jo negatiivista suuremmaksi. Vanhempien arvion mukaan etäopetus vaikutti positiivisesti jo reilusti yli neljäsosan oppimiseen. On kokonaan oma ja mielenkiintoinen kysymyksensä, minne asti kokemus oppimisen edistymisestä voi nousta.

TAULUKKO 22. ETÄOPETUSJAKSON VAIKUTUKSET OPPIMISEEN, VASTAAJIEN ARVIO, PROSENTTIA.

MITEN ARVIOITTE ETÄOPETUKSEN VAIKUTTANEEN LASTENNE OPPIMISEEN?	A1	A23
Oppiminen on häiriintynyt paljon	8,7	5,3
Oppiminen on häiriintynyt jonkin verran	45	35
Ei muutosta	31	31
Oppiminen on edistynyt jonkin verran	11	19
Oppiminen on edistynyt paljon	3,6	10

TIETOTEKNISET VALMIUDET KODEISSA OLIVAT ENIMMÄKSEEN RIITTÄVÄT

Massamittaista ongelmaa ei ollut myöskään tietoteknisissä valmiuksissa. Asiaa edisti se, että koulut ovat myös antaneet laitteita käyttöön koteihin. Esim. Hämeenlinnassa yli 40 % kodeista ilmoitti käyttäneensä koululta lainattua konetta. Vain 1,7 % vastanneista kuvasi tilannetta erittäin huonoksi. Osuus on sinällään hyvin pieni mutta merkittävä ottaen huomioon, että koko oppivelvollisuuden ja -oikeuden toteutuminen oli käytännössä kiinni tietoliikenneyhteyksistä. Tämä on niitä kysymyksiä, joissa keskimäärin hyvin ei ole vielä hyvin. Tämä kysymys esitettiin vain ensimmäisessä kyselyssä. Avovastauksen perusteella ongelma ei ollut välttämättä laitteiden riittämättömyys sinällään, vaan laitteiden ja yhteyksien yhtäaikainen käyttö etäopetukseen ja -töihin. Kohtuullisen mukavasti laitekanta riittää yli 80 % vastaajista. Se on lähes sama osuus, joka ilmoittaa myös pärjäävänsä taloudellisesti vähintään melko helposti ennen poikkeusaikaa.

TAULUKKO 23. VASTAAJIEN ARVIOT TIETOTEKNIIKAN RIITTÄVYYDESTÄ ETÄOPETUKSESSA, PROSENTTIA.

MITEN ARVIOITTE PERHEENNE LAITTEIDEN JA TIETOLIIKENNEYHTEYKSIEN RIITTÄNEEN ETÄOPETUSAIKAN?	A1
Erittäin hyvin	41
Melko hyvin	43
Ei hyvin eikä huonosti	7,1
Melko huonosti	7,5
Erittäin huonosti	1,7

KOULURUOKAILUN JÄRJESTYMINEN KRIISIN AIKANA

Kouluruokailu oli yksi tämän kyselyn keskeisiä teemoja. Siihen viitataan talousasioissa, arjen sujumisen yhteydessä ja vielä koulukysymyksissä. Etäopetusta saaneista noin 80 % ei ollut saanut tai ottanut vastaan kouluruokaa poikkeustilan alussa. Pääsiäisen aikaan vajaa 10 % oli saanut sitä säännöllisesti ja sama noin 10 % epäsäännöllisesti. Kouluruokaa otettiin vastaan suhteessa enemmän niissä kodeissa, joissa myös tietotekniset valmiudet olivat puutteellisimmat.

Tilanne muuttui nopeasti, kun kunnat saivat ruuanjakelun käyntiin. Ruokaa saaneiden osuus oli huomattavasti korkeampi jälkimmäisessä kyselyssä. Muutos johtui ruuanjakelun aktivoitumisesta ja paranemista. Tämä teema tosin kirvoitti myös hyvin kitkeriä kommentteja vielä etäopetusjakson lopullakin. Kouluruokaa säännöllisesti tai epäsäännöllisesti vastaanottaneiden osuus yli kaksinkertaistui huhtikuusta toukokuuhun.

■ *Ruuan jakelu käynnistyy myös lukioissa nyt viipeellä, mutta nuori kokee sen leipäjonoksi ja nöyryyttäväksi.*

Kouluruuan jakeluun liittyi määrällisten kysymysten lisäksi myös laadullisia. Kunnat lähestyivät asiaa hyvin eri tavoin. Omassa lähiympäristössä naapurikunnat valitsivat erilaisia tapoja, mikä herätti erilaisia reaktioita. Pienikin sanavalinta tiedotuksessa tuntui ohjaavan keskustelua joko siihen suuntaan, että kysymys on kouluaterian erilaisesta muodosta, tai sitten erityisperheiden erityispalvelusta. Tähän kun lisätään lukuisat noutamatta jääneet kouluruokapaketit, kasassa on hyvät perusteet pohtia asiaa myös jälkikäteen. Kouluruokaa saaneiden osuuden kasvu on osa positiivista muutosta, joka luonnehtii koko poikkeusaikaa mutta erityisesti koulunkäyntiä.

TAULUKKO 24. KOULURUOKAA ETÄOPETUKSEN AIKANA SAANEIDEN OSUUDET, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

OLETTEKO SAANEET JA VASTAANOTTANEET KOULURUOKAA POIKKEUSAIKAN?	A1	A23
Kyllä, säännöllisesti	12	28
Kyllä, epäsäännöllisesti	8,6	19
Emme ole	80	53

Paluu lähiopetukseen jakoi mielipiteet

Kyselyjen välissä tehtiin päätös paluusta lähiopetukseen. Kyselyn toisessa vaiheessa lomakkeelle vaihdettiin kaksi kysymystä, jotka koskivat tätä päätöstä. Etäopetukseen osallistuneilta tiedusteltiin, osallistuvatko heidän lapsensa lähiopetukseen. Lisäksi kaikilta vastaajilta kysyttiin, oliko päätös lähiopetukseen paluusta hyvä.

Koulut siirtyivät lähiopetukseen keskitetyllä päätöksellä 14.5. Toisen vaiheen kysely oli avoinna ennen tätä päivää, sen aikana ja muutaman päivän sen jälkeen. Ensivaiheen tietojen perusteella peruskoululaisista 88% on palannut lähiopetukseen. Toukokuun puolella kotiopetuksessa pysymistä perusteltiin maatalouden sesongilla, jota ei haluttu riskeerata vähäisimmissäkään määrin.

Kysely avattiin hieman yli viikko ennen lähiopetukseen siirtymistä. Kaksi päivää myöhemmin tilanne oli se, että A2-aineistossa 13 % vastaajista ei vielä osannut sanoa lähiopetukseen osallistumisesta ja 6 % ilmoitti, että lapset jakaantuvat koti- ja lähiopetukseen (vastaajamäärä tuossa vaiheessa 431). A3-aineistossa 11 % ei vielä osannut sanoa (vastaajamäärä tuossa vaiheessa

131). Vastaavasti A3-aineistossa näytti siltä, että 3 % perheistä oli sellaisia, joissa lapset jakaantuvat koti- ja lähiopetukseen. Tässä vaiheessa avoimella linkillä tulleissa vastauksissa oli lähiopetukseen paluuta vastustavia enemmän kuin toisessa aineistossa. Kyselyn loppuvaiheessa koulut olivat jo toiminnassa, ja epätietoisten lopulliseksi osuudeksi jäi reilu 8 %.

Hieman yli kymmenesosa etäopetuksessa olleista näytti siis empivän paluuta vielä vajaa viikko (8.5.) ennen koulujen avaamista. Perheen lasten jakaantuminen etä- ja lähiopetukseen ei vaikuttanut olleen kovin yleistä. Näin toimiessa on vaikea välttää huonojen puolien koitumista kohdalle molemmista vaihtoehtoista, joten perustelut valinnalle ovat varmasti hyvät. Kyselyn tarjoama jakauma antoi kouluun palanneiden osuudesta toteutunutta pienemmän arvion. Myös kouluviranomaisten arviot ennen lähiopetuksen alkua erosivat toteutuneesta. Lisäksi kotiopetukseen jääneiden osuuksissa oli voimakasta paikallista vaihtelua.

TAULUKKO 25. ETÄOPETUKSESSA OLLEIDEN LASTEN VANHEMPIEN ARVIO LÄHIOPETUKSEEN PALUUSTA, VAIN TOUKOKUUSSA KERÄTTY AINEISTO, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

MENEVÄTKÖ TAI MENIVÄTKÖ LAPSENNE KOULUN LÄHIOPETUKSEEN 14.5. ALKAEN?

Kyllä	67
En osaa sanoa	8,4
Osa meni ja osa jäi kotiopetukseen	6,7
Ei mene/mennyt	18

Tiedustelimme myös, miten vastaajat suhtautuvat lähiopetukseen palaamiseen. Tämäkin kysymys esitettiin vain toukokuussa (A2 ja A3). Yle julkaisi päivää ennen kouluihin palaamista (13.5) tuloksia kyselystä (Taloustutkimus, n= 2 143). Lähinnä vertailukelpoinen lukema on Ylen esittämä lapsiperheiden jakauma (vain osa vastaajista). Ylen kyselyssä vastaukset annettiin vain kolmiportaisella luokituksella. Siinä paluun vastustajia oli enemmän (47 %) kuin kannattajia (44 %), ja En osaa sanoa -vaihtoehdon valitsi 9 % lapsiperheistä.

Kyselymme vahvistaa vaikutelmaa siitä, että mielipiteet todella jakautuivat. Käyttämämme asteikko oli viisiluokkainen, joten se tarjoaa hieman enemmän sävyjä kuin Ylen käyttämä. Perusasetelma oli sama, kannattajia ja vastustajia oli suuri osuus. Oli päätös mikä tahansa, sitä olisi vastustettu ja kannatettu. Epäröivälle kannalle jäi tässä kyselyssä hieman suurempi osuus kuin Ylen teettämässä.

TAULUKKO 26. NÄKEMYKSET KOULUJEN UUDELLEEN AVAAMISESTA 14.5., PROSENTTIA VASTANNEISTA.

OLIKO PÄÄTÖS AVATA KOULUT ENNEN KESÄLOMAA MIELESTÄNNE	A23 (N=1 449)
Erittäin hyvä	21
Melko hyvä	20
En osaa sanoa	16
Melko huono	17
Erittäin huono	26

Esitetty yhteys maatalouteen sai varovaista tukea siitä, että vastustus oli voimakkainta harvaan asutuissa maakunnissa. Niissä myös tartuntatilanne oli paras, mutta vastaajamäärät olivat tosin pieniä. Taulukossa 27 edellä esitelty jakauma esitetään erikseen riskiryhmään kuuluvien ja ei-kuuluvien vastauksista. Lisäksi taulukossa on eroteltu etäopetukseen osallistuneet perheet sen mukaan, miten ne arvioivat etäopetuksen sujuneen. Vastustus koulujen avaamiseen oli vahvempaa sellaisten vastaajien joukossa, joissa joku perheestä kuului riskiryhmiin. Tässä joukossa yli puolet piti ajatusta huonona ja 40 % erittäin huonona. Ei-riskiryhmäläisistä puolet kannatti lähiopetukseen siirtymistä.

Niistä, jotka arvioivat etäopetuksen sujuneen heikosti, puolet piti paluuta lähiopetukseen hyvänä. Suhtautuminen ns. koulujen avaamiseen oli osittain suhtautumista lähiopetuksen paluuseen ja toisaalta etäopetuksen päättymiseen. Arvioon vaikuttivat sekä virukseen että koulunkäyntiin liittyvät asiat. Tämä ei muuta miksikään sitä, että kokonaisuutena asia jakoi mielipiteitä. Kysymys koulujen avaamisesta esitettiin myös niille, joiden kotona ei etäopetuksesta ollut kokemusta.

TAULUKKO 27. NÄKEMYKSET KOULUJEN UUDELLEEN AVAAMISESTA 14.5. RISKIRYHMÄÄN KUULUVAT JA KUULUMATTOMAT ERIKSEEN SEKÄ ETÄOPETUKSEEN TYYTYVÄISET JA TYYTYMÄTTÖMÄT ERIKSEEN. PROSENTTIA VASTANNEISTA.

OLIKO PÄÄTÖS AVATA KOULUT ENNEN KESÄLOMAA MIELESTÄNNE	RISKIRYHMÄÄN KUULUVAT (N=549)	EI-RISKIRYHMÄ (N=894)	ARVIOI ETÄOPETUKSEN ERITTÄIN HYVIN/MELKO HYVIN (N=805)	ARVIOI ETÄOPETUKSEN EI HYVIN EIKÄ HUONOSTI – ERITTÄIN HUONOSTI (N=206)
Erittäin hyvä	13	26	17	35
Melko hyvä	15	23	18	16
En osaa sanoa	14	18	14	15
Melko huono	19	16	17	15
Erittäin huono	40	18	33	19

ETÄOPETUS JA AVOIMET KYSYMYKSET

■ *Koululta saimme cromebookit kaikille lapsille. Opettajat ovat aktiivisesti toimineet ja huolellisesti hoitaneet työnsä.*

■ *Koulukiusatulle lapselle mahtavaa aikaa. Ei pelkoa, ei aamupakottamisia, ei nukkumisvaikeuksia. Koulutehtäviin on ollut helppo keskittyä. Koulu on sujunut todella hyvin.*

Ensimmäisellä kierroksella 909 vastaajaa eli 53 % etäopetukseen osallistuneiden vanhemmista vastasi myös avoimeen kysymykseen. Avoimeen kysymykseen vastanneiden arviot etäopetuksen onnistumisesta eivät poikenneet koko vastaajajoukosta. Toukokuun kyselyissä avoimia vastauksia tuli (363+221=) 584.

Omin sanoin kuvatuissa tunnelmissa toistuivat osittain samat asiat kuin arjen sujumista kuvaavissa. Teemat ovat melko tuttuja myös asiaa käsitelleistä lehtiartikkeleista. Esitän tässä listauksena keskeisiä teemoja, jotka olivat määrällisesti usein toistuvia ja joilla oli kosketuspintaa muihin raportin teemoihin. Koko aineistosta tuttu teema koski myös opetusta: koronan takia asiat olivat huonommin, mutta osalle muutos oli ollut positiivinen. Etäopetukseen liittyy lisäksi, että toisille asiat olivat hyvin verrattuna kriisiä edeltävään aikaan ja toisille asiat olivat olosuhteisiin nähden hyvin. Mutta valitettavan paljon oli sellaisia, joille asiat eivät olleet hyvin kummallakaan tavalla. Silloin, kun asiat olivat muuttuneet tuntuvasti huonompaan suuntaan, kysymys oli enemmän opetuksen määrästä kuin laadusta. Poikkeusajan sisällä näyttää kuitenkin siltä, että juuri kouluasioissa liikuttiin eniten positiiviseen suuntaan.

Siirtymä etäopetukseen tapahtui nopeasti ja vastaajat suhtautuivat enimmäkseen ymmärtäväisesti operaation vaikeusasteeseen. Tällaisessa siirtymässä väistämättä jotain siirtyy koulusta kotiin, suhtautuminen tähän vaihtelee. Avoimista vastauksista kävi ilmi, miten monella eri tavalla suhtaudumme kouluun ja opetukseen. Yksi korona-ajan tarjoamista mahdollisuuksista on tarkastella, miten monenlaisia tapoja meillä on suhtautua kouluun. Miten erilaisia asioita painotamme ja miten erilaisista asioista puhumme, kun kuvaamme koulun onnistumisia?

■ *Yhdestä ylitunnollisesta yläkoulun opettajasta jouduin antamaan rehtorille palautetta kun toistuvasti vielä iltakahdeksan jälkeen pyysi lasta lähettämään liian himmeät tehtävät uudestaan.*

■ *Ihanaa kun opettajat chattailee illallakin rennosti ekaluokkalaisen kanssa. Kertoo läheisistä väleistä ja aidosta välittämisestä.*

ETÄOPETUKSESSA SUURIA VAIHTELUJA

Seuraavassa esitetään tiiviisti teemoittain huomioita avoimista vastauksista. Ensimmäisenä huomiona on, että etäopetuksen tavat ja erityisesti

etäkontaktiopetuksen määrä tuntuivat vaihtelevan. Tämä koski kouluja samassa kunnassa ja opettajia samassa koulussa. Paljon oli vaihtelua myös siinä, miten nopeasti asiat saatiin sujumaan. Näiden erojen myötä määräytyi paljon se, miten kuormittavaksi etäopetus kodeissa koettiin. Asiaan vaikutti toki selvästi myös se, oliko kotona aikuisia ja tekivätkö he etätöitä. Koulu instituutiona reagoi nopeasti, mutta osa opettajista vielä nopeammin. Erot näkyivät kodeissa erityisesti, jos perheessä oli useampia etäkoululaisia.

■ *Näkyi kyllä, että osa opettajista ovat olleet hyvin tietotekniikkavastaisia. Se näkyy ja tuntuu nyt poikkeustilan aikana. Kateellisena seuraan niitä kouluja ja opettajia joille tämä on joustavaa ja helppoa ja oppilailla on koulusta älylaitteet käytössä.*

■ *Toisella lapsella oppiminen edistynyt, toisella taantunut. Opettajilla erittäin kirjava liuta käytänteitä, nelosluokkalaiselle jää liikaa vastuuta oman ajan suunnittelemisesta.*

■ *Lapsesta riippuen ja opettajasta ja oppiaineista riippuen todella, todella suuri vaihtelu. Opetuksen tasossa ja opettajien vastuunotossa aivan valtavan, siis valtavan suuri vaihtelu.*

Hämeenlinnassa toteutetun kyselyn raportissa (vanhempainyhdistysten laatima) kerrotaan samasta asiasta tavalla, joka kuvaa mainiosti myös tässä käsiteltävän aineiston sisältöä: *Kyselyn avovastauksista (yli 900) ilmenevä tulos on se, että huoltajien näkökulmasta etäopetuksen onnistuminen on riippunut opettajasta ja koulusta tulleista ohjeista.*

ETÄOPETUS "VALUI" KOTIOPETUKSEKSI

Määrällisesti keskeisin tema oli etäopetuksen valuminen kotiopetukseksi, joka liittyy myös edelliseen koulu/opettajakohtaisiin eroihin. Kohtalaisen neutraali ilmaus "vaatii paljon vanhemmilta" oli hyvin yleinen. Kriittisemmin todettiin, että yhdellä viestillä tuli tehtäviä, joihin palattiin seuraavan kerran vasta, kun niitä tarkastettiin. Astevaihtelua oli runsaasti ja saimme paljon myös päinvastaisia kuvauksia, joissa etäopetus oli toiminut hyvin. Silloin kun se ei toiminut, kuvaukset olivat juuri sellaisia, joita kuvattiin jo arjen hajoamisen yhteydessä. Poikkeuksellisessa tilanteessa etäopetuksen määrä muuttui laaduksi.

■ *Ei voi kyllä edes puhua etäopetuksesta vaan ennemmin kotiopetuksesta. Lasten pitäisi itse muka osata 10-V pyytää apua jos ei osaa jne. Opettaja on laittanut viikon tai useamman päivän tehtävät summittaisesti wilmassa ja siinä kaikki. Soittamisen mahdollisuus opelle on ollut. Yhden kerran opettaja on itse soittanut ja silloinkin ilmoitti vain että tarkistakaa kirjoitelman oikeinkirjoitus. Olemme toivoneet etäopetusta, teams yhteyttä tms, mutta ei ole järjestynyt. Oman etätöiden ohella on pitänyt opettaa lapsia myös.*

- *Mitään etäopetusta ei ole ollut. Tehtävät laitetaan wilman kautta, siinä se. Vanhempi opettaa.*
- *Olen ollut erittäin tyytymätön. Etäopetus ei mielestäni ole sitä, että opettaja vain lähettää tehtävien sivunumerot wilmaviestillä kerran viikossa. Se on tehtävien antoa ja kotikoulua. Itseltäni lähti toimeentulo, mutta lapseni opettaja nostaa palkkaa siitä, että lähettää pari viestiä viikossa ja minä opetan lasta.*
- *Hyvää, opettaja on taitava.*
- *Opettajat ovat olleet aivan ihania ja päivittäin ovat yhteyksissä oppilaiden kanssa. Lapset saavat selkeät ja johdonmukaiset ohjeet tehtäviin.*
- *Etäopetusta ei ole lainkaan ollut. Tulee vain lista tehtävistä, jotka ekaluokkalaisten pitää VANHEMMAN KANSSA tehdä. Yhtään opetushetkeä ei ole tässä tamperelaisessa koulussa pidetty.*
- *Etäopetus on ollut sujuvaa ja selkeää.*

Helsingin Sanomien (14.5) artikkelissa käsiteltiin tuoretta koululaisille tehtyä kyselyä, jossa vastaajia oli noin 50 000. Kyselyssä noin 90 % lapsista ilmoitti, että heillä on ollut video-oppitunteja. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että etäkoulu vaatii myös vanhemmilta paljon. Pikemminkin olisi kovin ihmeellistä, jollei se vaatisi heiltä enemmän kuin lähiopetus. Tilanne on sen verran vaikea, että kodeille jäi paljon tehtävää, vaikka opettajat olisivat onnistuneet hyvin ja nopeasti siirtämään opetusta etäversioon tai useampaan. Huolella suunniteltu ja vain sen valinneille toteutettava etäopetus olisi varmasti ollut aivan toisenlaista. Ymmärrettävistä syistä etäopetuksen osittainkin muuttaminen kotiopetuksiksi kuormitti joitakin perheitä.

KOULURUOKAILU MERKITTÄVÄ TEEMA MYÖS ETÄOPETUKSESSA

Kolmanneksi kouluruokailu on paljon esillä myös tässä yhteydessä. Talouskysymyksessä se oli suorastaan hallitseva teema. Kuntien erilaiset käytännöt herättivät paljon keskustelua. Julkisuudessa puhuttiin myös siitä, miten paljon tilattuja ruokia jäi noutamatta. Ilmiö ei ainakaan helpottanut organisoimista. Kysymyksessä pyydettiin kertomaan kokemuksia etäopetuksesta poikkeusaikana, mihin nähden ruokailun suuri rooli oli hieman hämmentäväkin. Korostuminen liittyyneen ainakin osaltaan talouteen, mistä toisessa osassa saadut vastaukset (ks. Perheiden taloudellinen toimeentulo koronakriisin aikana) selkeästi kertovat. Mutta osaltaan se kertonee myös perheiden erilaisesta etäisyydestä ja suhtautumisesta kouluun ja sen pedagogiikkaan.

- *Kouluruokailun puute on kiristänyt taloutta aika paljon kahden liikkuvan lapsen taloudessa. Kateellisena olen katsellut muiden kuntien tarjoamia maksusitoumuksia ruokakauppoihin ja oppilaille jaettavia ruokakasseja.*

■ *Kouluruokailuun liittyen: olemme saaneet kunnalta lahjakortin (70€/oppilas) kouluruokailun kattamiseksi.*

■ *Kouluruuan saaminen kotiin voisi olla yhdenvertainen koko suomessa. Huomattavia eroja tässä kunnittain!*

SYVÄÄN PÄÄHÄN SOVELLUKSISSA

Neljäs teema on hyvin tekninen ja tuttu jo monesta yhteydestä: etäopetuksen monet sovellukset olivat varsinkin alkuun hyvin hämmentävä kokonaisuus. Olemme arjessamme parin teknologiajätin alustojen varassa, eikä koulujen tilanne poikkea tästä. Sattumoisin omassakin kodissani käytettiin koululta lainattuja laitteita, jotka toimivat eri ympäristöissä tai ekosysteemeissä. Kun tähän lisättiin etätyön paketit, monessa perheessä hypättiin suoraan syvään päähän teknologisella pikakurssilla – ja ilmeisen hyvällä menestyksellä. Tämä on niitä asioita, joissa parannusta tapahtui ilmeisen nopeasti, ja varaakin kyllä oli. Asian tekninen puoli sai kysymään: miten voimme tarvita koululta lainaan laitteen, jos jo valmiiksi joka pistorasiassa on joku älylaitteen laturi. Vastaus ei tähän raporttiin ehtinyt.

ERITYISEN TUEN OPPILAAT ÄÄRIPÄISSÄ

Viidentenä teemana voidaan huomioida erityisen tuen oppilaat. Heidän joukossaan oli suurimmissa vaikeuksissa olevia mutta myös eniten etäopetuksesta hyötynneitä. Erityistä tukea tarvitsevat lapset olivat keskeinen teema myös yleistä arjen sujumista koskevassa osassa. Avovastausten perusteella on mahdotonta arvioida, miten koko tämä joukko pärjäsi. Jos vastaukset edustavat ryhmää hyvin, he pärjäsivät erittäin hyvin ja erittäin huonosti. Etäopetuskokemusten ääripäät löytyivät erityistä tukea tarvitsevien joukosta.

ETÄOPETUS NOSTI ESIIN MONIA ODOTUKSIA

Kuudentena teemana, joka liittyy osin kotiopetuksen ja etäopetuksen teemaan, erottuu etäopetuksen nivoutuminen perheen arkeen. Osa perheistä toivoi selkeää rakennetta mieluiten niin, että tunnit olisivat lukujärjestyksen mukaan niin kuin lähiopetuksessakin. Tämä toive oli vaikea sovittaa yhteen niiden perheiden kanssa, jotka toivoivat joustavuutta tehdä tehtävät silloin, kun se niille itselle parhaiten sopi, jolloin voi esim. ulkoilla valoisalla ja hyvän sään aikaan. Sama vaikeus miellyttää kaikkia näkyi myös kouluruuan jakelussa. Toiset tahtoisivat ruokailun jatkuvan koululla, toiset ehdottomasti ruokien jakeluna. Yhdelle päivittäinen jakelu sopii hyvin ja toinen ottaisi viikon tarvikkeet kerralla.

Näiden asioiden kanssa kisailtiin myös, kun työn paikkasidonnaisuus muuttui kerralla. Sikäli ei ole ihme, että koulussa kävi samoin. Tämä on yksi teema, joka paljastaa erilaiset tavat suhtautua kouluun. Jos koulunkäynti irttoa koulurakennuksesta, eikö oppimisen kannalta olisi hedelmällistä irrottaa se myös lukujärjestyksestä? Näin varmasti onkin, mutta koulu on niin paljon muutakin. Lukujärjestyksen tuoma ajan rakenne on arvo sinällään hyvin monessa kodissa. Jos näin ei olisi, ilmiöoppiminen olisi ollut vain ilmoitusasia.

RUUTUAIKA LISÄÄNTYI

Seitsemäntenä teemana voidaan mainita ruutuaika. Opetusta kiiteltiin, mutta samalla sen todettiin lisänneen ruutuaikaa. Yleensä sitä pidettiin kuitenkin parempana kuin etäkoulua pelkkinä tehtävinä. Ruutuajan tematiikka korostui niissä tapauksissa, joissa vanhemmat olivat joko töissä kotona tai sen ulkopuolella. Molemmissa tapauksissa epäiltiin, että se mikä näytti etäkoululta, olikin jotain viihteellisempää koneen käyttöä. Ruutuaikaan toki pätee sama kuin oppimiseen, muutamassa viikossa on vaikea saada aikaan elämän mittassa vakavia haittoja.

Kokonaisuutena arvioiden etäopetus ei näyttänyt aiheuttaneen mitään maanvyörykatastrofia. Merkittäviä ongelmia oli ja murskaaviakin arvioita kirjattiin, mutta kokonaisuutena katsottuna tilanne ei näytä pahalta opetuksen tai oppimisen suhteen. Voidaan jopa spekuloida sillä, olisiko etäopetuksen jatkaminen saanut enemmistön arvioimaan sen oppimisen kannalta paremmaksi muodoksi. Arviot paranivat nopeasti kyselyjen välillä.

Suurimmat ongelmat syntyivät muiden asioiden kautta. Joillekin etäopetus oli merkittävä parannus tilanteeseen. Lähiopetukseen palaamista ei perusteltu sillä, että etäopetus olisi epäonnistunut, tämä on tärkeä huomioida.

■ *Opettajan kanssa valtavan hyvää yhteistyötä - opettaja ymmärtää oman tuskani siitä, että en ehdi osallistumaan lapseni koulutyöhön. Jos tehtävät jäävät jälkeen, hän soittaa suoraan lapselleni, eikä rasita minua entisestään Wilma - viesteillä.*

VARHAISKASVATUKSESSA ETÄTOIMINTA OLI HARVINAISEMPAA

Etävarhaiskasvatukseen ilmoitti osallistuneensa viidennes (n=186) perheistä (A1), joilla oli päiväkodissa olevia lapsia, ja jotka eivät olleet läsnä päiväkodissa (n=935). Vastaajajoukko oli siis huomattavasti pienempi kuin kyselyssä yleensä ja myös verrattuna etäopetukseen. Myöhemmissä aineistoissa vastaajajoukko oli vielä pienempi, A2-aineistossa 107 ja A3-aineistossa 57 vastaajaa arvioi etävarhaiskasvatuksen onnistumista.

Kaikista kotiin jääneiden päiväkotilasten perheistä yli kolme neljästä ilmoitti, ettei heiltä ei ole peritty päivähoitomaksuja. Yli kymmenesosa ilmoitti, että päivähoitomaksuja oli peritty, ja osuus hieman kasvaa toukokuuhun tultaessa, vastaajajoukko oli tosin pieni. Päivähoitomaksut olivat keskeinen teema avovastauksissa. Ero kouluun piirtyi selkeästi, kun vastauksissa kiiteltiin ja moitittiin kunnallisia ja yksityisiä käytänteitä samoin kuin päiväkoteja ja perhepäivähoitoa.

TAULUKKO 28. PÄIVÄHOITOMAKSUJEN PERIMINEN POIKKEUSAIKAN, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

ONKO TEILTÄ PERITTY PÄIVÄHOITOMAKSUJA AJALTA, JONA LAPSENNE EI OSALLISTU VARHAISKASVATUKSEEN?	A1	A23
Kyllä	11	13
Ei	77	81
En osaa sanoa	12	6

Tyytyväisyys etävarhaiskasvatukseen ei ollut aivan yhtä korkealla tasolla kuin etäopetuksessa. Tätä ei juuri kannata ihmetellä, olihan päiväkotien tilanne aivan toinen kuin koulujen (vrt. taulukko 20). Kokemukset eivät kuitenkaan olleet huonoja, ennemminkin vastaukset painoutuivat asteikon keskelle. Oletettavaa on, että varhaiskasvatuksessa läsnä olleet lapset ovat vaatineet huomiota paljon, mitä on myös haluttu priorisoida (tosin, oli kouluissakin oppilaita koko ajan). Mielenkiintoisempaa on ehkä se, miten paljon koulua koskevassa keskustelussa aluksi painottui päivähoidollinen tehtävä (kriittiset ryhmät ja työssäkäynnin mahdollisuus). Asioiden edetessä ripeästi ja koronauutisen kasautuessa nopeasti edellisten päälle, tämä saattoi unohtunut jo monilta.

Pienestä vastaajamäärästä johtuen edellytykset vetää kaikkia perheitä koskevia johtopäätöksiä ovat tässä kohdin huomattavasti heikommat. Varhaiskasvatusta koskevista vastauksista huokui selvästi se suuri ero, joka vanhempien mielessä varhaiskasvatusta ja koulua erottaa. Koulussa ei ikävöity opettajia vaan kavereita. Päivähoitoa kuvattaessa mukana oli huomattavasti enemmän perusinhimillisiä piirteitä, joista ikävä nousi esiin, myös henkilökuntaa kohtaan tunnettu. Koulua kuvattaessa ei ollut tavallista, että lapset kävivät vilkuttamassa opettajille koulun aidan takana, mutta päivähoitossa se oli tavallista. Tämä on yksi niistä teemoista, joiden pohtimisen soisi jatkuvan kriisin yli.

TAULUKKO 29. ARVIOT ETÄVARHAISKASVATUKSEN SUJUMISESTA, PROSENTTIA VASTANNEISTA.

MITEN ARVIOITTE ETÄVARHAISKASVATUKSEN SUJUNEEN KOKONAISUUTENA (JOS OLETTE OSALLISTUNUT)?	A1 (N=288)	A23 (N=164)
Erittäin hyvin	6,9	10
Melko hyvin	29	31
Ei hyvin eikä huonosti	38	33
Melko huonosti	17	13
Erittäin huonosti	9,0	12

Näkemisiin koronan jälkeen

■ *Käydä Hämeen puolelta hakemassa kesärenkaat alle ja lähteä käymään mökillä.*

Kyselyn ensimmäisessä osassa tiedustelimme vastaajilta avoimella tekstikentällä, mitä he haluavat tehdä ensimmäiseksi, kun rajoitustoimet puretaan. Tämä kysymys korvattiin koulujen avaamista koskevalla kysymyksellä toisessa vaiheessa. Vastaukset ovat siis pääsiäisen ajalta, jolloin rajoitustoimet olivat tiukimmillaan ja tieto niiden purkamisesta, kuten koko viruksesta, oli vähäistä. Poikkeusaikaa oli jo kuitenkin ehtinyt kulua viikkoja, joten ihmiset varmasti jo tiesivät mitä kaipaavat.

Kysymykseen saatiin 2 166 vastausta. Ne luokiteltiin kahdeksaan luokkaan niin, että yksittäinen kuvaus saattoi kuulua useampaan kuin yhteen luokkaan (luokituksen teki Salla Karjalainen). Keskimäärin yksittäinen vastaus luokiteltiin 1,4 luokkaan. Kaikkiaan vastauksista tehtiin 3 089 luokitusta, joiden jakautuminen merkittävimpiin luokkiin on esitetty taulukossa 30. Esim. a.o. vastaus luokiteltiin ystävien tapaamiseen ja harrastuksiin palaamiseen. Ne olivat myös eniten mainintoja saaneet luokat.

■ *Nähdä lasten ystäviä ja omiakin. Päästä urheilemaan ryhmän kanssa. Ravintolaan syömään ystävien ja perheen kanssa.*

Ymmärrettävästi suurin osa maininnoista kohdistui asioihin, joita rajoitustoimet ovat rajoittaneet. Keskeisimmiksi nousivat ystävien, isovanhempien ja muiden sukulaisten tapaaminen. Toiseksi yleisin toive liittyi rajoitustoimilla suljettujen kulttuuritapahtumien, harrastusten, ravintoloiden, kauppojen ja kahviloiden paluuseen. Kaupat eivät missään vaiheessa määräyksin suljettuna olleetkaan, mutta enimmäkseen niissä oli hiljaista. Oma tilanne, esim. perussairaus, rajasi myös toimintamahdollisuuksia.

■ *Haluan että koko perhe menee yhdessä näkemään sukulaisia joita ei olla nähty. Vietämme myös varmasti illan ravintolassa syöden yhdessä. Odotan että lapseni pääsee takaisin ystävien pariin päiväkotiin ja aikuiset näkemään työkavereita.*

■ *Lapset saa olla kavereiden kanssa, se on ihan ehdoton ykkönen. Sitten haluamme tavata lähisukulaisia. Millään muulla ei ole niin kiire.*

■ *Käymme isovanhempien luona kylässä. Järjestetään lapsille synttärit.*

Kaikkein yleisimpien toiveiden tietty yksinkertaisuus ja vaatimattomuus puhuu sen puolesta, että ihmiset eivät vain kertoneet noudattaneensa viranomaisohjeita, vaan olivat niin myös tehneet. Olisi yllätys, jos joku kertoisi

siirtäneensä hyvien kokemusten perusteella kaiken ystävien tapaamisen verkkoon. Digiloikkia kyllä otettiin, mutta ei aivan niin pitkiä. Kaikkiaan puolet tehdyistä luokituksista meni yhteisen ajanvieton alle, konkreettisten rajoitusten konkreettiseen purkamiseen.

Ystävien ja sukulaisten tapaaminen ja suljettuna olleiden ravintoloiden ja huvipaikkojen käyttäminen liittyivät toisiinsa enemmän kuin olisivat olleet vaihtoehtoja toisilleen. Nähtäväksi jää, miten paljon näistä toiveista voi toteutua ja toteutuu. Ainakin ravintoloilla on varmasti niin paljon kiinni kurottavaa, että kaikkien toiveiden olisi syytä toteutua. Yli 80 % kaikista toiveista liittyi ihmisten ja palveluiden jälleennäkemiseen karkeasti yleistäen.

■ *Kyllä työyhteisön tapaaminen kasvatusten tulee olemaan kivaa ja joukkueharjoitusten aloittaminen uudelleen. Ja alamme suunnitella jo muutaman vuoden säästötavoitteena ollutta ulkomaanmatkaa.*

Huomattavasti pienempi osa, yhteensä noin joka kymmenes, odotti yleisesti entisen arjen paluuta ja mahdollisuutta olla yksin tai puolison kanssa kahden. Työhön erityisesti ja aikuisten maailmaan yleisesti ehti syntyä kaipuuta. Kotoilun jälkeen työpaikkaruokalan buffet on ylläinen ajatus, joskin se toive toteutuu varmasti viimeisempien joukossa, mutta tästä ei pääsiäisenä ollut tietoa.

Näissä toiveissa näkyivät samat ilmiöt, joista kerrottiin jo aiemmin arjen säröilyn yhteydessä. Toiveet kohdistuivat arjen instituutioiden uudelleenrakentamiseen ja vanhaan hyvään arkeen. Se ”oma aika”, jonka puuttuminen rasitti arjen säröilyssä, näkyi myös odotuksissa. ”Olla yksin” oli yleinen ja varmasti kohtuullinen toive. Arjen paluuta odottavat ja yksin olemisen odottajat (+ muut samaan luokkaan kuuluvat) muodostivat noin 10 % kaikista maininnoista. Osuus oli lähelle sama kuin päivittäistä uupumusta kokeneiden osuus tuoreiden tietojen perusteella (HS 20.5.). On ainakin kohtuullista olettaa, että säröilleen arjen kanssa tuskailevat toivovat paluuta entiseen arkeen, jossa asiat tapahtuvat niille varatuissa paikoissa ja jossa keskeiset perheiden arkea rytmittävät palvelut ja instituutiot toimivat.

TAULUKKO 30. VASTAUKSET KYSYMYKSEEN "MITÄ HALUAISITTE ENSIMMÄISENÄ TEHDÄ, KUN RAJOITUSTOIMET PURETAAN?" (N=2166) LUOKITELTUNA SEITSEMÄÄN LUOKKAAN. LUOKITUSTEN FREKVENSSEI JA OSUUS KAIKISTA LUOKITUKSISTA (N=3089).

LUOKKA	ESIINTYY VAS- TAUKSISSA KPL	OSUUS KAIKISTA LUOKITUKSISTA PROSENTTIA
EOS tai ei tee mitään / ei ole rahaa tehdä mitään / ei halua palata entiseen / elämä oli rajoittunutta jo ennen koronaa	61	2,0
Rajoitusten jatkaminen / epävarmuus / pelko / tilanteen seuraaminen / rajoitusten purkaminen ei vaikuta toimintaan	113	3,7
Omien tai lasten ystävien tai sukulaisten tapaaminen ja ajanvietto yhdessä	1 547	50
Yksin oleminen / ilman lapsia / lepääminen / parisuhteeseen panostaminen	152	4,9
Paluu kouluun / työhön / normaaliin arkeen	197	6,4
Harrastukset, ajanviettopaikat, matkailu, saunominen, ravintolaan meneminen, ruokakauppaan meneminen ja shoppailu, kirkko	976	32
Tuki- ja apupalvelut	25	0,8
Muu, esim. asunnon myyminen, lapsen saamiseen liittyvät asiat, taloudellisen tilanteen parantaminen, töiden hakeminen	18	0,6
YHTEENSÄ	3 089	100

Vajaa neljä prosenttia maininnoista oli sävyiltään synkkiä. Niissä epäiltiin rajoitustoimien purkamisen viisautta tai ajankohtaa. Oman tai perheenjäsenen erityinen riski liittyi usein epäilyyn pikaisesta paluusta tavalliseen arkeen. Vastauksista saa sellaisen käsityksen, että rajoitustoimien purkamista ei odotettu eikä välttämättä pidetty viisaana.

Vastauksia lukiessa on kuitenkin hyvä muistaa, että ne kertovat tilanteesta pääsiäisenä. Itse viruksesta ja sen leviämisestä on sen jälkeen saatu lukea kymmeniä hyviä ja huonoja uutisia sekä koko joukko täysiä päättömyyksiä ja salaliittoteorioita. Ainakin pääsiäisen ajan tietämyksen perusteella osa perheistä jatkaa rajoitusten noudattamista senkin jälkeen, kun ne määräyksiä tai ohjeina puretaan.

■ *Poikkeusaika päättyy vasta rokotteeseen. Se ei pääty ensimmäisen aallon ohimenoon. Rokote saadaan ehkä noin vuoden päästä. Mitä haluaisimme tehdä vuoden päästä? Se on liian kaukana, sen ajattelemisen, mitä haluaa tehdä seuraavan vuoden keväällä ei tuo lohtua eikä sitä siksi halua vielä oikein edes ajatella.*

■ *Ei uskalla suunnitella mitään koska Rajoitus toimien purku ei tarkoita sitä että virus on täysin kadonnut.*

Kuten aiemmin kävi ilmi, pienellä joukolla kriisi ei vaikuttanut arkeen paljoakaan. Tämä joukko ei odota myöskään rajoitusten purkamisen muuttavan erityisen paljon elämäänsä. Jos jokin "normaali" on kaipuun kohteena, se on vanha ja tuttu normaali.

Kokoavasti koronasta

Tämä raportti koottiin nopealla aikataululla kyselyn sulkeutumisen jälkeen. Aineistoja hyödynnetään toivottavasti edelleen. Kriisin aikana on julkaistu jo muutamia ennakkotietoja sen vaikutuksista esim. ihmisten terveyteen ja kouluun. Myös etätöihin siirtymisestä on saatu nopeasti kansainvälistä tietoa.

RAPORTTI KESKITTYY PERHEIDEN TILANTEESEEN. Keskeisinä näkökulmina ovat taloudellinen toimeentulo, vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin ja perustarpeisiin sekä siirtymä etäopetukseen ja -varhaiskasvatukseen. Kaikki uutiset eivät ole huonoja, mutta lopputulema on, että kriisin vaikutukset ovat olleet merkittäviä ja voittopuolisesti negatiivisia. Perhe instituutiona kuitenkin enemmän tasaa kuin korostaa äkillisiä muutoksia yhteiskunnassa, näin on ainakin ollut tähän asti.

Olenneisimpia kysymyksiä lienee se, miten kriisin vaikutukset ovat kohdistuneet eri väestöryhmiin. Tämän aineiston perusteella alustava vastaus on, että kriisi korosti joitain olemassa olevia eroja. Se loi myös uusia jakolinjoja – miten muuten voisi ollakaan, kun ihmisten toimintaa näin vahvasti rajoitettiin. Kuvaa on, että etäopetukseen siirtymistä on kuvattu parhaaksi interventioksi koulukiusaamiseen ikinä. Mutta uusi tilanne jakaa lapsia myös uudella tavalla, ja ulos voi jäädä myös koronakaveriringeistä. Vanhempien erilaiset tavat tulkita rajoituksia näkyvät lasten vertaisryhmissä.

Perheet lähtivät kokonaisuutena katsoen kriisiin taloudellisesti kohtuullisista asemista. Lomautukset, niiden uhka ja yritystoiminnan vaikeudet ovat tämän kyselyn perusteella osuneet ainakin kolmasosaan perheistä. Lomautukset koskettivat kaikkia ryhmiä, mutta ne olivat hieman yleisempiä niissä perheissä, joissa toimeentulo oli jo valmiiksi vaikeaa. Taloudellisesti heikossa asemassa olevien perheiden osuus ainakin kaksinkertaistui kriisin seurauksena. Tämän väitteen voi kiistääkin, mutta sen perusteet mittareineen on kirjattu raporttiin. Nopea siirtymä etätöihin sujasi osaltaan tartunnoilta niitä, joille se on mahdollista. Todennäköisemmin se oli mahdollista niille, joiden toimeentulo oli parempi ennen kriisiä.

Koronakriisin välittömät vaikutukset osuivat kovimmin niihin, joiden lähtötilanne oli heikoin. Hyvistä lähtöasemista tulevat perheet pärjäsivät säästöillään muutaman viikon ajan, vaikka talousvaikutukset olisivat osuneet perheeseen raskaasti. Jossain tapauksissa lomautus saattoi olla jopa edellytys sille, että kodin toiminta saatiin ylipäätään pyörimään.

Moni asia muuttui, kun arkea ylläpitävät instituutiot lakkasivat toimimasta lähes kokonaan nopeasti ja ennakoimatta. Esimerkiksi etäopetuksessa oltiin tilanteessa, jossa vanhempien rooli koulunkäynnissä ei voinut mitenkään olla muuttumatta lainkaan. On paljon yksittäisiä tekijöitä, jotka altistavat perheen arjen säröilylle tai suoranaiseksi hajoamiselle. Jotkut kokivat oman ajan puutteen ongelmaksi ja toiset yhteisen ajan lisääntymisen parhaaksi asiaksi koko kriisisä. Tämän aineiston perusteella ei voi tarkasti sanoa, kuinka paljon on kysymys olosuhteiden erosta ja kuinka paljon suhtautumistapojen erosta.

Kriisi ei osunut kovasti ainoastaan niihin, joiden tilanne oli vaikea. Sen myötä syntyi myös uusia jakolinjoja ja tietenkin osa myös sairastui koronaan. Lieväoireinenkin tartunta mullisti arjen eristäytymissäöntöineen. Mahdollisuus etätöihin jakoi perheet kahtia: joissakin se oli mahdollista, joissakin ei, eikä kumpikaan vaihtoehto ollut pelkästään hyvä. Kotiteollisuuden kantokyvylläkin on rajansa, mikä näkyi ja kuului monissa vastauksissa. Yhtä stressaavaa saattoi olla se, että tapasi päivittäin työssään paljon ihmisiä ja joutui palamaan sieltä kotiin (jossa ohjeistettiin pysymään) tietämättä, oliko altistunut virukselle. Huhtikuussa

viruksesta kuviteltiin paljon sellaista, mistä tiedetään nyt enemmän – eikä liian paljon tiedetä vielä.

Kriisi ei tuonut eikä luonut ainoastaan pahaa tai hyvää. Olisi perustetonta kuvitella, että kaikki arjen ongelmat, tuen puute ja niukkuus olisivat tulleet keskuuteemme vasta koronan myötä. Vastaavia tilanteita on ollut koko ajan, nyt ne vain sekä yleistyivät että kärjistyivät ja koskivat uusia ihmisiä.

Kriisin aikana tietyt fraasit ovat tulleet hyvin tutuiksi. ”Uusi normaali” – ja ”terveys edellä” – sanonnat ovat tehneet nopean nousun, ainakin henkilökohtaisesti inhokkilistan kärkeen, ihan niin kuin ”digiloikkakin”. Kerätyn aineiston perusteella on paikallaan kysyä, millaisesta loikasta tarkalleen oli kysymys. Koulujen etäopetus käytti tietoteknisiä välineitä menestyksellä, ja siirtymä oli nopea. Samaa voitaneen sanoa joidenkin työpaikkojen ja -tehtävien siirtymisestä monipaikkaiseen työhön. Näissä loikissa saatiin varmasti kovaa maata jalkojen alle ja vaikutukset ovat (toivottavasti) pysyviä.

Paljon muustakin digiloikasta on puhetta ollut, ja se muu on kyseenalaisempaa. Positiivisessa yhteydessä mainittiin lasten harrastusten siirtyminen uuteen ympäristöön tilapäisesti, tosin vain yksittäisessä vastauksessa. Tässä asiassa olen myös kokemusasiantuntija, minkä perusteella voin kertoa, että harjoitella voi itsenäisestikin – aikansa. Kun yhteys isovanhempiin katkesi, sen korvikkeena mainittiin (video)puhelut, mutta useammin mainittiin isovanhempien tapaaminen ja halaaminen liveinä rajoitusten jälkeen.

Osa loikkaa ovat ne videot, jotka hassuudellaan ärsyttivät monitoimitehtävissään olevia vanhempia. Varsinaisesti ei yllätä, että kukaan ei mainosta tapaavansa jatkossa ystäviään vain netin välityksellä. Digiloikkia tuli otettua eteen ja tyhjyyteen. Voi olla niinkin, että innokkaimmat digiloikkaarit näkevät sen, mitä haluavat nähdä. Siitä, että toimintoja on siirretty nettiin ei suoraan seuraa, että ne auttaisivat ketään.

Opiksi ja lopuksi

Kerätystä aineistosta ei voi suoraan lukea, mitä tästä kaikesta pitäisi oppia ja hyödyntää jatkossa. Seuraavaksi on kuitenkin muutama ajatus mahdollisista opetuksista.

Jos koronakriisin jälkeistä aikaa halutaan kutsua jälleenrakennuksen ajaksi, siinä tuskin on mitään pelättävää – ainakaan jos historiasta on oppaaksi. Jälleenrakennuksessa tieto huonommasta eilisestä yhtyy uskoon paremmasta huomista. Näihin kumpaankin liittyvät riipeästi parantuvat materiaaliset elinolot. Jälleenrakennuksen aikaan ihmiset tuppaaavat olemaan onnellisia, tai ainakin aikoja myöhemmin muistellaan hyvinä aikoina. Tilanne on hyvä, jos koronalla ei ole tarjota jälleenrakennusta pahempaa. Silloin sen kanssa kyllä pärjää.

Matkalla kriisistä ulos keskeisintä on tarjota apua niille, joilta muuttunut arki vei eniten jokapäiväistä tukea. Tämä koskee lähinnä perheitä, joissa on erityistä tukea ja apua tarvitseva lapsi tai useampi. Heidän tilanteensa vaikuttaa tämän aineiston perusteella olevan kaikkein vaikein. Päätelmä ei perustu pelkästään tämän kyselyn aineistoon, esim. omaishoitajien tilanteen ongelmat ovat olleet tiedossa aiemminkin. Tämän ryhmän auttamiseksi on tärkeää toimia pian ja kaikessa siinä laajuudessa, mitä tartuntariski huomioiden voidaan tehdä. Testauskapasiteettia olisi myös syytä kohdentaa ensimmäisten joukossa näihin ryhmiin, jotta turvallinen lomittaminen ja kuntoutus olisi

mahdollista. Tavoitteeksi tulee asettaa, että näiden ryhmien tilanne palautuu paremmalle tasolle kuin se, mistä lähdettiin.

Toiseksi voidaan nostaa esiin ryhmä, joka hyötyi etäopetuksesta ja jonka oppimiselle ja koulunkäynnille se teki hyvää. Jos etäopetus voidaan näin nopeasti järjestää näinkin hyvin, miten hyvin se voisikaan toimia suunnitellusti ja sitä itse toivoville? Kyselyn perusteella ei ole helppo löytää viitteitä ryhmistä, joiden elämä olisi parantunut kriisin seurauksena. Jos sellainen on, se on osa oppilaita, jotka nauttivat etäopetuksesta. Ryhmä, josta puhutaan, ei ilmeisimmin ole aivan marginaalinen. Ryhmään kuulunee paljon erityisen tuen oppilaita, mutta miksei myös 100 kilometrin koulumatkan oppilaita.

Etäopetuksesta saatujen kokemusten perusteella koko kysymys pienistä ja suurista kouluyksiköistä tai valinnaisaineista voi asettua uuteen asentoon. Jatkoisa lähi- ja etäopetus eivät ole joko-tai. Etäopetusjakso toi eteemme lukuisat toisistaan poikkeavat tavat suhtautua kouluun. Toinen teema, jonka analyysiä voin lämpimästi suositella, on kouluruokailu. Kun tiedetään, miten vähällä rahalla kouluruokaa valmistetaan, sen puuttumisen kuvaukset tuovat mieleen jopa raamatullisia ajatuksia.

Kolmantena voidaan kysyä, mitä tapahtui, kun osa perheistä alkoi nauttia kriisistä. Vastaus on sikäli selkeä, että kaksi teemaa – kiireettömyys ja yhteinen aika – toistuu kuvauksissa. Ne ovat kenties olleet koko ajan ulottuvilla, mutta vasta kriisi pakotti tarttumaan niihin. Käytännössä tämä tarkoittanee ainakin sitä, että työn monipaikkaisuudesta saadut opetukset pitää hyödyntää. Nyt vallalla olevan yliannostuksen jälkeen tulee taas aika, jolloin voi sietää kokouksia verkkoalustalla. Samalla pitää varoa tekemästä liiallisia johtopäätöksiä omasta etätyökuplastaan käsin. Etätyöhön siirtyi lopulta vain osa ja heistäkin osa ikävoi konttoreihinsa. Kun yksikköjä suljettiin, osalla työmatka myös piteni. Mutta monipaikkainen työ varmasti oli yksi kriisin keskeisiä uusia loikkia.

Tehdyt aloitteet ns. Islannin mallin soveltamiseksi Suomeen eivät saisi hautautua minnekään. Sitä kautta voi löytyä tasapainon tavoitteellisen erityistiloissa tapahtuvan harrastamisen ja lähiympäristössä tapahtuvan arki- ja yleisemmän harrastetoiminnan välille. Tämä vaikuttaa suorasti niihin ”kiireellisiin lähtöihin”, joista vastauksissa puhutaan.

Neljäntenä asiana voidaan todeta se itsestään selvä asia, että taloudellisesti kriisi pani monet perheet koville. Säästöt hupenivat, ja kulujen kattamiseksi käytetyt keinot olivat omiaan luomaan uusia ongelmia. Talous toipuu aikanaan jollekin tasolle. Ihmiset tarvitsevat myös varmuutta ja toivoa, jota selkeä ja toteuttamiskelpoinen tie ulos kriisistä tuo. Emme elä toisintoa 1990-luvun alun lamasta niin kauan kuin ihmisillä on työpaikat, joihin palata.

Viidenneksi todettakoon, että myös rajoitustoimilla on kustannuksensa. Tämä on ollut selvää alusta asti, erityisesti mitä tulee taloudellisiin kustannuksiin. Aikanaan selviää, miten paljon työttömyyskorvauksia tai toimeentulotukea koronakriisin aikana haettiin. Rikos- ja liikennetilastot paljastavat aikanaan, miten paljon päästöt vähenivät tai rikollisuus muutti muotoaan. Tämänäyttöisillä aineistoilla voidaan ainakin saada vihiä siitä, millaisista rekistereistä paljastuvat poikkeusajan sosiaaliset kustannukset erityisesti lapsille. Niitä voidaan tietenkin arvioida suoraan kyselyidenkin perusteella. Lopulta ne voidaan liittää osaksi mallinnuksia, joissa selvitetään rajoittamisen

kustannuksia. Koronakriisin keskeisin taustamuuttuja voi olla riskiryhmään kuuluminen, ei koulutus, sukupuoli tai kotimaakunta.

Kuudenneksi on muistettava seikka, joka nyt tuntuu liian itsestään selvältä muistettavaksi. Jos jatkossa pidämme käsienspesun, kyynäryskimisen ja sosiaalisen etäisyyden osana arkeamme, voimme säästää henkiä (ja työpäiviä, joilla on merkitystä jälleenrakennuksessa) myös kausi-influenssa-aikaan. Toivoa sopii, että kausi-influenssa on ensi vuodenvaihteessa merkittävin murhe tartuntatautiin joukossa.

LISTA LEHTIARTIKKELEISTA JA MUISTA LÄHTEISTÄ, JOIHIN TEKSTISSÄ ON VIITATTU.

HS 6.5. Hus: Diabetesta sairastavat lapset voivat palata kouluun

HS 11.5. Koululaisten loppukevään poissaololupia on haettu varsin vähän – Helsingin suurimpaan kouluun hakemuksia on tullut vain kolmisenkymmentä

HS 14.5. Näin etäkoulu sujui: Kymmenet tuhannet suomalaislapset vastasivat kyselyyn, grafiikat näyttävät ilot ja murheet

HS 20.5. "On ollut todella yksinäinen olo", Janina Helminen kertoo – koronakriisi lisäsi vanhempien uupumusta, toiset perheet taas ovat nauttineet poikkeusajasta.

HS 21.5. Koulun penkille vai etäopetukseen? Puoli miljoonaa peruskoululaista odottaa tietoa ensi syksystä, uusi laki luvataan saada valmiiksi ennen juhannusta

HS 28.5. Lomautusten määrä on pysähtynyt korkealle tasolle, mutta pelätty konkurssiaalto on vältetty toistaiseksi

HS 1.6. Suomessa neljä uutta koronaviruskoulemaa, sairaalassa nyt 68 – HS kertoo reaaliaikaiset tiedot koronaviruksen etenemisestä, viitattu 1.6.

Yle.fi 9.5. Kysely: Suomalaiset vaihtoivat etätöihin kiivaimmin koko EU:ssa – korona-ajan myötä melkein 60 % siirsi työpistettä

Yle.fi 13.5. Paluu lähiopetukseen jakaa mielipiteet – naiset hiukan tyytyväisempiä koulujen avaamiseen kuin miehet: "Jääkö opetus kakkoseksi?"

Yle.fi 27.5. Työllisyysasteen trendi 73,5 prosenttia – TEM: työttömien työnhakijoiden määrä lähes kaksinkertaistui huhtikuussa

Yle.fi 1.6. Korona-aika lisäsi etätöläisten yöunia ja viikonloppujen liikuntaa – työmatkaan ja laittautumiseen kuluva aika näyttää menneen nukkumiseen

Hämeenlinnan kaupungin toteuttama etäopetuskysely.

<https://www.hameenlinna.fi/tiedotteet/etaopetus-toteutui-hameenlinnassa-mallikkaasti/>. Viitattu 25.5.2020

Hämeenlinnan kaupungin toteuttama kysely, vanhempainyhdistyksen raportti samasta aineistosta.

<https://hameenlinnaseudunvanhempainyhdistys.yhdistysavain.fi/etaopetuskyselyn-2020-tulosten-y/>

Jyväskylän yliopiston uusi tutkimus, jossa tarkasteltiin, miten poikkeusaika näkyy perheiden elämässä.

https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2020/05/vanhemmat-kokevat-covid-19-ajan-eri-tavoin-2013-jotkut-haluavat-jaada-poikkeusaikaan?fbclid=IwAR012fWW__j8MzDFufK_11kKJi5r96xGqjm1fZ1h04S5Cz1wuz98NO4_2FU

